

קונטרס גמרא גמור

סיכום גפ"ת

ביצה

אשר חיברתי בעזה"י
שמואל בן אאמו"ר ר' מאיר שליט"א
אמזל

מהדורה שניה - ניסן תשפ"ה

להערות ובירורים

053-3128737

חברותא ומיתותא

מבוא

ולא יספיק לבאר שמדובר בקשר רוחני שאינו מוגבל, כי מה לנו יותר רוחני מהקשר שיש בין האדם לבוראו, שעליו נאמר: כי עזה כמות אהבה [שיר השירים ח' ו'], פירוש - בגלל אהבתו מוכן הוא לעמוד נגד המיתה, כלשון המצודת דוד - יותר אקבל עלי המיתה מלהסיר אהבתי ממך, ואעפ"כ לא נאמר שאם יפסיד את אותה אהבה, יאבד את הרצון לחיות.

אלא אדרבה המשך הפסוק - קשה כשאל קנאה, מראה לנו שאין קשר זה מביא את האדם למציאות של מיתותא, כדברי המצודת דוד - שיקשה עלי הקנאה בראותי כל האומות יושבים בארצם בטח, ושאנן, ואני אהיה גולה וסורה עכ"ל. והיינו שיהיה זה קשה כשאל ותו לו, אבל אין זה מגיע למצב של כי טוב מותי מחיי.

וכן איתא בסוטה [דף יז.] איש ואשה זכו שכינה ביניהן, ועל אף הקשר הרוחני שבזה, לא נאמר עליהם "ומיתותא".

הא דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא הוא דבר שאין לו דומה ביחסי אנוש, אף לא אצל קרובי משפחה.

הגם כי אבדן קרוביו משנים את מצבו של אדם, והופכים אותו לאלמן או יתום או שכול, מה שלא נמצא אצל חבריו.

והגם שהתורה משווה את קרובי האדם לבשרו ממש, כדכתיב אחינו בשרינו, שאר בשרו, וכתיב ומבשרך אל תתעלם, ושהיא דורשת מאדם יותר כלפי קרוביו מאשר כלפי שאר אנשים, כי הא דרב נחמן שבא לסייע לקריבתיה בדין לקיים הכתוב מבשרך אל תתעלם, ואילולי זה שהיה אדם חשוב וילמדו אנשים לעשות כן אפילו לשאינם קרובים, היה ראוי לנהוג כך [דף פג.], מה שלא נצטוונו אצל חברים.

והגם שהתורה הכירה בהפסד של השבעה קרובים, והתירה לכהן ליטמא להם, מה שאין כן אצל חבריו,

אעפ"כ קירבת משפחה לא מובילה את האדם לחיבור כזה עד כדי מיתותא, מה ההסבר לזה?

אצל חברי איוב מהויכוח שהיה ביניהם בעבודת ה', נכתבו פרקים שלמים בספר איוב, והנושא היה כה חשוב עד שבסוף הקב"ה הכריע את הוויכוח.

אותם שני גורמים יש בהם כדי ליצור מצב שבו האדם מתעלה מחברו, ושחברו מתעלה על ידו באופן תמידי, הקשר הזה ביניהם הוא מצד התורה ומצד האדם.

מצד התורה: כי החברותא מגלה את האש הטמון בתורה, מצד האדם: כי ההתנגדות מגלה את פנימיות האדם, ובהעדרה, נמצא האדם חסר מיניה וביה, מה שלא נמצא בחיבור האדם עם קרוביו, שאינם אלא בשרו, שזה גוף האדם החיצוני לנשמתו.

מצד התורה:

כדאיתא בתענית [דף ז]. אמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש וכו' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי [פרש"י: עץ אחר, אינו דולק אלא ב' או ג' ביחד], אף דברי תורה אין מתקיימין ביחיד, [פרש"י: יחידי בלא חבר שיחדדנו].

דבאותה מדה שאש מתקיים ע"י מה שניזון, ובהעדר מזון הוא נכבה מאליו, כך גם אש התורה מתקיים ע"י סברות הלומדים, והלומד לבד אין סברתו

אך כשנתבונן על הא דאמרי אינשי – "חברותא או מיתותא", נשים לב לשתי נקודות מרכזיות:

(1) בכל מקום שהחברותא הגיע לידי ביטוי בצורה כ"כ חזקה, היה זה באופן שהיתה ביניהם התנגדות קיצונית, כפי שמצאנו אצל רבי יוחנן ור"ל, כי הוה אמינא מלתא, הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא, וכן אצל חברי איוב ההתנגדות היתה עזה עד כדי כך, שהפכו להיות סמל של האיסור אונאה, כדאיתא בסוגי' דאונאה [בב"ב דף נח:], אם היו חולאים באים עליו וכו', אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חבריו לאיוב וכו'.

וכן אצל חוני המעגל – דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהוי להו לרבנן הוי מפרק להו, רואים אנו שאת אותה התנגדות הקיימת בין רי"ו לר"ל, היתה נוכחת אצל חוני המעגל כלפי שאר ת"ח.

(2) שהחיבור ביניהם היה בלימוד התורה, כי לפני כן היה ר"ל אדם זר, שאותו בא רבי יוחנן לחלץ מהלסטיות, ורק כשהגיע המצב בו הוה מקשי ליה עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא עשרין וארבעה פרוקי, נהיה קשר עד כדי – היכא את בר לקישא, בדומה לזה אצל חוני המעגל, דכי הוי עייל לבית מדרשא, כל קושיא דהוי להו לרבנן הוי מפרק להו כנ"ל, וכן

כי הוא עצמו חבוש בתוך סברותיו ואין חבוש מתי עצמו מבית האסורים, אבל הלומד עם חבריו הם יחלצו אותו ממסגר נפשו, כי צריך עזר כדי להגיע להבנה הראויה, בנוסף החידוד מעניק לאדם את התורה שמחוצה לו, אותה שמעלה אותו מעל החומר שבתוכו היה כלוא.

החלק של ההתנגדות הוא החלק של פלפול התורה בניגוד לחלק ההלכתי, אותו חלק שניתן למשה ונהג בה טובת עין כפי שיתבאר.

כי יש אכן שתי פנים בלימוד התורה, הפן של התנא דמסייעא, שהתבטא ע"י רב אלעזר בן פדת, והפן של קושיא ופירוק שהתבטא ע"י ר"ל, וכדי להבין מה ההבדל ביניהם, יש להעמיד את אותם שני פנים אחד מול השני, כדי לדעת מה מטרתו של קושיא ופירוק ביחס, לתנא דמסייעא.

במאמר זה נציג אותם ב' הפנים בנוגע לעבודת ה' וללימוד התורה, החלק של יחד עם רעהו – מול החלק של פני רעהו, החלק של התנא דמסייעא מול החלק של פרוקי, החלק של האהבת הריע מול החלק של האח לצרה, החלק של סעד מי יסעדה, מול החלק שלא נצרכת עזר כנגדה, החלק של העזר מול החלק של הכנגוד, החלק של האויבים זה את זה מול החלק של האוהבים זה את

מחודדת, ותורתו אינה מתקיימת, דבקלות אפשר לפרוך עליה ולפרק את סברותיו.

מצד האדם:

כדאיתא בב"ב [דף רט.] א"ר לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכווננו, וכתב המהר"ל ז"ל: "כמו שהשטן יקרא שטן, ומתנגד לאדם, והוא לשטן לו וכו', וכמו שהשטן כוונתו לשם שמים, שיהיה הכל תחת רשות ה' יתברך לגמרי, כאשר אדם מושל על השטן שהוא היצר הרע, הרי האדם דבק בו יתברך לגמרי, ואם אין גובר עליו, הרי הוא מגלה פנימיות האדם, שהוא נמצא בפועל מה שהוא בסתר, וכמו שדרשו בבראשית רבה פ"ט והנה טוב מאוד זה היצר הרע", עכ"ל.

ובזה רואים את כוחה של ההתנגדות, ואם הדבר כן באותה התנגדות המסיתה אותו לחטוא, על אחת וכמה וכמה כשהיא דוחפת אותו להפוך בנושא כדי להבינו, שהיא תצליח לגלות אצלו את פנימיות הבנתו, ושתגלה את חלקו בתורה, וכן תוציא לאור חלקה של תורה הקשורה לו, כמבואר בהמשך הגמ' דתענית: אמר רב יוסי בר חנינא, מאי דכתיב חרב על הבדים וכו', חרב על שונאיהון של תלמידי חכמים, שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשינן וכו'.

יחד פני רעהו משלי כז יז], לומר לך מה ברזל מחדד את חבירו [רש"י: כגון סכין על גבי חברתה], אף ב' תלמידים מחדדין זה את זה בהלכה".

וביאר המהרש"א: אל תחשוב שב' ת"ח, שבא אחד לסתור להקשות על דברי חבירו, שזהו ג"כ בכלל לקנטר ושלא לשמה, דאינו כן, אלא דלא באו אלא לחדודי, ומעלה היא בת"ח, כמו שהוא ברזל בברזל, שהאחר מחדד את חבירו, עכ"ל.

והיינו שהברזל הוא כנגד הברזל השני, כמו שאיש פני רעהו, שפירושו מול ונגד השני, עד שאפשר לטעות בו, שבא לקנטר וללחום נגד השני, והאמת הוא הפוך, שאינו בא אלא כדי לחדד, ולהרחיב את דעותיו של השני, ואין למעלה הימנו בלימוד התורה.

כלשון התרגום: "פרזלא בפרזלא לטיש וגברא לטש אפיה דחבריה". פירוש: ברזל מברזל מתחדד, ואיש מתחדד כנגד רעהו.

ויש כאן ב' הפכים: א' שנמצא יחד עם רעהו, ב' שזה פני רעהו שפירושו, נגד רעהו.

שתי' הפכים אלו, מהווים דרך בכדי להגיע להבנה הראויה בתורה ובדעות, כפי שיתבאר, אך נקדים להסביר מה הוא פלפול.

זה, החלק של ההופכו מול החלק של המקבילו, החלק של דכולה בה, מול החלק של ההפוך בה, החלק של הרווחא מול החלק של המחודדין.

נתחיל בענין הפלפול מהותו ומעלתו, ונמשיך בענין חידוד הלימוד ע"י הכנגדו, שמתבטא גם בעבודת ה'.

א

פלפול

א. פִּלְפֹּל - פְּלִפּוּל

יתבאר שאין למעלה מפלפול התלמידים, כי ע"י שבא אחד לסתור ולהקשות על דברי חבירו בלימוד, מתברר האמת.

איתא באבות [פרק ו'], מ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם וכו', דקדוק חברים, ופלפול התלמידים". וכתב המדרש שמואל וז"ל: כי הפלפול אין למעלה הימנו בלימוד התורה, כי משיג להיות מחודד ומפולפל, שכמו שהפִּלְפֹּל הוא חד עד מאוד, כן הפִּלְפֹּל הוא ע"י חידוד, וע"י פלפול מתברר האמת, והוא יותר מדוקדק, על כן נקט בתלמידים פלפול, כי מתלמדי יותר מכולם.

ורש"י שם: [לפי הגירסה המודפסת במהר"ל על פרקי אבות], הביא על זה את הפסוק "ברזל בברזל יחד".

כדאיתא בתענית [דף ז.]: "א"ר חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב ברזל בברזל יחד [ואיש

אלא שיש לשים לב שה"דבר מתוך דבר" המדובר כאן אינה נפק"מ הלכתית, כפי שכתב המהרש"א לפני כן, דמדובר במלחמתה של תורה, ואולי כלפי זה נחשב חכמה מבחוץ.

וכן נראה: שמדובר כאן בעקרונות וסברות שמהם יצאו ההלכות, וזה ודאי דבר מבחוץ, כי בלעדיהם אפשר לדעת את המצוות ואת הנפק"מ ההלכתיות, שאותם כבר ניתנו לישראל לפני כן.

וזאת הכוונה: להבין דבר מתוך דבר, דהיינו להבין את העקרונות עצמן שמהם נולדו כל ההלכות, דא"א להגיע אליהן בסברה פשוטה, והסיבה שנקראין פלפולא בעלמא, היא משום שאין הענין בהם הנפק"מ הלכתית, אלא הרווחא שמעתתא, וחלק זה של התורה לא יכל להיתנן אלא ע"י טובת עין, כי זוהי סגולת הענין להיות אוהבים זה את זה ולנהוג טובת עין כלפי השני, כדאיתא בקידושין [דף ל.] על פי הפסוק את והב בסופה דבעינן שיהו אויבים מצד אחד ומאידך אוהבים, ויתבאר.

כי בלי טובת עין אינו יכול לעזור לשני לעמוד על טעותו, לכן טובת עין הינה אחד ממ"ח קניינים שהתורה נקנית בו, כדפירש היכין [אבות פרק ב' משנה ט'] וז"ל: שבטובת מדתו מסתפק במה שיש לו, ושמה בהצלחת חברו, ואינו מקנאו וכו' עכ"ל.

ב. פלפולא בעלמא – משה נהג בה טובת עין
יתבאר שע"י הפלפול ניתן להבין את העקרונות עצמן שמהם נולדו כל ההלכות.

איתא בנדרים [דף לה.] א"ר יוסי בר חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר כתב לך – פסל לך, מה פסלתן שלך אף כתבן שלך, משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך וגו', ומוקי לה בפלפולא בעלמא, ופרש"י רש"י וז"ל: להבין דבר מתוך דבר הוא דניתן למשה, וניהג בה טובת עין ונתנה לישראל.

ועי' מהרש"א וז"ל: המשך הפסוק דטוב עין וגו' הוא כי נתן מלחמו וגו' היינו מלחמה של תורה וכו' ומשני אלא פלפולא בעלמא שהוא הלימוד מתוך הכתב ע"י הבנת דבר מתוך דבר כפרש"י, וכאילו הוא דבר מבחוץ, הוא ניתן למשה ולזרעו לחוד, דומיא דפסלתן שלך שהוא דבר מבחוץ, עכ"ל.

ויש להבין:

- (1) מה הענין הגדול שיש בלהבין דבר מתוך דבר, הרי אפילו בדברי חולין האדם מבין דבר מתוך דבר?
- (2) מה הכונה מלחמה של תורה?
- (3) מה הכונה שזה חכמה מבחוץ?
- (4) למה חלק זה של התורה ניתן בכזאת צורה של טובת עין, בשונה משאר חלקי התורה שניתנו לישראל לכתחילה?

הצורך בלימוד התורה שיהא מישהו כנגדו הוא:

כדאיתא בתענית [דף ז.] אמר רבה בר בר חנה, למה נמשלו דברי תורה כאש וכו' לומר לך מה אש אינו דולק יחידי [ופרש"י: עץ אחר, אינו דולק אלא ב' או ג' ביחד], אף דברי תורה אין מתקיימין ביחידי. [ופרש"י יחידי בלא חבר שיחדדנו]. וזהו משל נפלא, כי כמו שאש יחידי נכבה, כך סברה שאינה מחודדת, אינה מתקיימת, וכשמגיע הקושיא הראשונה נגדה, הסברה נופלת, כנ"ל.

וכן איתא שם: אמר רב יוסי בר חנינא, מאי דכתיב חרב על הבדים וכו', חרב על שונאיהון של תלמידי חכמים, שעוסקין בד בבד בתורה, ולא עוד אלא שמטפשינן וכו'.

ויש כאן הוספה, שמלבד זה שאינו מקבל הבנה בתורה, עוד הופך לטיפש, ובעוד מקום מובא ענין זה דמוסיף טפשות כי דאמר רב ירמיה מדפתי לגבי הכועס דמשכח תלמודו ומוסיף טפשות [נדרים דף כב:].

ונראה בפשטות: שכשהאדם נשאר כלוא בתוך סברותיו, ואינו מחדד אותם, נוצר מצב שכמה שיתבונן יותר על סברתו, כך הוא יתעמק יותר בטעותו, והרי הוא מוסיף טפשות, ונראה שזו הסיבה בכועס, כי לכעוס משמעותו לאחוז בדעותיו, עד כדי תביעת אחרים הטועים

ב

אויבים

ג. נעשים אויבים זה את זה

יתבאר הנחיצות של הכנגדו המתבטא ע"י האיפכא מסתברא בלימוד התורה.

בספרו של הרב יצחק קנפנטון [מגדולי הראשונים ז"ל שכתב הדרכה ללמוד התורה], כתוב בהקדמה: "בתחלת עיוןך בדברי המפרשים, יש לך לראות על איזה לשון הכתוב מדבר וכו', ואחר שתדע כוונת דבריו ופירושו, תדקדק בו מהו הפכו ומקבילו, וכך תדע ממה נשמר" עכ"ל.

וזו היא הדרך ללמוד תורה, כדאיתא בקידושין [דף ל:]: אמר רב חייא בר אבא, אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד, [א'] נעשים אויבים זה את זה. [ב'] ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה. שנאמר: את והב בסופה – אל תקרי בסופה אלא בסופה.

ומדובר כאן בב' סוגי התנגדויות:

(1) הראשונה: שראויה ומועילה ללימוד, והיא שנעשים אויבים זה את זה, באופן שיהיה כנגדו, כי על ידי זה יצליח לדקדק בדברים שלומד, מהו הופכו ומקבילו, אבל אינם באמת אויבים, דאינם זזים משם עד שנעשו אוהבים, לכן הכנגדו הוא לו לעזר.

(2) השנייה: הלא ראויה, היא כנגדו ממש, שהוא אויב לו.

וכלפי הדרגה הזאת, אמר לו ר' יוחנן, אתו לא ידענא דשפיר קאמינא, והיינו שהחידוד הזה אינו אלא מסייע לבדוק שהדין נכון או לא.

הדרגה השניה דרווחא שמעתיה, מגיע ע"י קושיות, שיש לשני לטרוח לענות על אף שיודע דשפיר קאמר, וע"י הסברה מתבהרת, כפי שהלשון מורה - רווחא שמעתא, שהשמועא עצמה מתרחבת ומתבהרת, דהיינו שע"י האיפכא מסתברא, מגיעים לחידוד הסברה עצמה, ומזה היה רבי יוחנן מקבל חיות.

ה. השרוי בלא כנגדו - שרוי בלא תורה

יתבאר שאין אדם יכול להבין דברי תורה אם אינו רואה את הצד שכנגדו, וזה מתאפשר רק כשחי במציאות שיש מישהו מולו וכנגדו, כי זה יכוון אותו לראות הצד השני בכל דבר.

איתא ביבמות [דף סב]: כל אדם שאין לו אשה, [במערבא אמרי] שרוי בלא תורה, דכתיב האם אין עזרתי בי, ותושיה נדחה ממני.

ויש לדעת: מה מונע ממנו להבין את אשר הוא לומד, והגם שיש לבאר שהכוונה היא שהאשה תעזור לו בצרכי עולם הזה.

כפי שכתב רש"י בד"ה האם אין עזרתי בי: אשתי. דכתיב עזר כנגדו [ובלי אשה],

לפי הבנתו, ומאחר שאינו יכול לסבול דעת אחרת, הרי הוא מוסיף טפשות כנ"ל.

ד. רווחא שמעתא

יתבאר מהו תפקידו של הכנגדו בלימד התורה,

איתא בב"מ [דף פד]. קא סחי ר' יוחנן בירדנא, חזייה ריש לקיש וכו' עד סוף המעשה, והוה קא מצטער רבי יוחנן אבתריה טובא, אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה דעתיה, ניזיל רב אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתיה, אזל יתיב קמיה, כל מילתא דהוה אמר ליה תנא דמסייע לך, אמר את כבר לקישא, בר לקישא כי הוה אמינא מלתא, הוה מקשי לי עשרין וארבע קושייתא, ומפרקינא עשרין וארבעה פרוקי, וממילא רווחא שמעתא. ואת אמרת תניא דמסייע לך, אתו לא ידענא דשפיר קאמינא, ע"כ.

ומבואר שיש ב' דרגות בחידוד הסוגיא.

- 1) להביא ראיה, בכדי להוכיח שהדין נכון
- 2) להקשות ולסתור את הסברה ועי"ז להגיע לחידוד

הדרגה הראשונה, היא להביא תנא דמסייעא כדוגמת הלימוד שהיה לרבי יוחנן עם רבי אלעזר בן פדת והכוונה בחידוד הזה, הוא לבדוק כל הצדדים כדי לוודא שהלכה זו נכונה בכל האופנים,

שכל אדם ששוה לשני, הרי הוא נגדו – מולו.

והסיבה שהוא נגדו – מולו: מבואר במהר"ל שם בסוגי' דיבמות וז"ל "עזר כנגדו: כי זה העזר אינו עזר כמו האב לבן או בן לאב, דלעולם לא יתנגדו זה את זה, אבל עזר זה יהיה עזר כנגדו וכו', כי התחתונים הם בעלי חלוק ופרוד", עכ"ל.

פירוש: שבעולם הזה החומרי, כל בין אדם נמצא נגד [מול] השני, בזה שהוא נפרד ממנו [ובפרט כלפי איש ואשה כפי שכותב המהר"ל בהמשך, שאיש ואשה הינם שני הפכים].

ומבואר א"כ, שאפילו אם זכה, הרי זה נגדו שפירושו מולו, כמו נגד ההר.

ופירוש הגמ' זכה עזר: היינו שהפכיות הזאת היא לו לעזר, לא זכה כנגדו: שזה כנגדו ממש, כמו אויב.

ולפ"ז נראה להסביר ג"כ: מדוע הוא שרוי בלא תורה, מכיון שצריך שיהיה בו הפכיות, כדי שיוכל להבין בכל דבר, "מהו הפכו ומקבילו".

כפי שכתב המהר"ל וז"ל: [שרוי] בלא תורה, שהרי התורה נקראת אשה, שנאמר ראה חיים עם האשה [קהלת ט] ומפני כך, כאשר יש לו אשה, נמשך אחר זה התורה שדומה כאשה.

וכפי שעיקר הפסוקים שהביאה הגמ' על האשה שייכים לתורה, כדכתיב – מצא אשה מצא טוב (משלי יח כב) וכתב רש"י

צריך להתעסק בצרכי ביתו, ותלמודו משתכח ממנו, וכן ביאר המהרש"א: וז"ל תושיה: קרא התורה במקום הזה תושיה, ע"ש שהיא מתשת כוחו של אדם, ואי אפשר לו לעסוק בשאר צרכיו, אי לא שאשתו עוזרתו.

מ"מ לפי פשטות הלשון, נראה שעצם מציאותה, נותנת קיום לתורה, וכך למד המהר"ל.

וכשנדע שתפקידה הוא להיות לו עזר כנגדו, נתבונן מה העזר כנגדו יועיל ללימוד התורה, ובכלל איך יכול דבר והיפוכו להיות מועיל, ויש א"כ לעמוד על ענין ההפכי הזה שהוא יסוד לנוכחות התורה באדם, מצד אחד עזר ומאידיך כנגדו.

כדכתיב: "אעשה לו עזר כנגדו" [בראשית ב יח]. רש"י בד"ה עזר כנגדו: זכה עזר, לא זכה כנגדו להלחם בו [על פי יבמות סג].

וכתב הרא"ם וז"ל: ואע"ג דמלשון כנגדו לא משמע אלא נכחו, מלשון נגד ההר, מ"מ מאחר שכל המעיז, משים פנים כנגד פני המעיז בו, וכו' עכ"ל. [פירוש מי שמעיז ללחום נגד השני הוא מוצא את עצמו מול השני], ועל כל פנים המשמעות הפשוטה של כנגדו היא, נכחו פירוש מולו, כמו נגד ההר.

וכך כתב הספורנו וז"ל: "ואמר כנגדו, כי הנכנס לכף נגד דבר אחר, כשיהיה שוה לו במשקל יהיה נגדו בקו ישר, פירוש:

שהאדם ממית עצמו באוהל, כדי להבין את הענין עד הסוף, וזה א"א, אם אין צד כנגדו, בכדי להבין מהו הפכו ומקבילו.

ה. סעד אין מי יסעדך - לא נצרכת עזר כנגדך

יתבאר שאותם שני חלקים שהם העזר כנגדו והסייעתא בעבורו כלפי לימוד התורה, הינם שייכים גם בנוגע לעבודת ה'.

בשיר היחוד ליום שישי של יום הכיפורים נאמר: "עשית כל חפצך לבדיך, ולא נצרכת עזר כנגדך, ושוב נאמר: "סעד אין מי יסעדך, הכל ממך ומידך".

ויש כאן ב' דברים:

1) עשית כל חפצך לבדיך, וכלפי זה כתוב: לא נצרכת עזר כנגדך, העזר כאן הוא בהכרח כנגדו משום שחפצו הוא רצונו, והוא מחשבתו, והרצון הינו דבר יחידי לכל אחד, [ולכן כתוב לבדיך], ואין ב' מחשבות שווים, ולכן כל רצון אחר הוא בהכרח כנגדו, כי אף אם השני יסכים אתו, הרי זו הסכמה בלבד ולא רצון, והרי הוא כנגדו ובא לקראתו, לכן כתוב "עזר כנגדך".

2) "סעד אין מי יסעדך": בא להורות על פעולה מסוימת, שא"א לבצע אותה לבד, וצריך בשבילה עזרה, ומתאים הלשון "סעד", וכלפי זה כתוב "הכל ממך ומידך" כי הקב"ה אינו צריך עזרה, כי הכל ממנו

ד"ה מצא אשה: מצא תורה, ועוד כתיב - ומוצא אני מר ממות (קהלת ז) כתב רש"י: ומוצא אני מר וקשה ממנה, את האשה, זו מינות וכו'.

ואולי הכוונה בזה היא, משום שהתורה עצמה מתנגדת לאדם, כמו כל דבר רוחני שמתנגד לגשמי, ועליה נאמר:

א. זכה - נעשה לו סם חיים.

ב. לא זכה - נעשה לו סם המות.

פירוש זכה, שאם מצד שכלו אינו מתנגד לתורה, רק שמצד נפשו הבהמית, יש התנגדות, אז התורה נהיית לו לסם חיים שעוזרת לנפש השכלית להתגבר על הנפש הבהמית, שמרפא את נפשו. אבל אם לא זכה, והיינו ששכלו השלים עם נפשו הבהמית, הרי זה נהיה כנגדו ממש, שהתורה היא תהיה לו כאויב ממש, והיא תהפוך אליו לסם המות.

ולפ"ז מובן, למה מוזכר בפסוק דוקא הלשון "עזר", דכתיב האם אין עזרתי בי, ולא כתוב מפורש "אשה", דהא גופא הסיבה דמי שאין לו אשה שרוי בלא תורה, היא משום שאין לו עזר שנוכח מולו, שידחוף אותו כשלומד תורה, להבין "מהו הפכו ומקבלו".

ומובן ג"כ את המשך הפסוק, "ותושיה נדחה ממני", דכתב המהרש"א הנ"ל: "קרא התורה במקום הזה תושיה, ע"ש שהיא מתשת כוחו של אדם", כי מדובר כאן בלימוד התורה באופן הרצוי,

מבואר שראוי שב' בחינות אלו ישמשו ביחד, שיהיה גם אוהב, וגם אח. ויש לדייק:

שהאח אינו אלא סעד, שמחזיק אותו כדי שלא ליפול, ודומה לחבר המביא ראיות כדי להחזיק את הפשט, והיא הדרגה הפחותה של מחדדין שמעתא.

אבל האוהב הוא אתו - כנגדו בכל עת ממש, ויכול לתהות בהישגיו, ובשל כך לשמוח אתו בכל עת, והרי הוא עזר כנגדו, ועל ידו רווחא שמעתא.

ולכן הוא אוהב בכל עת, כי בכל עת יש מקום להרחיב עוד יותר את השמועה, משא"כ אם הענין הוא להביא ראיה, אין צורך שיהיה בכל עת, אלא מספיק להוכיח פעם אחת שזה נכון ותו לא, וזה נקרא בעת צרה.

ומצאנו בדוד המלך שהיה אצלו את ב' הבחינות כלפי יהונתן

א. אח לצרה: בזה שאמר צר לי עליך אחי יהונתן.

ב. אוהב לריע: בזה שאמר נפלא אתה אהבתך, שעל החלק הזה, ושמח בטובתו בכל עת בזה שהוא עמד כנגדו לעזרו, ונבאר בהמשך.

ולהיפך שייך למצא את אותם שני החלקים לדברים לא רצויים כדכתיב: "הלרשע לעזר, ולשונאי תאהב", ויתבאר.

ומידו, היד בא להורות על כוח הביצוע, [ככתוב "היד החזקה", שהיא הוציאה אותנו בפועל ממצרים].

כפי שבלימוד התורה ההלכה למעשה, נחשבת כהוצאת הסברות מן הכח אל הפועל, והראיות שמביאים הם בגדר סעד, ואין בהם הנקודה של כנגדו, שהוא בא לגלות את הסברה.

והסברות הינם הרצון של האדם, והיינו חפצו שהוא יחידי [לבדו] דמי שבא לדון איתו על סברותיו, הוא בהכרח כנגדו, דהיינו פני רעהו, והוא ג"כ עזר ביחד איתו, שעל ידו מתגלה הענין, מכיון דברזל בברזל יחד.

ב' חלקים אלו מתוארים בספר משלי כלפי החברות שיש בין שני אנשים.

ו. אהב הריע ואח לצרה

כתיב: "בכל עת אהב הריע, ואח לצרה יולד" [משלי יז ז], ואלו הן ב' בחינות (1 אוהב, 2) אח.

ופירש הרלב"ג: כי האוהב יתחבר אל אוהבו בכל עת כדי שישמח בטובתו, ויעזרהו בעת רעתו, אמנם האח לא יחוש להתחבר עם אחיו בעת טובתו, אך בצרתו יתעורר לעזרו, כי הטבע יכריחהו, על זה מפני היותו עצמו ובשרו. עכ"ל.

והיינו שב' בחינות אלו, מגיעות לידי ביטוי במצבים שונים, ועכ"פ בפסוק

לבית מדרשא, כל קושיא דהוי להו לרבנן הוי מפרק להו, אמר להו אנא ניהו, לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, חלש דעתיה, בעי רחמיה ומית, אמר רבא היינו דאמרי אנשי או חברותא או מיתותא [תענית דף כג].

ופירש"י: או חברותא או מיתותא, אם אין לאדם אוהבים, נוח לו שימות, ע"כ.

ומתוך דברי הגמ', נראה לכאן' שדבר זה דכל קושיא דהוי ליהו לרבנן הוי מפרק להו, הוא לכאן' שולי, ואינו בא אלא לתאר איך קרא אותו מעשה, שהגיע חוני המעגל לבית המדרש, ושמע שהיו מדברים עליו אמר אנא ניהו, ולא היכירו אותו, חלש דעתיה, בעי רחמיה ומית.

אלא שיש כאן כמה תמיהות:

א. הא דהקשה המהרש"א מדוע לא נכנס אתם בווכוח בלימוד, כדי שיגלו מיהו.

ב. עוד יש להבין, דחזינן שהאופן דחברותא ומיתותא הגיע לידי ביטוי, היה זה במצב שהקשר שהיה לו לפני כן היה בלימוד התורה והיה באופן של את והב בסופה, ולא מסתבר שהיה זה חלק שולי במעשה, מה גם שחלש דעתיה בזה גופא ששמע שהיו מדברים על הקשר הזה שהיה לו כלפי שאר חכמי הדור, וכשנוכח לדעת שלא יוכל לחזור למצב הקודם

ז. הלרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב

ישנה תוכחה שנאמרה למלך יהושפט על זה שכרת ברית עם אחאב, וכך אמר לו הנביא: "ויאמר אל המלך יהושפט, הלרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב" [בדברי הימים ב' יט].

והנה שיש כאן את אותם ב' הבחינות:

א. הלרשע לעזר: ועי בתרגום - דָעַם חִיבָא הַלְכָתָא לְסִיעָא. דהיינו לסייע אותו בעת צרה.

ב. ולשונאי ה' תאהב: שזה החלק שבא לחזק אותו במה שהוא, ולגלות את כוחו כנ"ל לגבי אהבת ריע.

ושם מבואר: שה' התנגד להתחברות הזאת, כי היתה חיבור עם רשע, ויתבאר.

ג

חברותא ומיתותא

ה. חברותא ומיתותא

ננסה להבין מה גרם לחברותא שתגיע למצב של מיתותא, באותם ג' מקומות המוזכרים בש"ס.

חוני המעגל

דניים שבעין שנין, אזל לבית המדרש, שמעינהו לרבנן דקאמרי, נהירין שמעתתין כחוני המעגל, דכי הוי עייל

ובעי רחמיה, וזה הרי דבר פלא שנגמרו חיינו באותו אופן שהיה אצל רבי יוחנן כלפי ר"ל, שגם שם היתה מציאות של יצא מדעתיה ובעי רבנן רחמיה עליו ונפטר – דקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא, והוה קא צווח עד דשף דעתיה, בעו רבנן רחמיה עליה ונח נפשיה.

והא דלא עבדיה ליה יוקרא היינו שלא נתנו לא את המקום הראוי לו, לעמוד נגד כל חכמי ישראל ולפרוק את קושייתם, [רצונו של אדם זהו כבודו] וזה מדויק בלשון מדאמר דלא עבדיה ליה יוקרא כדמבעי ליה, והיינו שראו בו אדם גדול, אבל לא נתנו לו המקום שעליו היה מקבל את כל החיות, וזה מקביל למציאות שהיתה אצל רבי יוחנן אחר שנפטר ר"ל שנתנו לו חברותא, אבל לא קבל את המקום שהיה לו לפני כן לעמוד נגדו וע"י היה רווחא שמעתתא.

איוב

כדאיתא בב"ב דף טז: וישמעו שלשה רעי איוב וגו' ויועדו יחדיו א"ר יהוד' א"ר: מלמד שנכנסו כולם בשער אחד, ותנא בין כל אחד ואחד ג' מאות פרסי, מנא הוו ידעי, איכא דאמרי כלילא הוה להו, ואיכא דאמרי אילני הוי לה, וכיון דכמשי הוו ידעי.

אז נחלש דעתיה, וקשה לומר שגם זה היה במקרה.

ג. והנה דתירץ המהרש"א שהגדלות של חוני המעגל היתה גם במעשה [מופתים] ואותה גדלות לא ראו אצלו, וזה דבר תמוה דמ"מ ודאי שהיו מכבדים אותו על הגדלות המופלגת שלו בלימוד, ועוד שאם היו מחכים לעת הצורך היו שוב רואים אצלו את מעלתו גם במעשה מופתים,

עוד תירץ הרב חיים שמולביץ במאמר מ', דקרע מאניה כי באותה זמן, לא היה הרב שלהם, ואף כי את תורת חוני המעגל היו לומדים, אבל לא היו יכולים ללמוד אלא מרבים, ולא היו כלי לקבל ממנו.

ועי"ש דלכל דור יש מנהיג שיכול להוריד את התורה לישראל, וכבר עבר דורו של חוני ולא יכל להשפיע עליהם יותר,

ואולי יש להבין את המהרש"א בכיוון זה, שראה חוני המעגל דכבר לא יכל לפעול עבורם ולהשפיע עליהם כמקודם, והרי זו ראייה שאינו שייך לאותו דור, וא"כ אינו בר פלוגתא שלהם, וממילא לא יוכל לעמוד נגדם ולהגיע למציאות של רווחא שמעתתא, וכשהבין שאבד את הכנגדו זה הוביל אותו למצב של היכא את בר לקישא חליש דעתיה

גבי קרקע, עבדו להו ספסלי אסקינהו, אמר להם רשב"ג פרידא אחת יש לי ביניכם ואתם מבקשים לאבדה הימנו, אחתוהו לרבי אמר להן רבי יהושע בן קרחה וכו' אחתוהו נמי לרבי אלעזר ב"ר שמעון, חלש דעתיה, אמר קא חשביתו לי כוותי עד ההוא יומא, כי הוה אמר רבי מילתא, הוה מסייע ליה רבי אלעזר ברבי שמעון, מכאן ואילך כי הוה אמר רבי יש לי להשיב, אמר ליה רבי אלעזר ברבי שמעון כך וכך יש לך להשיב, זו היא תשובתך, השתא הקיפתנו תשובות חבילות שאין ממש.

המעשה הזה תמוה מאוד, דמעיקרא מאי קסבר רשב"ג לותר על הקושיות של רבי, הרי לא זו הדרך של לימוד התורה אלא את והב בסופה, ולבסוף למה חזר בו.

ועוד למה חלש דעתיה כשלא כיבדוהו, אדרבה היה צריך לשמוח כי כך הוא הדרך לקניית התורה: ממדבר מתנה – כיון שעושה אדם עצמו כמדבר שהוא מופקר לכל, תורה ניתנה לו במתנה [נדרים נה].

ועי' מהרש"א: דמלכתחילה היה רשב"ג א מסייע ליה לרבי, בין בקושי שהיה אומר בקושיא זו יש בה ממש, ובין בפירוקא דהוה אמר רבי, הוה מסייע ליה למר שהוא תירוץ נכון, ועשה זה משום כבוד, וזה הטעה אותם, דקא חשביתו ליה כוותיה.

רש"י ד"ה כלילא: כתרים בכל כתר ג' פרצופים, ואיש את שמו מחוקק על פרצופו, וכשבאין יסורין על אחד מהן, פרצופו משתנה, וכן אילני.

אמר רבא היינו דאמרי אנשי או חברא כחברי איוב או מיתותא. רש"י ד"ה או חברא כחברי איוב: אם אין לו לאדם אוהבים, נוח לו שימות. ע"כ.

ועי' מהר"ל וז"ל: "ואמרו כי היו יודעים זה לזה מכוח הכתר, כי בכתר היו שותפים אלו ארבעה ראשים, ולפיכך כאשר היה לאחד דבר חידוש, נודע זה בכתר, אשר הוא מאחד ומחבר אותם ביחד וכו'", עכ"ל.

מבואר א"כ שהחיבור הזה היה באופן שאחד היה ממלא את החיסרון של השני, ובכאלו חברים נאמר או חברותא או מיתותא, דכשלא נמצא אחד מהם, מי הוא זה שיוכל להשלים את החסרון של השני.

רבי יוחנן ור"ל: כנ"ל

ט. קא חשביתו לי כוותי

ועל דרך זה יש לבאר הא דאיתא בב"מ [דף טז:] דכי הוי רשב"ג ור' יהושע בן קרחה אספסלי, יתבי קמייהו ר' אלעזר ברבי שמעון ורבי אארעא מקשו ומפרקו, אמר מימיהו אנו שותים והם יושבים על

שבאו כלב ויהושע בעצה אחת, כדי להשתיק את העדה. כמו שכתוב: "ויהושע בו נון וכלב בן יפונה וגו' ויאמרו אל כל עדת בני ישראל וגו'" [במדבר יד ו-ז] ששניהם באו ביחד, כדי להוכיח את כלל ישראל.

כמבואר בספר שמירת הלשון: שלכלב ויהושע היתה לכל אחד דרך הפוכה מהשני, בכדי לעמוד נגד כוח הרע, כי יהושע התנגד למרגלים מהתחלה, לפני שהוציאו דיבה, וכלב שתק וישב איתם, וחשבו שהוא אתם בעצה הרעה, ואח"כ הפתיע אותם. ככתוב: "ויהס כלב" ועי' רש"י: "צווח ואמר, וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם, השומע היה סבור שבא לספר בגנותו וכו' שתקו כולם לשמוע גנותו וכו'".

מבואר א"כ, שהדרך של כלב היתה הפוכה מהדרך של יהושע, וה' שלח את שניהם ביחד, כדי להוכיח את ישראל, ומבין שניהם, כלל ישראל שמע את אותה תוכחה, בב' צורות הפוכות.

2. לגבי מסירת התורה:

ב"ש וב"ה שהיו מוסרים את התורה באותו תקופה, היה להם ב' דרכים הפוכים ב"ש מחמיר וב"ה מיקל.

וכן בדרך בעבודת ה', שיטת שמאי הזקן היתה השתדלות, כדאיתא בביצה [דף טו] "שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד

וצ"ב: דהא גופא, למה מלכתחילה לא נכנס רשב"א בדרך את והב בסופה.

ונראה בפשטות: כי היות ורבי לא היה הכנגדו של רשב"א כמפורש במעשה, שהיה רשב"א מצליח לכוון את קושייתו ותירוצו עוד לפני שרבי היה מתחיל להקשות, וא"כ לא היתה יכולה להיות מציאות של את והב בסופה, ולכן עזר לו רשב"א, כי ידע שלא על ידו, יוכל להגיע למצב דרווחא שמעתתא.

ומ"מ: עם שאר התנאים שבחבורה, היה רשב"א רוצה לעמוד כנגדם כדי שירווח שמעתתא ומאחר דחשבו אותו כרבי, ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה, והיינו שלא נתנו לו את המקום המגיע לו כדי להיות כנגדם כנ"ל, לכן חלש דעתיה, כי כשבטל הכנגדו של את והב בסופה, איתו בטלה ג"כ את כל החיות כנ"ל, ובאותה מידה שחוני המעגל חלש דעתיה, ושרבי יוחנן הוה קא מצטעע אבתריה דר"ל טובא, כך גם רשב"א הקפיד.

ד

כנגדו בעבודת ה'

מצאנו ענין זה דהופכו ומקבילו, בכמה אופנים במסירת התורה, ונביא כאן כמה דוגמאות בס"ד.

1. לגבי תוכחות:

שה' שלח לכלל ישראל מסרים, מב' כיוונים הפוכים, בזמן חטא המרגלים,

דמשני במילי, ואחד מהם בפוריא, מפני כי הצניעות בשבילו ראוי שישנה עכ"ל [ועי' שם דמ"מ לא היה ראוי לשקר לגמרי].

ויש א"כ ב' הפכים: מצד אחד עבודת האמת, ומצד שני עבודת הצניעות, אדם שעבודתו אמת, יצטרך לעמוד נגד תוכחת הצניעות, לעומת זאת אדם שעבודתו צניעות, הוא יצטרך לעמוד נגד תוכחת האמת, וע"י כך תחוד עבודתו.

4. וכן לגבי המלוכה

דהנה שגם במלכות, מצאנו ב' מלכויות שהיה הנהגתם, אחת הפוכה מהשניה, וכתרו ברית ביחד, כדכתיב: "ויכרות יהונתן עם בית דוד ובקש ה'". רש"י: ובקש ה' את הברית, כפי שיתבאר.

א': מלכות שאול היתה מלכות התרוממות דקדושה, דשאול המלך עצמו היה משכמו ומעלה בעבודת ה', כמו שכתב המלבי"ם: משכמו ומעלה, עד שהיה מיוחד בגבורה ובטוב המדות.

ועי' בספר עמוד העבודה [מהאדמו"ר הקד' ר' ברוך מקאסוב שנת תרכ"ג] בדרוש השלום וז"ל: "כי הנה יש לתמוה לכאורה, הלא שאול המלך היה חסיד אדיר, והכתוב קוראהו בחיר ה', ונאמר בן שנה שאול במלכו, ואמרו ז"ל כבן שנה שלא טעם חטא, ודוד המלך נכשל קצת עם בת שבע, ולמה נענש שאול, שהוא ובנו יהונתן נהרגו במלחמה, ודוד זכה לשלשלת המלוכה.

שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת וכו", ושיטת הלל הזקן היתה ביטחון, לסמוך על מידת החסד, כדאיתא שם: "הלל הזקן מדה אחרת היתה לו, שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר ברוך ה' יום יום".

וכן בהנהגה, היה להם דרך הפוכה. כדאיתא בשבת [דף לא.] ששמאי נהג במדת הדין, ודחפו לאותם גרים, באמת הבנין שבידו, והלל קבל אותם, וכלל ישראל של אותו הדור, ועד עצם היום הזה, מקבלים את התורה דב"ש וב"ה, בב' פנים הפוכות.

3. וכן במידות

דאיתא בסנהדרין [דף צז.] לגבי רב טבות [או טביומי] דאיקלע לההוא אתרא וקושטא שמייה ולא הוו משניה בדיבוריה, ולא היה מיית אנשי מהתם בלא זמניה, נסיבי איתתא מינהון והוו ליה תרתין בנין מינה, יומא חד היה יתבא דביתהו, וקא חיפא רישא, אתאי שיבבא טרפא אדשא, סבר לאו אורח ארעא וכו', אתו אנשיה דאתרא וכו', אמרו ליה במטותא מינך פוק מאתרין, ולא תגרי בהו מותנא בהדך.

וביאר המהר"ל וז"ל: שמדתו היה צניעות, וכמו שאמרו מותר לשנות מפני דרכי שלום, וכך מי שמידתו הצניעות, ראוי לשנות מפני מדת הצניעות. ובענין זה א"א שיעמיד האמת וכמו שאמרי במסכת ב"מ, בהני תלת מילי עבידי צורבא מרבנן

של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם ובשפיר ובשליא וכו'.

וכן שם איתא, ולמה נקרא שמו מפיבושת, שהייה מבייש פני דוד בהלכה.

וכן כתוב שדוד המלך היה מכרכר בכל עוז לפני ה' [שמואל ב ו יד].

וכן נהג לקרא לאחיתופל רבי רבי אלופי ומיודעי, אפילו שלא למד ממנו אלא שני דברים. [וכך נהג אחריו יהושפט ממלכי יהוד' כשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וכו'. כתובות קג].

וכן דוד המלך נבחר כבר מלכתחילה לומר שירות וכו' כמבואר בגמ' ב"ב [דף יד:]: דאמר ר' יוחנן למה נקרא שמה רות, שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות, והתשבחות היו התרוממות מתוך כל הניסיונות שהיו לדוד המלך, כפי שנכתבו בתהילים.

ומאחר דב' המלכויות האלו היו הפוכות, היו א"כ אחד כנגד השניה, והנה שבמפגש בין ב' מלכויות, כשדוד פגש את יהונתן, ההפכיות הזאת הפכה להיות את והב בסופה, כפי שיתבאר.

"ויכרות יהונתן ודוד ברית"

כתיב "ויכרות יהונתן ודוד ברית" [שמואל א וז ג] ובהמשך "ויכרות יהונתן עם בית

ותירץ האר"י ז"ל: מפני שנשמת שאול היתה הרבה יותר גבוה וכו', כי נשמת שאול מבינה, ונשמת דוד ממלכות, והנה שאול פגם יותר בחטא קל, ממה שפגם דוד בחטא גדול וכו'.

וממשיך העמוד העבודה: ולפ"ז פירשתי מה שאמרו בגמ' וידבר דוד וגו' ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומיד שאול. אמר הקב"ה לדוד, דוד שירה אתה אומר במפלתו של שאול, אלמלא אתה שאול והוא דוד, אבדתי כמה שאול מפניו.

ונלע"ד בעזה"י וכו' והשתא יובן, אמר הקב"ה לדוד, למה אתה אומר שירה על מפלת שאול, הלא עצם חטא שלך הוא גדול יותר מחטא שאול, רק שנשמתך אינה גבוה כ"כ כנשמת שאול, אלמלא אתה שאול, אם נשמתך היתה נשמת שאול, כי שאול היא שם הנשמה וכו', עכ"ל.

ב': וכן מצאנו ששאול המלך נהג להשפיע כבוד וגדולה כמו שכתוב: "המלבישכם שני עם עדנים, המעלה עדי זהב על לבושכם". [שמואל ב' א כד].

ג': וכן ראינו שמיכל בת שאול אשת דוד המלך, לא היתה רגילה לראות את המלך, מפזז ומכרכר, כי את זה, לא היה אצל שאול המלך.

אבל דוד המלך, היה לו הנהגה של פשטות דקדושה לכאור', כדאיתא בברכות ד. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו

וכן מצאנו בגמ', כשמפיבושת, שהיה מבני שאול התנגד למלכות דוד, התחלקה בגללו מלכות בית דוד, כדאיתא בשבת [דף נו:]: שאמר דוד המלך למפיבושת, אתה וציבא תחלקו את השדה ויאמר מפיובושת אל המלך גם את הכל קח, וביארה הגמ' שאמר לו אתה עושה לי כך, לא עליך יש לי תרעומת, אלא על מי שהביאך בשלום.

ובהמשך א"ר יהודה אמר רב: בשעה שאמר דוד למפיבושת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו, רחבעם וירבעם יחלקו את המלוכה ע"כ.

ופרוש ברית: כתב רש"י [בסוף פרשת נח] הסכמה, דהיינו איפה שיש מקום להתנגדות, עושים הסכמה כדי לבטל את ההתנגדות, שבמקום שיהיה כנגדו ממש, יהיה כנגדו בהסכמתו,

ועל אותה ברית נאמר: "ובקש ה'", כיה רצה שהכנגדו פה יעשה ברית עם השני, דהיינו שכך ה' רצה שצורת הממלכה הזאת היא תהיה באופן שיהיה צד כנגדו, שיעשה איתו ברית [מבחינת עיר שחבורה לה יחדיו - שמתחברים בה כל ההפכים].

והנה שמאחר יותר, היה ברית בין מלכות יהוד' בזמן יהושפט ומלכות י' שבטים, וכתוב על יהושפט וילך וגו' לעשות הישר בעיני ה' אך הבמות לא סרו וגו' וַיִּשְׁלַם יְהוֹשָׁפָט עִם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל

דוד, ובקש ה'" [פרק כ פסוק טו], ופרש"י ובקש ה': את הברית הזאת. ושם [פסוק מג] "ויאמר יהונתן וגו' אשר נשבענו שנינו בשם ה' לאמר ה' יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד עולם".

ויש לשאול: מה הצורך שהברית הזאת תהיה עד עולם, דמספיק שתימשך עד שתתעצם מלכות בית דוד, שאז לא ישאר ביטוי למלכות של שאול, ולא יהיה מצב להתנגד אליו.

אלא שכתוב כאן, שכוח ההשפעה הרוחני של שאול המלך, לא יפסק לעולם, וא"כ הכנגדו ג"כ לא יפסק לעולם.

וכך מבואר בבעל הטורים, שכתב שם על הפסוק מ' ויתן יהונתן את כליו אל הנער גו' ויאמר לו לך הבא העיר.

וז"ל הבעל הטורים: הבא, ג' במסורת, הבא נא ידיך בחיקך, ואידך הבא נא אנשים הביתה, לך הבא העיר גבי יונתן. ביוסף כתיב הבא את האנשים, שעל ידו באו למצרים. ובמשה נאמר הבא ידך, שעל ידו יצאו משם. [ביהונתן כתיב] הבא העיר: רמז שעל ידו יתקבצו, ויבואו לעיר, שהיא ירושלים, כדכתיב כעיר שחבורה לה יחדיו.

[ויש לדייק בזה שכתוב העיר, שהעיר היא ירושלים, כדכתיב עיר שחבורה לה יחדיו, והכוח של ירושלים היא לאחד את כולם. והכוח של יהונתן הוא, שהוא התאחדות עם מלכות בית דוד, תוך כדי ויתור על המלוכה, וזה האחדות הגמור].

התורה. וממילא הכנגדו שהיה ושימשיך להיות הוא כנגדו ג"כ בלימוד התורה.

5. נחמות על החורבן

וכן מצאנו לגבי נחמות שהיו על החורבן, שהיתה נחמה, שבאה כתשובה על הטענה שהיתה לבני ישראל על החורבן – "ותאמר ציון עזבני ה', וה' שכחני" [ישעיה מט נ]. והתשובה היתה שאפילו שהיה חורבן, ה' לא עזב אותם, והראיה שלא היה כאן ספר כריתות, רק שסיבת החורבן היתה "בעוונותיכם נמכרתם", וכתב המצודת ציון: "וא"כ כשתעשו תשובה, תהיו נפדין".

אך המשך הנחמה צ"ב "מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה" שפירושו [ג"כ מכאן ולהבא שיחזירו עכשיו בתשובה, ויגאלו כמו שכתוב הקצר קצרה ידי מפרדות. מפרשים. והיא ג"כ] תוכחה על העבר, למה כשבאתי וקראתי שתשובו בתשובה לא הגיעתם [מהר"י קרא], שבעקבות זה הגיע החורבן, וזה בא כהמשך התשובה על השאילה שאמרה ציון עזבני ה', והרי זה תמוה, איך תשובה שמטרתה לנחם, הופכת להיות בעצמה תוכחה.

ונראה: דהא גופא, בזה שמכניסים תוכחה בתוך הנחמה, יראה שאפילו מתוך הפורענות, לא היה מקום לחשוש שעזבני ה', והרי שהצד ההפכי, בא לשמש כעזר לנחמה.

[מל"א כב מב-מד] ובמלבי"ם מבואר שבב' דברים האלו, הוא לא עשה הישר. א' הבמות לא סרו. ב' מה שהשלים עם מלך ישראל שהיה רשע.

וכמבואר בדברי הימים [ב יט] שה' שלח לו נביא, "ויאמר אל המלך יהושפט, הרשע לעזר ולשונאי ה' תאהב".

והנה שיש כאן את ב' בחינות:

א' הרשע לעזר: דתרגם התרגום דְעָם חֵיבָא הַלְכָתָא לְסִיעָא. דהיינו לסייע אותו בעת צרה.

ב' ולשנאי ה' תאהב: שזה החלק שבא לחזק אותו במה שהוא, ולגלות את כוחו. ושם מבואר: שה' התנגד להתחברות הזאת. כי היתה חיבור עם רשע. אבל הברית של דוד ויהונתן שהיתה ברית עם צדיק, "ביקש ה'".

והצדקות של דוד המלך, היה בזה שהיה כל כולו עסוק בלימוד התורה. כאומרו שבתי בבית ה' כל ימי חי.

וכמבואר בסנהדרין [דף צ"ג] על הפסוק: איש מלחמה, שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה. וה' עמו, שהלכה כמותו בכל מקום.

וכן כתוב ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. ופירש המלבי"ם "משכיל רצה לומר, עושה הכל בהשכל ודעת. ועם עזר ההשגחה כי ה' עמו".

א"כ הברית הזאת שכתוב "ויכרות יהונתן דוד ברית" [יה ג] היתה קשורה לעסק

וכן מצאנו בשבת [דף קמג:] א"ל רבי ירמיה לרבי אבא אלא במאי פליגי א"ל "לכי תשכח" [פירוש – שתתבונן כדי למצוא את התירוץ מעצמך].

וכן לפעמים הכנגדו בא אדרבה להעצים את הקושיא, כדאיתא בב"ק [דף כ:] א"ל לכי תשמש לי, שקל סודריה כרך ליה.

דשואלים: מה הענין בשימוש הזה, ורגילים להסביר שע"י השימוש הוא עושה הכנה, כדי שיחשיב יותר את התירוץ, וממילא יצליח להבין אותו, ומ"מ לפני שקיבל את התירוץ לא שייך להתבונן עליו.

ומסתבר: שההכנה היא גופא, בזה שיתבונן על הקושיא עצמה, וזה יקרב אותו לתירוץ, וכשישמע את התירוץ, יוכל להבין אותו.

6. עוד מצאנו כנגדו באופן אחר

כדאיתא בשבת [דף צה.]: בעו מיניה [מרב נחמן בר גוריא] חולב משום מאי מחייב, אמר להו משום חולב. מחבץ משום מאי מחייב, אמר להו משום מחבץ. מגבן משום מאי חייב, אמר להו משום מגבן וכו' אתי שאל בי מדרשא, אמרו ליה, חולב חייב משום מפרק, מחבץ חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה.

יש להבין מה היתה כוונתו לענות כך, ומה הענין של הגמ' להביא את הסיפור הזה. ואפשר שרב נחמן ב"ג לא הסכים בכלל שיש מקום לשאלה, ובא כנגד חברו ודחף אותו להגיע מעצמו לתשובה, ובזה הוא עזר לו.

מפתחות

מבוא לאיסור מוקצה.....ג

פרק ראשון ביצה שנולדה ביו"ט.....יא

פרק שני יום טוב.....ל

פרק שלישי אין צדין.....מה

פרק רביעי המניא.....סא

פרק חמישי משילין.....עג

מבוא לאיסור מוקצה

א

א. טעם האיסור

האיסור מוקצה נהיה משתי תקנות נפרדות, שנתקנו בשתי תקופות שונות, א' תקנת מוקצה מחמת גופו, ב' תקנת כלים, ונבאר בהמשך.

ומצאנו טעם מפורש לאיסור מוקצה בגמ' שבת [דף קכד:], דמייתי ראייה דב"ש משוי ליה יו"ט כשבת מאיסור הוצאה, דתנן - ב"ש אומרים אין מוציאין לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרה"ר וב"ה מתירין, ופרכינן - אימור דשמעת ליה לב"ש דמשוי ליה יו"ט כשבת לענין הוצאה, לענין טלטול מי שמעת ליה, ותרצינן: "וטלטול גופא לאו משום הוצאה הוא".

ולקמן [דף יב:] פרכינן - אלא מעתה לפלגו באבנים, ורש"י למד שמדובר באיסור טלטול מוקצה, שלא נאסר אלא אטו הוצאה, וביאר תוס' את דבריו, וז"ל: "דהא לא נאסר בשום דבר טלטול אפי' דבר שמלאכתו לאיסור וגם אינו צורך יו"ט כלל, אלא גזרה שמא יוצא, כדאיתא בהדיא בפרק כל הכלים [דף קכד:], ואפילו דבר שהוא צורך יו"ט כגון כלי הצריך לו, היה ראוי לאסור גזירה שמא יוציא, אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור, אלא א"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה, עכ"ל.

וטעם זה שייך הן לגבי אבנים דהוו מוקצה מחמת גופיה, והן לגבי גזירת כלים כדכתב תוס', שהיה לנו לאסור את כל הכלים, אילולי זה דאין ציבור יכולין לעמוד בו.

והנה דבסוגיא דגזירת כלים, מבואר ברש"י שאותה תקנה נוסדה כדי שלא יבואו לעבור על מלאכת שבת, ול"ד הוצאה, כדאיתא שם [בשבת דף קכג:]: דת"ר בראשונה היו אומרים שלושה כלים ניטלין בשבת, וכו' אמר ר' חנינא בימי נחמיה בן חכליה נשנית משנה זו, דכתיב בימים ההמה ראיתי ביהוד' דורכים גתות בשבת ומביאים הערמות, ועי' רש"י ד"ה ג' כלים וז"ל: דגזרו על טלטול הכלים כדי לגדור גדר להחמיר באיסורי שבת, מפני שהיו מקילין בה.

[ועי' תוס' ב"ק דף צד: שכל מקום דכתיב "בימי רבי" או "בימי נחמיה" וכו', הכוונה שלא נתקנה אלא לאותו הדור בלבד, כמפורש אח"כ בברייתא דחזרו והתירו ואמרו כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן מסר הגדול ויתר של מחרישה].

אלא שמהמשך הפסוק מבואר לכאור' שכל החשש היה משום הוצאה כדכתיב: "ומביאים הערמות ועומסים על החמורים וגו' ומביאים ירושלים ביום שבת וגו'", וצ"ל דאכן עיקר החשש היה הוצאה, אלא שתקנה זו הועילה ג"כ לשאר מלאכות, וכך למד רש"י, שהרי בסוגי' דביצה לא הזכיר רש"י אלא איסור הוצאה, וכך מפורש בסוגי' דשבת בהמשך [דף קכד:], שטלטול הוא משום הוצאה, ולא הוזכר שאר מלאכות.

אך יש שלמדו שישנם כמה סיבות במוקצה כפי שיתבאר, ולפ"ז אולי כוונת רש"י היא גם על שאר מלאכות,

אלא דא"כ קשה לרש"י, כי הגמ' מבססת את איסור מוקצה מחשש הוצאה, ולא מוזכר שאר מלאכות, וכן כתב רש"י לקמן [דף יב.]. שטלטול משום הוצאה ולא הזכיר שאר מלאכות.

עוד צ"ב: על הצד שהתקנה ראשונה היתה משום גדר הוצאה, למה לא אסרו כלים, הרי שעיקר החשש הוא על הכלים שרגילים להוציא, ופחות על מוקצה מחמת גופו כגון אבנים ועפר.

ועוד צ"ב: דמצאנו שהרמב"ם [פרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י"ב] התעלם לגמרי מהטעם המפורש בגמ', וכתב טעם אחר וז"ל: אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול, ומפני מה נגעו באיסור זה, אמרו ומה אם הזהירו נבאים וציוו, שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול, ולא שיחת שבת כשיחת החול, שנא' ודבר דבר, קל וחומר שלא יהיה טלטול בשבת, כטלטול בחול, כדי שלא יהא כיום חול בעיניו, [א] ויבא להגביה ולתקן כלים, מפנינה לפינה או מבית ובית, [ב] או להצניע אבנים, וכיו"ב, שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו [ג] ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח.

דיש לתמוה: למה עזב הרמב"ם את הטעם המפורש בגמ' וכתב טעם אחר.

והשיג עליו הראב"ד וכתב, שיש עוד טעם דאמרו חכמים גזירה אטו הוצאה.

ב. טעם איסור מוקצה לפי הרמב"ם

ובביאור דברי הרמב"ם נחלקו המפרשים:

לפי המגיד משנה: אין לדייק מדברי הרמב"ם אלא טעם המפורש בו, שהוא משום היכרא דשבת, והגם שמאריך הרמב"ם בלשונו, וכותב: "ויבא להגביה ולתקן", ואח"כ כתב שיבא "להצניע", אפ"ה כוונתו היא רק משום היכרא דשבת.

וכתב: שהסיבה שעזב הרמב"ם את הטעם המפורש בגמ' שהוא משום גדר הוצאה, היא משום שטעם זה דהוצאה היה בימי נחמיה ואח"כ שוב התירו קצת כלים, ונאסר השאר מפני טעמא דכתב רבינו, ומה שאמרו בגמ' אטו טלטול לאו צורך הוצאה הוא, רצו לומר כי סיבה הראשונה לאסור בטלטול מפני גדר הוצאה, ואע"פ שבטל הטעם לא בטלה גזירה. עוד כתב המ"מ: שנראה יותר לומר שהרמב"ם בא לכתוב עוד סיבה חוץ מאותה הנזכרת בגמ', ולא בא לומר שאין טעם אחר.

אבל **המגדל עוז**, כתב: דכי מעיינין שפיר בדברי הרמב"ם מוצאים שלושה טעמים, (1) **הטעם הראשון**: שיבא להגביה ולתקן כלים, מפניה לפינה או מבית ובית - והוא משום חשש שאר מלאכות.

(2) **הטעם השני**: להצניע אבנים - והוא משום חשש הוצאה.

(3) **הטעם השלישי**, והוא הטעם העיקרי [וזאת הסיבה לכאן] שהוא מפורש בדברי הרמב"ם: שנמצא שלא שבת ובטל והטעם שנאמר בתורה למען ינוח - כדי שיהא היכר בין שבת לחול, משכחת ליה בפרק כלל גדול גבי היה מהלך במדבר דשקיל וטרי, עד דשאל במאי מינכר דמהדר בקידושא ואבדלתא, **אלמא היכרא בעינן** [מתוך לשונו של המגדל עוז].

וכתב: דמה שמפורש בגמ' אטו טלטול לאו צורך הוצאה, אין זה עיקר הטעם, ולא נכתב אלא דרך משא ומתן דסוגיא בעלמא, אמנם מה שכתב ר"מ ז"ל [משום היכר]: הוא מוסכם מעת רבותינו בעלי תוס' ז"ל, והוא מוטעם לכל הדברים שאינו צריך להם, דאיכא בהן הני טעמי כמו שמפורשים לפנינו בהפרקים וכ"כ הר"מ מקוצי ז"ל.

ג. טעם התקנה ראשונה

אך עדיין צ"ב: מהו טעמא דתקנה ראשונה, ואם כי לפי התירוץ ראשון של המ"מ לא מצאנו טעם לתקנה ראשונה, מ"מ לפי התירוץ השני שנראה לו יותר, [שכוונת הרמב"ם אינה לשלול את טעם הגמ', אלא להוסיף טעם משלון] יתכן, שזהו גופא טעמא דתקנה הראשונה, משום היכרא, והכי נמי מסתברא דכלפי עפר ואבנים יותר שייך בהן הענין דהכירא מאשר כלפי כלים, כי במטלטל אבנים ועפר, הוא נראה ממש עובד כבימי השבוע ואין היכר דהיום שבת, מה שיש פחות כלפי כלים.

וכן לפי המגדל עוז, שעיקר הטעם הוא משום היכר כדמייתי מהגמ' במאי מינכר דמהדר בקידושא ואבדלתא, אלמא היכרא בעינן.

י"ל שזהו גופא טעמא דתקנה ראשונה, אלא שבתקופת נחמיה ראו שאנשים עוברים על איסור הוצאה, והתווסף עוד טעם לאיסור מוקצה, ואותו טעם לא התבטל גם לאחר שהתירו רוב הכלים, כפי שכתב המ"מ.

ב

ד. התקנה ראשונה

היתה לאסור דבר שאין בו שימוש כלל, כמו אדם מת, שאדם מקצה מדעתו לגמרי, כדאיתא בגמרא שבת [דף ל:], דשאל שלמה המלך את החכמים: אבא מת בשבת ומוטל בחמה ואין זה כבוד המת, ואסור לטלטלו משום מוקצה.

וכן כל דבר שאין לו שימוש מסוים, כגון עפר שלא יחדה לאיזשהו צורך, כמו לכסות בו דם ציפור, וכן אבנים שלא יחדם לישיבה, שהן מוקצה מחמת גופו, והיינו מחמת עצמותו, שאינם נועדים לשום תשמיש, בניגוד לכל סוגי כלים הנועדים לתשמיש, ואין אדם מקצה אותם מדעתו, ולכן בשלב זה לא נאסרו בטלטול.

ואין הכונה שאין אדם מקצה אותם מדעתו כלל, שהרי לכל דבר, יש רמה מסוימת של הקצאה, כגון אם יש לו כוס חשוב, ומשתמש בו רק אם יודמן לו יין משובח, הגם דיש בו רמה מסוימת של הקצאה, ביחס לכוס פשוט ששותים בו כל הזמן, אפ"ה לית מאן דפליג שהותר לטלטול, גם לאחר גזירת כלים, כי הקצאה זו, לא נכנסה בגדר החומרה הנדרשת, בכדי לאסור אותו מטלטול. כך גם כל הכלים, אפילו כלי שמלאכתו לאיסור מקודם גזירת כלים, לא היה בהם רמה מספיקה של הקצאה, בכדי לאסור אותם בטלטול.

אבל דבר שיודעים בברור שהקצה אותו מדעתו לגמרי, הרי זה מוקצה לכו"ע, ואפילו אוכל, כדאיתא בשבת [דף מה.]. דמודה ר"ש בגרוגרות וצימוקין הואיל ואדם מקצה אותם מדעתו. ושם תנן [דף מו.]. נשאלין לנדרין שהן לצורך שבת, והקשו איך יוכל לאכול את המאכל שהיה מודר עליו לפני שבת, דכיון שהוקצה מדעתו בין השמשות, הרי זה נהיה אסור לכל השבת, ובזה אפילו ר"ש מודה דמוקצה, משום שבזה לא שייך לומר יושב ומצפה, דמי יודע אם יתיר לו חכם את נדרו. וכן מודה ר"ש במוקצה כי הא דמתני' דמפנין [דף קכו:] שאסור לפנות טבל, וכן מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו.

ה. יושב ומצפה

דבר שנהיה בר שימוש באמצע שבת או יו"ט, נחלקו תנאים אם בטל שם מוקצה מעליו או לא, לפי רבי יהוד' זה נשאר מוקצה, ולפי ר"ש יש סברה לומר שאין אדם מקצה אותו, משום דיושב ומצפה.

ומה שנקטה הגמ' בכל מקום: רבי יהוד' אית ליה מוקצה, רבי שמעון לית ליה מוקצה, הכוונה, שר"י לית ליה סברה דיושב ומצפה, ור"ש אית ליה סברה דיושב ומצפה.

ו. ביאור המחלוקת

שיטת רבי יהוד': כדתנן [שבת קנ"ו:] מחתכין את הדלועין לפני הבהמה, ואת הנבילה לפני הכלבים, רבי יהוד' אומר אם לא היתה נבילה מערב שבת, אסורה, לפי שאינה מן המוכן.

שיטת ר"ש: כדתנן [שבת דף מד.]: מטלטלין נר חדש אבל לא ישן, רבי שמעון אומר כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר הדולק בשבת, ותניא - מטלטלין נר חדש, אבל לא ישן דברי רבי יהוד'.

ופליגי לגבי מוקצה מחמת מיאוס: לפי רבי יהוד', אין להתיר אלא נר חדש שלא השתמשו בו מעולם, אבל נר שהדלקו בו פעם אחת, נהיה מאוס לשימוש אחר ונאפילו שאפשר לנקות אותו כשגמר לדלוק, אפ"ה הוא מוקצה, כיון שבאותו רגע שנהיה מאוס, הקצה אותו מדעתו.

ור"ש סובר: דאדם יושב ומצפה אמתי תכבה נרו [שם דף מו:].

[ומובא עוד שיטה בברייתא, דסובר ר"מ: שכל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת, שאסור משום מוקצה מחמת איסור, אך לא ע"ז נחלקו ר"י ור"ש].

ובגמ' שבת [דף מו.] א"ר יהוד', שרגא דנפטא אסור לטלטלו, ופרש"י: דבוה אפילו ר"ש מודה שזה מוקצה, כיון דלא חזי אלא למלאכתו, ולפי רב ושמואל אפילו דנפטא מותר.

והא דנחלקו ב"ש וב"ה לגבי מוקצה, גם זה מתייחס לפלוגתא דר"ש ור"י, דתנן [שבת קמ"ג.]: ב"ש אומרים מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין, וב"ה אומרים מנער את הטבלא כולה ומנערה, ואמר רב נחמן אנו אין לנו אלא ב"ש כרבי יהוד', וב"ה כרבי שמעון.

ז. אינו יושב ומצפה

ומודה רבי שמעון: בדבר שלא שייך לומר "יושב ומצפה".

כגון דבר שלא עולה בדעתו שזה יגיע, כגון מום בבכור כדאיתא שם [שבת מו:], דמי יימר דנפל בו מום קבוע וכו', ומהפשטיה דגמ' שם נראה שר"ש דבכור חולק גם על דין מוקצה, וכך סובר תוס' בסוגי' דבכור לקמן [דף כ"ו], אך רש"י למד שר"ש לא נחלק על דין מוקצה, וצ"ב איך רש"י מסביר את סוגיא דשבת.

- וכן דבר שאינו רוצה שיגיע, כמו סוכת החג שנפלה כדאיתא לקמן [דף ל:], וכי אדם יושב ומצפה אמתי תיפול סוכתו.

- וכן דבר שדחה בידיים כי הא דגרוגרות וצימוקין [שבת מה.], וכן ארזי ואשוחי [שבת דף קנז.] דמוקצה מחמת חסרון כיס.

ח. נולד

מתני' ביצה שנולדה ביו"ט ב"ש אומרים תאכל וב"ה לא תאכל, ובהו"א סברנו דאפילו מאן דשרי במוקצה בנוולד אסר, ולפי המסקנא: מאן דלית ליה מוקצה, לית ליה נולד.

ויש לשאול אין היה כזה צד דר"ש אוסר בנוולד, לתמוה, כי זו ברייתא מפורשת בשבת [דף כ"ט] דר"ש לית ליה נולד, כדתניא: מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים דברי רבי יהוד', ור"ש מתיר. מסיקין בתמרים אכלן אין מסיקין בגרעיניהן דברי רבי יהוד', ור"ש מתיר. מסיקין באגוזים אכלן אין מסיקין בקליפותיהן, ור"ש מתיר.

אלא שמבואר שם שיש כמה סוגי נולד ואין ללמוד אחד מהשני, מדבעי ליה למכתב לכולהו, ואצטריך, דאי תנא תמרים, הו"א משום דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין, לכן אין זה נחשב נולד, ומודה בזה רבי יהוד', וכן בקליפי אגוזים דמעיקרא מגלו והשתא מגלו, אולי אין זה נחשב נולד, ומודה בזה רבי יהוד', ועכ"פ נראה שהחידוש הוא רק לרבי יהוד' אבל לר"ש כל סוגי נולד מותרין, וא"כ צ"ב: למה הגמ' לא הביאה ראיה משם, שר"ש לית ליה נולד.

ונראה: דאדרבה משם רואים דיש כמה דרגות בנוולד, ואי אפשר ללמוד אחד מהשני, ואולי סברה הגמ' בסוגי' דגם ר"ש מודה בחילוקין הנ"ל, ואם כי מתיר שם בכל סוגי נולד, עדיין אין זה אומר שתמיד יקל בנוולד דאולי נולד כי האי דביצה שנולדה, חמור מכולן כי יש בו את כל החסרונות, כי לא שיך לומר עליו מעיקרא גרעינין והשתא גרעינין, וגם אינו כקליפי אגוזים, דמעיקרא מגלו וכו', וגם אינו כשבר כלי, שהינו חלק מכלי שהיה קיים לפני כן, כיון שעתה זה נהיה אפרוח, ואין נולד גדול מזה.

ומודה ר"ש:

- בדבר דדחייה בידיים כמו גרוגרת וצמוקין.
- וכן בבסיס לדבר האסור, שאסור לטלטלו כדאיתא בשבת [דף מז]. ועיש רש"י ד"ה לדבר האסור].

ט. להלכה בסוגיא דידן

לפי ר"נ נחלקו ב"ש וב"ה על דין מוקצה בפלוגתא דר"ש ור"י, וסובר ר"נ דרבי סתם להלכה כרבי יהוד' ביו"ט, וכו"ש בשבת.

מיהו בגמרא שבת [דף קנ"ז]. נחלקו אמוראים איך נפסק להלכה, אי כר"י או כר"ש, רב אמר הלכה כרבי יהוד', ושמואל אמר הלכה כר"ש. ושם לא מחלקים בין שבת ליו"ט, דלשניהם פוסקין או כרבי יהוד' או כר"ש. ורב ושמואל, כל אחד לשיטתו מוכיח מהמשניות דשבת ודביצה שכך יש לפסוק, כי הא דפרכינן ממתני' דביצה "מתחילין בערמת התבן, אבל לא בעצים

שבמוקצה" משמע שרבי סתם כר"י, וקשה לשמואל, ומתריך שמואל, התם בארזי ואשוחי דאפילו ר"ש מודה.
וכן נחלקו אמוראים בשבת [דף מה:]: אם פוסקים כר"ש או כר"י.

ג

י. התקנה שניה

היתה מה שגזר עזרא על כל הכלים, ומאוחר יותר התיירו לטלטל כמעט את כולם, חוץ מכמה דברים שנאסרו במצבים מסויימים, שעליהן נחלקו אב"י ורבא.

וכן כלים כבדים וכלים חשובים, כמו מסר הגדול או סכין של שחיטה, שאדם נזהר בהן שלא יתקלקלו וקובע להם מקום, ולא חזו למלאכה אחרת (רש"י), ולכן הוי מוקצה גם לפי ר"ש.
[ונחלקו לגבי שברי כלים, (שם דף קכד:): לפי רבנן, מספיק שיעשו כעין מלאכה, ולפי רבי יהודה, צריך שיעשו מעין מלאכתן].

וכן לפי תוס' בשבת [דף מה:]: מודה ר"ש במנורה כבידה הואיל ואדם קובע לה מקום.
ומתני' לאחר תקנה שניה, דתנן [שם דף קכ"ד:]: כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך, רבי נחמיה אומר, אין ניטלין אלא לצורך.

[ונחלקו רש"י ותוס' בסוף במה מדליקין על שיטת רבי נחמיה, לפי רש"י: שיטת רבי נחמיה היא, שאין כלי ניטל אלא לצורך תשמיש המיוחד לו, ולפי תוס': אפילו אם אינו מיוחד לו, כל זמן שרגיל לעשות בו].

ולא מופיע במשנה לא ר"ש ולא רבי יהוד', ואפ"ה למדה הגמ' בסוף במה מדליקין, שגם על זה נחלקו רבי יהוד' ור"ש כפי שיתבאר.
ונחלקו אב"י ורבא אליבא דת"ק.

לפי אב"י: כלי שמלאכתו לאיסור, אסור בטלטול אפילו מחמת מקומו. ולפי רבא: אינו אסור אלא מחמה לצל, ועי' תוס' בסוף במה מדליקין שיש כלים שאדם מקצה מדעתו, כגון חצוצרות לפי שיטת רבי יהוד', שאסורות אפילו לצורך גופו ומקומו, ואפילו אליבא דרבא.

יא. שופר וחצוצרות

תניא: [סוף פרק במה מדליקין] אין מטלטלין לא את השופר ולא את החצוצרות, ותניא אידך: שופר מיטלטל, וחצוצרות אינם מיטלטלין, ועוד תניא: כשם שמטלטלין את השופר, כך מטלטלין

את חצוצרות, לא קשיא, הא רבי יהוד', הא רבי שמעון, הא רבי נחמיה. לפי רבי יהוד': חצוצרות לא מטלטלין דמוקצין נינהו, אבל שופר יש בו תורת כלי דראי לגמע בו מים לתינוק. הא דאמר תרוייהו מטלטלין, רבי שמעון דלית ליה מוקצה. הא דאמר לא את השופר לא את החצוצרות רבי נחמיה [וכן בדרך קכד: לגבי מסיקין בכלים יש ג' שיטות, הא ר"י הא ר"ש הא ר"נ].

ויש לשאול מנין לנו שגם בגזירת כלים נחלקו ר"ש ור"י, הרי אין שמה סברה של יושב ומצפה, ועל אף שכתב תוס' שהסברה דמוקצה מדעתו שייכת גם בגזירת כלים, ולפי רבי יהוד' חצוצרה אסור לטלטלה אפילו לצורך גופו ומקומו, היות ולא חזי למלאכת היתר אלא מעט, ולכן מקצי ליה לגמרי ממלאכת היתר, מ"מ לא שייך כאן סברה של יושב ומצפה.

יב. היתר טלטול מוקצה

יש ג' אופנים שהתירו לטלטל מוקצה:

- א' טלטול גמור אגב היתר, כדתנן [דף קכא:]: נוטל אדם את בנו והאבן בידו.
 - ב' טלטול מן הצד, כמבואר בברייתא, [דף קכג:]: פגה שטמנה בתבן לפי ר"א בן תדאי, תוחבין בכוש ובכרכר והן ננערין מאליהן, וכך פסק רב נחמן אחרי שחזר בו, ד-האי פוגלא בין מלמעלה בין מלמטה שרי.
 - ג' לנער, כדתנן [שם]: "מעות שעל הכר, מנער את הכר והן נופלות", ושם מחלקין דלא שנו שמותר לנער אלא שוכח, אבל מניח נעשה בסיס לדבר האסור, ואסור בטלטול.
- וכתב תוס' [דף קכג: ד"ה האי פוגלא], שישנם שלשה מצבים:
- (1) שוכח: דמותר אפילו טלטול גמור אגב היתר.
 - (2) מניח: דאפילו ניעור אסור.
 - (3) מניח על מנת ליטלה ושכח: דהותר בו טלטול מן הצד.
- ובבסיס לדבר האסור יש להתיר כשנעשה בסיס לדבר האסור והמותר, ועי"ש [דף קיז] בסוגי' דמצילין תיק הספר עם הספר, ואע"פ שיש בתוכן מעות.

יג. ביצה שנולדה ביו"ט

ב"ש אומרים תאכל, וב"ה אומרים לא תאכל.

לפי ר"נ: נחלקו בדין מוקצה ובמחלוקת ר"י ור"ש, אבל יש עוד כמה שיטות בגמ' שלא נחלקו ב"ש וב"ה בכלל על דין מוקצה.

פרק ראשון

ביצה שנולדה ביו"ט

אטו ביצה שנולדה ביו"ט שאחר השבת, או לא, דב"ש גזרו לאסור וב"ה לא גזרו לאסור. ולימוד זה כולל ב' חלקים: א' ששבת ויו"ט צריכין הכנה מבעו"י, ב' שדבר שהוכן בשבת אסור לאכילה.

והקשה רש"י: איך מותר לאכול ביצה שנולדה ביום ראשון, הרי הוא הוכן בשבת.

ותירץ: שלא הצריכה תורה הכנה אלא לצורך סעודת שבת ויו"ט דחשובה, אבל סעודת חול שאינה חשובה, לא מצריכה הכנה, ולכן ביצה שנולדה ביום א', אע"פ שהוכן בידי שמים מיום שבת, מותר ביום ראשון, כיון דלא בעי הכנה. [רש"י].

והקשה תוס': א"כ, איך התירו חכמים לאפות ע"י עירוב תבשילין מיו"ט לשבת, הרי מדאורייתא צריך הכנה, ועירוב אינו אלא היתר מדרבנן, וכי אתי עירוב דרבנן לעקור חיוב דאורייתא.

ולביאור קושית תוס': יש להביא הסוגי' דפסחים [דף מו:] הדנה בזה: אתמר, האופה מיו"ט לחול, רב חסדא אמר לוקה, רבה אמר אינו לוקה, רב חסדא אמר לוקה, לא אמרינן

דף ב. ג.

ביצה מתרנגולת העומדת לאכילה

לפי ר"נ: לכו"ע מותר באכילה, דאוכלה דאפרת הוא.

לפי רבה: בביצה שנולדה ביו"ט שלאחר שבת אסור מדאורייתא לכו"ע, דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה, נמצא שהיה לו הכנה בידי שמים בשבת, וסובר רבה שמדאורייתא צריך הכנה מבעו"י מדכתיב "והכינו את אשר יביאו".

פירוש: שצריך להכין מערב שבת ויו"ט, את הדברים שיאכלו בשבת ויו"ט, דחול מכין לשבת, וחול מכין ליו"ט, ואין שבת מכין לשבת ויו"ט. וההכנה המדוברת, אינה בדברים שיש בהן איסור מלאכה ביו"ט, דעליהן כבר כתוב "את אשר תאפו אפו, ואת אשר תבשלו בשלו", וע"כ הוי חיוב בפני עצמו שיש ליחד את האוכל לשם שבת ויו"ט.

לפי ר"ג - יש לאוקים את פלוגתייהו דב"ש וב"ה לגבי יו"ט שחל בשאר ימי השבוע, ונחלקו אם גזרינן לאסור ביצה שנולד בו,

ביצה מתרנגולת העומדת לגדל

ביצים

לפי ר"נ: נחלקו ב"ש וב"ה דמתני', ב"ה אוסרין, דאית ליהו איסור מוקצה, וכ"ש איסור נולד, כשיטת רבי יהודה דתנן - "מחתכין את הדלועין לפני הבהמה, ואת הנבילה לפני הכלבים, רבי יהודה אומר אם לא היתה נבילה מערב שבת אסורה, לפי שאינה מן המוכן".

וב"ש מתירין: דלית ליהו איסור מוקצה, וה"ה דלית להו איסור נולד, כשיטת ר"ש דתנן "מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ור"ש מתיר". ואפילו ששם לא מדובר בנולד, קסבר ר"נ, מאן דלית ליה מוקצה, לית ליה נולד.

נולד בשבת

ב"ש אומרים תאכל, וב"ה אומרים לא תאכל, וסובר ר"נ להפוך את המשנה ולגרוס ב"ש אומרים לא תאכל, וב"ה אומרים תאכל, דכך סובר ר"נ לגבי הא דתנן שבת קמ"ג.]: ב"ש אומרים מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין, וב"ה אומרים מנער את הטבלא כולה ומנערה, ואר"נ אנו אין לנו אלא ב"ש כרבי יהודי, וב"ה כרבי שמעון.

והקשו: למה רבי סתם את המשניות, לגבי מוקצה דשבת כב"ה לקולא, ולגבי איסור מוקצה דיו"ט, סתם כב"ה לחומרא.

ותירצו: שהיות ושבת נחשבת בעיני אנשים כדבר חמור, ויודעים ליהרהר בו, לכן אין חשש

הואיל ומקלעי ליה אורחים חזי ליה, רבה אמר אינו לוקה, אמרינן הואיל ומקלעי אורחים חזי ליה, אמר ליה רבה לרב חסדא, לדידך דאמרת לא אמרינן הואיל, היאך אופין מיו"ט לשבת, א"ל משום עירובי תבשילין, ומשום עירובי תבשילין, שרינן איסורא דאורייתא, א"ל מדאורייתא צרכי שבת נעשים ביו"ט, ורבנן הוא דגזרו ליה, גזירה שמא יאמרו אופין מיו"ט לחול, וכיון דאיצטריכו ליה רבנן עירוב תבשילין, אית ליה היכרא. ע"כ.

וקושיית תוס' בסוגי', היא בעצם אותה פירכא דשאל רבה על רב חסדא בפסחים - איך אתי ערוב לעקור איסור דאורייתא - בעקבות הדין ד"הואיל", כך שאל תוס' על רבה עצמו בעקבות הדין דבעינן הכנה דאורייתא.

אלא שלשיטת רבה לא שייך לתרץ שמדאורייתא צרכי שבת נעשים ביו"ט, כי רבה סובר שצריך הכנה מבעו"י,

ותירץ תוס': דרבה לטעמיה, דאית ליה הואיל ומקלעיה ליה אורחים חזי ליה, ולכן זה נחשב כאילו אפה לצורך יו"ט עצמו.

לפי רב יוסף: בזה נחלקו ב"ש וב"ה דמתני', דלפי ב"ה אסור, גזירה אטו פירות הנושרין. ואין זה גזירה לגזירה, אלא כחלק מהגזירה של פירות הנושרין, שחוששין שאם נתיר לו ביצה, הוא יבא לתלוש פירות מהעץ.

לפי רב יצחק: לפי ב"ה אסור, גזירה משום משקין שזכו, וגם כאן צ"ל שזהו חלק מאותה גזירה דמים שזכו, שמא יבא לסחוט אותם.

ראשון, תאכל בשני, בשני אין בראשון לו, אלמא חושש ר"י משום משקין שזבו, ובוזה הוא חולק על רבנן דקסברי דאפילו בשני אסור, דב' ימי יו"ט נחשבים כחדא קדושה.

ותירץ רי"ו: מוחלפת השיטה.

ופירש רש"י: דמדובר על המשנה דמשקין שזבו שרבי יהוד' היקל בה, ואיפוך דרבי יהוד' לרבנן, ורבי יהוד' מחמיר.

ובתוס' מבואר: שע"כ חייבין להפוך את המשנה דמשקין שזבו, ולא את המשנה דביצה, דבמשנה דביצה, רבנן שחולקים על רבי יהוד', הם מחמירים ממנו, ואוסרים את הביצה אפילו ביום השני. ואם נהפוך מרבנן לרבי יהוד', נמצא שרבי יהוד' אסור אפילו ביום שני, וכ"ש שיהיה קשה ממשנה דמשקין שזבו.

ורבינא תירץ: שלפי רבי יהוד' ביצה מותרת גם בראשון, מכיון שהתרנגולת עצמה מותרת, וביצה שנפרד ממנה, נחשב כאוכלא דאפרת הוא, ולא כמשקין שזבו, ולכן מותר אפילו ביום הראשון של יו"ט. ורבי יהוד' לדבריהם דרבנן קאמר: לדידי אפילו בראשון מותר דאוכלא דאפרת הוא. לדידך אודו לי מיהת, דבשני מותר דב' קדושות הן, ורבנן חולקין עליו וסוברים שזה ב' קדושות.

דף ג: דף ד.

ספק ביצה – תערובת ביצה

תניא: [א] ביצה שנולדה בשבת וביו"ט, אסור לטלטל אותו כדי לכסות בו קערה,

שיבואו לזלזל באיסורים שבו, משא"כ יו"ט שנחשב בעיני אנשים כדבר קל, ויש חשש שיבואו לזלזל באיסורים שבו, לכן היה צורך להחמיר בו.

לפי רב יוסף ורב יצחק: אפילו אם נולדה מתרנגולת העומדת לאכילה, אסרו דגזרו פירות הנושרין אליבא דרב יוסף, ומשום משקין שזבו אליבא דרב יצחק משום משקין שזבו, וכ"ש אם היא עומדת לגדל ביצים.

ולפי רבה: ביצה שנולדה ביו"ט אסורה כנ"ל, דבעינן הכנה וכל ביצה דמתלידה העידנא מאתמול גמרה לה, ואם אירע יו"ט לאחר השבת נמצא שהוכן בשבת, ובשאר ימי השבוע אסרו, גזירה אטו יו"ט שלאחר השבת.

שיטת רבי יוחנן

מקושייתו דרבי יוחנן, נלמד את שיטתו באיסור ביצה שנולדה, דהקשה רבי יוחנן: דרבי יהוד' ארבי יהוד' דמיקל במשקין שזבו, ומחמיר בביצה שנולדה ביו"ט, משמע דקסבר רבי יוחנן, שביצה אסורה משום משקין שזבו.

ביאור קושית רבי יוחנן:

תנן בתחי' פרק חבית: אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן אסורין, ר' יהוד' אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר וכו', מבואר שרבי יהודה לא אוסר משקין שזבו, גזירה שמא יסחוט. ומאידך אמר ר' יהוד' ביצה שנולדה ביו"ט

כשיטת רבי יהושע דליטרא קציעות דדבר שבמנין לא בטיל.

דתנן: ליטרא קציעות של תרומה, שדרסה על פי חבית, ואינו זוכר באיזה חבית דרס - לפי רבי יהוד' אליבא דרבי יהושע - אפילו אם יש שם שלוש מאות פומין לא יעלו, דדבר שבמנין לא בטל.

ג. לפי רב אשי

יש ליישב את הברייתא אליבא דכו"ע, לעולם בספק ותערובת ביצה שנולדה ביו"ט, ואף למ"ד ביצה שנולדה ביו"ט אינו אסור אלא מדרבנן, מ"מ ספיקו ותערובתו אסורין, משום דהוי דבר שיש לו מתירין, וסובר רב אשי דדבר שיש לו מתירין, אפילו בדרבנן לא בטל, וה"ה שספיקו אסור.

דף ד. ד:

ב' קדושות

א. יו"ט

מן התורה: אין אלא יום אחד של יו"ט, והסיבה לשני ימים טובים, היא משום שבזמן שהיו מקדשים את החודש בב"ד על פי עדות ראיית הלבנה, היה צורך לשלוח שליחים בכל מקום, כדי להודיע אם החודש מלא או חסר, ובמקומות שלא הגיעו השלוחים, לא ידעו מתי חל החג, ועשו ב' ימים מספק.

ועל אותם שני ימים נחלקו רב ושמואל, האם ב' ימים של חג הם מספק, ואחד מהם חול

ולסמוך בו כרעי המיטה וכו'. [ב] ספיקה אסורה. [ג] נתערבה באלף כולן אסורות. ויש שלושה אופנים בגמרא איך לבאר את הברייתא.

א. לפי הפשטיה דגמרא

הברייתא עוסקת מתחילתה ועד סופה, בדין ביצה שנולדה ביו"ט.

(1) שאסור לטלטלו.

(2) ספק אם נולד ביו"ט או לא, אסור.

(3) אם אותו ביצה ששנולדה ביו"ט,

נתערבה באלף ביצים, כולן אסורות.

ופרכינן: בשלמא אליבא דרבה, דביצה שנולדה ביו"ט אסורה מדאורייתא, מובן שספיקו אסור, משום דהוי ספק דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא.

וכן מובן למה נתערבה באלף, כולן אסורות, ואף דבעלמא, איסור דאורייתא יש לו ביטול ברוב, מיהו כיון דיו"ט הוי דבר שיש לו מתירין, אפילו באלף לא בטיל. אבל לפי שיטת ר' יוסף ור' יצחק, דאסורה מדרבנן, למה ספיקו אסור, הרי ספיקא דרבנן לקולא.

ב. לפי ר' יוסף ור' יצחק

אין הברייתא עוסקת, בספק ביצה שנולדה ביו"ט, אלא בספק טריפה דאורייתא.

והסיבה שאם נתערבה לא בטל ברוב, היא משום דהוי דבר שבמנין, וסובר האי תנא,

א. לגבי ביצה

לפי רב: היינו פלוגתא דב"ש וב"ה דמתני', דב"ה אוסר, משום הכנה דרבה.

לפי ר' יוחנן: מותר אליבא דכו"ע, דשבת ויו"ט נחשבים כב' קדושות, וסובר רי"ו, שלא נחלקו ב"ש וב"ה כדין "הכנה דרבה".

והלכתא כוותיה דרב בכל הדינים הקשורים לביצה שנולדה, שהם:

- (1) ביצה שנולדה ביו"ט, דאסור משום הכנה דרבה.
- (2) ב' ימים טובים של ר"ה, דלפי רב נולדה בזה אסורה בזה.
- (3) ב' ימים טובים של גלויות, דסבר רב שהן ב' קדושות ושרי.
- (4) עצים שנשרו מן הדקל בשבת, שאסורין ביו"ט כפי שיתבאר.

ב. לגבי עצים

אם נפלו עצים בתנור בשבת, אסור להסיק בהן ביו"ט, ואפילו לר"י דקסבר דשבת ויו"ט נחשבות כב' קדושות, בכל זאת אסרו חכמים, כי חששו שאם נתיר ביום השני דיו"ט, יבואו אנשים להתיר גם ביום הראשון, ויאמרו שסיבת האיסור כשנפל בשבת, היא משום מלאכת בישול, ולא ידעו, שהאיסור היה משום מוקצה [או הכנה].

ואינו דומה לביצה, שנולדה בראשון דמותר בשני, כי בזה כולם רואים שביום הראשון היתה אסורה, וא"א לטעות בה.

וזה נקרא ב' קדושות, משום שרק יום אחד קדוש, [דאם יתברר שהיה חודש חסר הראשון קדוש, ואם יתברר שהחודש היה מלא השני קדוש], או שחכמים תקנו מלכתחילה לעשות ב' ימים יו"ט, והוי חדא קדושה.

ונפק"מ, לגבי ביצה שנולדה בזה להתיר בזה, דעליו נחלקו רבי יהוד' ורבנן כנ"ל.

ועוד נפק"מ: אם צריך לעשות הבדלה על הכוס מיו"ט לחבירו, כדלקמן [דף ד:], דרב אסי מבדיל מיו"ט לחבירו.

וכן אם מותר להניח ערובי תבשילין מיו"ט לחבירו, כדלקמן [דף ו.], דאמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיו"ט לחבירו.

ב. יו"ט דראש השנה

שונה ראש השנה משאר ימים טובים, משום שנופל ביום הראשון של החודש, ואם הוא חודש חסר אין זמן להודיע לפני החג, כי אותו יום הל', נהיה כבר יו"ט, וכן אירע פעם שלא הגיעו העדים אלא עד המנחה, ובנתיים חשבו הכהנים שכבר לא ידעו יותר עדים, ושיהיה חודש מעובר, ואותו יום חול הוא, ועל סמך זה שרו את שיר של חול, וכשראה ריב"ז שבאין לידי כך, תיקן שאם יבואו עדים מן המנחה ולמעלה, יעשו מלכתחילה שני ימים של יו"ט, ואין זה ספק אלא חדא קדושה.

יו"ט שאחר השבת

מה הדין בביצה שנולד בראשון וכן בעצים שנשרו בראשון, להתיר אותם בשני?

ותניא: כרם רבעי היה לו לרבי אליעזר במזרח לוד הממוקם בפחות מהלך יום מירושלים וביקש להפקירו לעניים, כדי שהם יעלוהו לירושלים, משום שהיה לו טורח להעלות שם את הפירות, אמרו לו תלמידיו רבי כבר נמנו עליך חבריך והתירוהו - טעמא דנימנו הא לא נימנו לא, אע"ג דממילא ליתא לתקנתה קמייתא, דהא כדי לעטר שוקי ירושלים הוא דהוה, וכיון דחרבה מה לנו לעטרה לצורך הנכרים, ואפילו הכי צריך מנין.

לפי אב"י: אחר תקנת ריב"ז ביצה מותרת, משום דמעולם לא היתה תקנה לאסור את הביצה, כי התקנה היתה על העדות ולא על הביצה, לכן לא בעינן מנין אחר בשביל להתיר את הביצה.

לפי רב אבא ורב שלמן: אף לאחר תקנת ריב"ז, ביצה אסורא, משום דמהרה יבנה המקדש, ויחזור תקנת ריב"ז לקדמותה, לעשות ב' ימים קודש והוי חדא קדושה. ואם נתיר היום ביצה, יש חשש שכשיבנה המקדש ימשיכו לנהוג בו היתר, ולא ידעו להבחין.

לפי רבא: ביצה אסורא, שתקנת ריב"ז היתה לקבל עדות כל היום, והוי חדא קדושה, ועדיין במקומות שעושים ב' ימים, הוי קדושה אחת.

לפי נהרדאי: ביצה מותרת, דאין לחשוש שיגיעו עדים, משום שמימות עזרא ואילך, לא מצינו אלול מעובר.

ומ"מ התירו לו להרבות עליהם עצים אחרים שהיו מוכנים לפני כן, וע"י זה יתבטל האיסור, והגם דבעלמא אין מבטלין איסור לכתחילה, התירו כאן משום שמחת יו"ט.

דף ד. ה:

ביצה שנולדה בראש השנה

לפי רב ושמואל: נולדה בזה אסורה בזה, משום דב' ימים טובים של ר"ה חדא קדושה הם.

לפי רבה: מתקנת רי"ו בן זכאי ואילך [לקבל העדות כל היום], ביצה מותרת, דשוב חזרו להיות ב' קדושות.

אבל רב ושמואל קסברי, דרי"ו בן זכאי לא התקין אלא לארץ ישראל, אבל בחו"ל עדיין חדא קדושה היא.

לפי רב יוסף: תקנת רי"ו בן זכאי, לא מועילה להתיר ביצה, משום דכל דבר שתקנו חכמים, צריך מנין אחר להתירו.

כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו: מקור דין זה, הוא מדכתיב: "במשוך היוכל המה יעלו בהר", מדהוצרך להתיר להם לעלות בהר, הגם שכבר התבטלה סיבת האיסור, זה בא ללמד שכל דבר שבמנין, צריך מנין אחר להתירו.

ואף על תקנה דרבנן, צריך מנין אחר להתירה, כדתנן שתקנו חכמים לכל מי שגר עד מהלך יום אחד מירושלים, שלא יחלל את פירות כרם רבעי, אלא יעלה אותם, כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות.

בהמה שנתנבלה – אפרוח שנולד

דף ו. ו:

בהמה שנתבלה ביו"ט: יש לדון בה, דמצד אחד יש להחשיב אותה כראויה, מדהוי מוכן לאדם, בזה שמותר לשחטה ביו"ט, ומאידך אין להחשיב אותה כראויה, מדאינה מוכן לבהמה כל עוד שהיא חיה, ונחלקו בזה רבי יהוד' וחכמים.

שיטת רבי יהוד': [דקיימא לן ביו"ט כוותיה] דאסורה לכלבים, דקסבר מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים, דלא מקצה איניש מדעתיה מידי דחזי ליה.

אבל אפרוח שנולד ביו"ט, כיון שלפני כן היה כבר מוכן לכלבים, לכן הגם שלא היה מוכן לאדם מותר, דמוכן לכלבים הוי מוכן לאדם, כיון דדעתיה דאיניש אכל מידי דחזי ליה.

דף ו: ז.

ביצה במעי אמו

יש לדון בה האם הוא נחשב כביצה גמורה ונפרדת מאמה או לא, ויש כמה נפק"מ וכך נפסק הדין בגמ':

- (1) לגבי דין בשר בחלב: ביצים גמורים מותרות, ולפי רבי יעקב אם היו מעורבות בגדין, אסור.
- (2) לגבי טומאת נבילה: זהו ספק בגמ' [לפי רבי יעקב].

התירו ביו"ט**א. מת ביו"ט**

מת ביו"ט ראשון, יתעסקו בו עממין, ביו"ט שני יתעסקו בו ישראל, ונחלקו מה הדין אם המת לא שהה עדיין.

לפי מר זוטרא: לא התירו, אלא במקרה שהמת כבר שהה, ויש חשש שמא ירקב.

לפי רב אשי: התירו אפילו במקרה שלא שהה, משום שיו"ט שני לגבי מת, כגוי שווייהו רבנן.

ב. להניח עירוב תבשילין

לפי רב אשי: בב' ימים טובים של גלויות, מותר להניח מיו"ט לחבירו, ולהתנות - ממה נפשך אם אותו היום קודש, מחר יהיה חול ומותר לבשל, ואם היום חול, מותר להניח עירוב תבשילין, אבל בר"ה מדהוי חדא קדושה, אסור.

לפי נהרדאי: מותר, אף ביו"ט שני דראש השנה, דקסבר דב' קדושות נינהו.

ג. אפרוח או עגל שנולד ביו"ט

עגל שנולד ביו"ט: מותר לכו"ע, הואיל ולפני כן היה ג"כ מותר אגב אימא.

אפרוח שנולד יו"ט: פליגי בה אמוראי, לפי רב אסור משום שלא הותר לפני כן, ולפי שמואל מותר, הואיל ומתיר עצמו בשחיטה.

שיעור לאיסור אכילה וביעור – לשאור ולחמץ

הקדמה: נכתבו שתי אזהרות בתורה בנוגע לאיסור חמץ: אחת לאיסור אכילה, ואחת לחיוב ביעור, וכן נכתבו שתי אזהרות בתורה בנוגע לאיסור שאור, אחת לאיסור אכילה, ואחת לחיוב ביעור, הוי אומר שלא ניתן ללמוד חמץ משאור או שאור מחמץ, וביאור הענין כך:

לגבי איסור אכילה: יש צורך לכתוב אזהרה לכל אחד, וא"א ללמוד אחד מהשני, משום שיש יתרון לשאור בזה שחימוצו קשה, ויש יתרון לחמץ, בזה שראוי לאכילה.

אבל לגבי איסור ביעור: יש לשאול מה הסיבה שכתוב אזהרה בשניהם, כיו שהיה אפשר ללמוד שאור בק"ו מחמץ, דכלפי חיוב ביעור אין שום חלוק בין דבר שראוי לאכילה, לבין דבר שאינו ראוי לאכילה. אבל לשאור יש ודאי יתרון דחימוצו קשה, וא"כ למה כתוב איסור מיוחד לשאור, וזה בהכרח בא ללמד, דשיעורו של זה לא כשיעורו של זה, דשיעור של חמץ בכזית, ושל שאור שחימוצו קשה בככותבת, כך למדו ב"ה, וב"ש סובר דזה וזה בכזית.

דף ז: ח.

ביסוסי הדם ביו"ט

השוחט חיה ועוף ביו"ט [א] ב"ש אומרים יחפור בדקר ויכסה, וב"ה אומרים לא ישחוט, אלא א"כ היה לו עפר מוכן מבעו"י, [ב] ושוי

(3) לגבי דין מקח וממכר: אם מכר אותם על סמך שיהיו ביצי אפרוח, הרי זה מקח טעות, כיון דאינן מולידות.

(4) לגבי איסור מוקצה: מותר לכל הדעות, הן לב"ש והן לב"ה.

האם תרנגולת יכולה להטיל בלילה?

בדק בקינה של תרנגולין מערב יו"ט לפני השקיעה, ולא מצא בה ביצה. ולמחרת השכים בבוקר, ומצא בה ביצה, אם אינה מטילה בלילה, יש לתלות שהביצה היתה כבר מערב יו"ט, ומותר. ואם היא מטילה בלילה, הוי ביצה שנולדה ביו"ט, ואסור.

ומסקינן שזה תלוי, אם יש עמה זכר, או שנמצא זכר במרחק שיש לשער שעדיין אפשר לשמוע את קולו, [ומדובר באופן שהיא יכולה להגיע אליו, כגון שאין שם נהר שמפסיק בינו לבינה, או שיש גשר בשביל לעבור אותן] הויא ביצה שנולדה מתשמיש, ותשמישו ביום, "וכל שתשמישו רק ביום, נולד רק ביום" וממילא אין לחשוש שמה הביצה שהטילה, נולדה בליל יו"ט, דודאי שנולד מערב יו"ט, ולכן הביצה מותרת.

אבל אם אין עמה זכר, או שא"א להגיע אליו, הויא ביצה שנולדה ע"י ספנא מארעא, וכזה סוג ביצה מטילה גם בלילה, ויש לחשוש, שאחרי שבדק את הקן, נולדה הביצה כשכבר נכנסה יו"ט.

- (1) לפי ר' יהודה א"ר: אפר כירה נחשב מוכן רק במקרה שהוסק מערב יו"ט, כיון שזה מוכן מעצמו ואין צורך להכנה מיוחדת, אבל הוסק ביו"ט אסור מדין מוקצה.
- (2) אם העפר שהוסק בה ביו"ט, עדיין חם ברמה כזו שאפשר לצלות בו ביצה, מותר לטלטלו לצורך כיסוי הדם, מגו דמותר לטלטלו לצורך בישול.
- (3) הכניס עפר לגינתו ולחורבתו, זה נחשב מוכן גם בשביל לכסות את הדם.

דף ח. ח:

מימרא דרב יהוד'

מכניס אדם מלא קופתו עפר מערב יו"ט, ועושה בו כל צרכו ביו"ט, דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה, והוא שיחד לו קרן זוית, ואותה מימרא מובא בשבת [דף נ.]. ושם מבואר דיחוד קרן זוית מהווה הכנה אך ורק לעפר, שזה דבר שלא נועד לעשות בו מעשה, אבל לשאר דברים בעינין מעשה כפי שיתבאר.

א. הזמנה בעי מעשה?

איתא בשבת [דף נ.].

- (1) תנא רבה בר בר חנה משמיה דרב, חריות של דקל שגדרן לעצים, ונמלך עליהם לשיבה צריך לקשר.
- (2) רשב"ג אומר אין צריך לקשר.
- (3) ישנה עוד שיטה דקסבר שמספיק שיעשה מעשה מבעו"י, דתניא יוצאין בפיקורן ובציפא בזמן שצבען.

שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה, [ג] ושאפר כירה מוכן הוא [המשך מתני' דף ב.].

א. עפר מוכן

האיסור לכסות לפי ב"ה מחולק לפי תנאים הבאים:

- (1) אם אין עפר תיחוח, אסור דאורייתא משום טוחן.
- (2) חופר ועושה גומא אינו אסור, משום שאינו צריך אלא לעפרה.
- (3) היכא דליכא דקר נעוץ, ויש לו עפר תיחוח, נחלקו ב"ש וב"ה, אם חוששין לצד חפירה שבו, [כך ביאר רש"י לקמן דף ט.]. דב"ה חושש לצד חפירה, וב"ש אינו חושש, ובדיעבד לכו"ע מותר.
- (4) לשחוט לכתחילה בלי דקר נעוץ: נחלקו רב יוסף ורבה.

לפי רבה: לא התירו ב"ש דקר נעוץ, אלא כדי לכסות את הדם מלמעלה, אבל את שכבת אדמה שעליה שופכין את הדם, צריכה להיות מוכנה לפני יו"ט, דחוששין שאם יכין אותה ביו"ט, שמא ימלך [פירוש יתחרט] ולא ישחוט, ונמצא שטרח שלא לצורך.

ולפי רב יוסף: אין חילוק בין העפר שלמעלה, לבין העפר שלמטה, דבכל גווני התירו ב"ש.

ב. אפר כירה מוכן הוא

ההיתר לכסות, תלוי בתנאים הבאים:

לדחות את הלאו דלא תעשה כל מלאכה של "טוחן". ואין הסיבה משום דחוששין שמא לא יכסה. אלא, כיון שזה לא בעידנא, משום דהמלאכת טוחן, אינה חלק בקיום המצוה של כיסוי, ודחינן - דאפשר לכסות בהדי דכתיש באופן שנהיה, בעידנא, ושוב פרכינן דמ"מ יו"ט הוי עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה ל"ת ועשה.

ותירץ רבא: דאפר כירה דעתיה לודאי, ואין דעתו לספק, ורבא לטעמיה שישנה כזאת מציאות, שדעתו לזה ולא לזה, כגון הכניס עפר לכסות דם צפור, אסור לכסות בו צואה.

ותירץ ר"ז: לעולם מותר להשתמש במלא קופתו עפר, אבל כוי אסור לכסות את דמו ביו"ט, אפילו כשיש לו עפר מוכן, גזירה משום התרת חלבו.

ופרכינן: א"ה למה התירו לו לכסות את דמו ביום חול, ולא חששו.

ותרצינן: שבחול, אנשים יודעים שמכסה מספק, אבל ביו"ט אנשים חושבים שאם היה זה ספק, לא היו מתירין חכמים לטרוח ולכסות, ובגלל זה הם עלולים לחשוב שכוי הוא ודאי חיה, וחלבו מותר.

הוסיף ר"ז: שלא רק בכוי אסרו לכסות, אלא אפילו אם שחט בהמה חיה ועוף, ונתערבבו דמן זה בזה, ג"כ אסור לכסותו ביו"ט.

ואם יכול לכסותם בדקירה אחת, מותר מכיון שלא טרח כלום בשביל הבהמה.

(4) וישנה עוד שיטה, והיא סתמא דמתני' דשבת [דף קמא]. דהקש שעל המיטה לא ינענעו בידו וכו', ואם היה עליו כר או סדין מבעו"י, מנענעו בידו.

ונחלקו אמוראים איך נפסק להלכה, רב אמר קושר, ושמואל אמר חושב כרשב"ג, ורב אסי אמר יושב אע"פ שלא קשר כרבנן, דמספיק לעשות מעשה מבעו"י.

ושם בהמשך, הביאה הגמ' את מימרא דרב יהוד', מכניס אדם מלא קופתו עפר וכו', ופרכינן שזה דלא כרבנן דבעינן מעשה.

ותרצינן: אפילו תימא רבנן, עד כאן לא קאמרי רבנן דבעינן מעשה, אלא במידי דבר עבידא ביה מעשה, אבל עפר דלאו עבידא ביה מעשה, לא.

ב. מלא קופתו עפר

אמר רב יהוד' מכניס אדם מלא קופתו עפר מערב יו"ט, ועושה בו כל צרכו ביו"ט, ופרכינן מדתניא - כוי אין שוחטין אותו ביו"ט, ואם שחטו אין מכסין את דמו, ומן הסתם יש לו מלא קופתו עפר, ואעפ"כ אסור לעשות בו כל צרכו.

ולטעמיה: למה אינו מכסה ע"י עפר כירה, ואין לומר דלית ליה, דהא מדקתני סיפא ואם שחטו אין מכסין את דמו, מכלל דרישא בדאית ליה עסקינן,

ורצה רבא לתרץ: שמדובר בעפר שיש בו איסור טוחן, דאין כאן עשה ד"וכסהו", שיבא

דף טז. טז:

סולם

מה הדין בסולם של שובך ושל עליה האם מותר להוליך אותה ולהחזיר ברה"ר, ומה הדין ברה"י, ומה הדין להטות?

א. במקום שיש מראית העין

סולם של עליה: לכו"ע אסור, דחיישינן שמא יאמרו להטיח גגו הוא עושה.

סולם של שובך: נחלקו תנא דמתני', ורשב"א, אליבא דב"ש וב"ה.

- לפי תנא דמתני': ב"ש אוסר אפילו להוליך, ומתיר להטות, וב"ה מתירין [ולכאור' ב"ה התיר גם להחזיר].

- לפי רשב"א: להוליך לכו"ע מותר, משום דשובכו מוכיח עליו, ונחלקו ב"ש וב"ה בלהחזיר.

ב. במקום שאין מראית העין

ישנם ב' מחלוקות בענין:

(1) הא דתנן: שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם. ור"א ור"ש אוסרין, דפליגי האם בדבר שחששו מפני מראית העין, אסרו אפילו בתדרי חדרים, או לא.

(2) הא דנחלקו אמוראים בסוג' דידן: להוליך סולם אפילו ברה"י, על אף שאין כאן מקום לחשוש מפני מראית העין.

וסובר רב חנן בר אמי בסוג' דשבת כחכמים, ולכן התיר ברה"י, ונחלקו שתי לשונות בגמ' אליבא דרב חנן בר אמי, איך לבאר את המשנה.

(1) מחלוקת ברה"ר, אבל ברה"י דברי הכל מותר.

(2) ברה"ר דברי הכל אסור, ונחלקו מה הדין ברשות היחיד האם ג"כ אסור, דב"ה כחכמים, ורב חנן סובר כב"ה דכך הלכה.

דף טז: י.

מי מחמיר ומי מיקל באיסורי יו"ט?

נחלקו ב"ש וב"ה בכמה משניות לאורך הפרק לגבי איסורי יו"ט, במשנה ראשונה ב"ש מקילין וב"ה מחמירין ובשאר המשניות ב"ה מיקל, ונקטה הגמ' בפשטות, שמי שמיקל יש לו להקל בכל ענייני יו"ט, ומי שמחמיר יש לו להחמיר בכל ענייני יו"ט, יש א"כ לדעת אם ב"ה הוא המיקל באיסורי יו"ט, אלא שבדין ביצה שנולדה ישנה סיבה מיוחדת להחמיר, או שב"ה הוא המחמיר, אלא שבשאר משניות יש סיבה מיוחדת להקל, ובוזה נחלקו אמוראי כפי שיתבאר, וכך סדר הדברים:

מתני' תחילת הפרק, השוחט חיה ועוף ביו"ט, ב"ש אומרים יחפור בדקר ויכסה, וב"ה אומרים לא ישחוט אלא א"כ היה לו דקר נעוץ, מבואר דב"ה מחמיר בשמחת

(3) לגבי הא דתנן: ב"ש אומרים אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר, וב"ה מתירין, י"ל דב"ה מיכל לגבי שמחת יו"ט כנ"ל, א"נ י"ל להיפך: דדוקא כאן היקל ב"ה, בגלל שיש לו תורת כלי.

(4) לגבי הא דתנן: ב"ש אומרים אין נותנין את העור לפני הדרסן, ולא יגביהנו אלא א"כ יש עליו כזית בשר, וב"ה מתירין, די"ל כנ"ל, א"נ: שאני עור דחזי למזגא עליהו.

(5) לגבי הא דתנן: ב"ש אומר: אין מסלקין את התריסין ביו"ט, וב"ה מתיר אף להחזיר, די"ל כנ"ל, א"נ: שאני תריסי חנויות, משום דאין בנין וסתירה בכלים.

דף י. י:

הכנה מבעו"י להתיר ממוקצה

אסור לשחוט יונים שלא הכין מבעוד יום, וישנם כמה סוגי הכנות, מהן המתירות ומהן שאינן מתירות כדלהלן:

(1) בבריכה שניה: עומד ואומר זה וזה אני נוטל, הוי הכנה לכו"ע, דאין חשש שמא אתי לאמלוכי

(2) בבריכה ראשונה: לב"ש לא יטול, אלא א"כ נענע מבעו"י, ולב"ה מספיק שיאמר זה וזה אני נוטל.

(3) נענע מבעו"י: מועיל לכו"ע.

(4) מכאן אני נוטל למחר: אסור לפי רבא, אפילו אליבא דב"ה, דחיישינן דזמנין דמשתכחי שמנים כחושים, וכחושים שמנים, וקא מטלטל שלא לצורך, או

יו"ט, וב"ש מיכל, ובשאר המשניות של הפרק ב"ה לקולא וב"ש לחומרא, ויש כמה דרכים בגמ', איך לבאר את שיטת ב"ש וב"ה.

א. מוחלפת השיטה

לפי ר' יוחנן: מוחלפת השיטה ונחלקו בביאור דברי רש"י ותוס' אליבא דרי"ו.

לפי רש"י: בכל המשניות שב"ה היקל בהן וב"ש החמיר בהן, מוחלפת השיטה, נמצא שבכל המקומות ב"ש לקולא, וב"ה לחומרא.

לפי תוס': מוחלפת השיטה דמשנה ראשונה, שלפי ב"ה יחפור בדקר ויכסה, ולפי ב"ש לא ישחוט אלא א"כ היה לו עפר מוכן, נמצא שב"ש לחומרא, וב"ה לקולא בכל המקומות.

ב. אין להחליף את השיטה

לפי סתמא דגמרא: יש לבאר כל משנה לגופה.

(1) במשנה דכיסוי הדם: ב"ה החמיר כשאין דקר נעוץ, משום שיש בה רמז חפירה, משא"כ בשאר איסורים. א"נ להיפך, שבעלמא גבי שמחת יו"ט ב"ה לחומרא, חוץ משובך דשובכו מוכיח עליו.

(2) במשנה דב"ש אומרים: לא יטול אלא א"כ נענע מבעו"י, וב"ה אומרים: עומד ואומר זה וזה אני נוטל, י"ל שתמיד ב"ה מיכל חוץ מדקר נעוץ. א"נ להיפך: שדוקא כאן הוא מיכל, דכלפי איסור מוקצה, מספיק לומר זה וזה אני נוטל.

דבב"ב, והרי גם רוב בלחוד וקרוב בלחוד, יש בהן סברה, אלא שאין בסברה זו כדי להכריע, אילולי שכך גזרה התורה, וכך צ"ל ג"כ היכא דהקרוב לא מוכח, שאין הכונה שאינו מוכח כלל אלא שהוא פחות מוכח.

והקשה תוס': מה חידש רבי חנינא, הרי זו ברייתא מפורשת בכתובות [דף טז. ט' חנויות כולם מוכרות בשר שחוטה ואחד מוכרת בשר נבילה וכו', ובנמצא הלך אחר הרוב, משמע אפילו נמצא קרוב לחנות המוכר נבילה,

ויש על זה ג' תירוצים בתוס', אך תוס' התעסק בעיקר בתירוץ המחלק בין קורבא דמוכח לקורבא דלא מוכח כפי שיתבאר.

ותירץ תוס':

(1) לפי ריב"ם: דאי משם הו"א כגון דאין דלתות מדינה נעולות דאיכא נמי רובא דאתי מעלמא והרי זה תרי רובא, והקשה עליו ר"י - שהיתרון בשתי רובא אינו אלא מדרבנן.

(2) לפי ר"י: מדובר שם שהיה נמצע באמצע ולא היה זה קרוב, אלא רוב לחוד.

(3) עוד תירץ תוס': דשם מדובר בקרוב דאינו מוכח, ורב חנינא דיבר אפילו היכא דהוי קרוב מוכח,

וביאר תוס', על פי הא דמייתנין ראייה לדין דרב חנינא לקמן [דף כד.], דאתמר חבית שצפה בנהר אמר רב נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל מותר, כנגד עיר שרובה נכרים

זמנין דמשתכח כולהו כחושין, ואתי להימנע משמחת יו"ט, ואילולי זה היה מותר אפילו שלא זימן אותם במיוחד, דקסבר רבא דאית ליה לב"ה דין ברירא.

וחולק עליו רב אושעיא, וסובר דלית ליה לב"ה דין ברירא, וקא מפלגי רבא ורב אושעיא לגבי הא דתנן, המת בבית ולו פתחים הרבה כולן טמאים וכו', חשב להוציאו באחד מהן, כולן טהורין. ב"ש אומרים: והוא שחשב להוציאו עד שלא ימות המת, וב"ה אומרים: אף משימות המת.

לפי רב אושעיא נחלקו ב"ש וב"ה, בלטהר את הפתחים מכאן ולהבא, ולית ליה לב"ה דין ברירא, ולפי רבא, נחלקו אפילו למפרע, ויש לו לב"ה דין ברירה.

דף י: יא.

רוב וקרוב

א. קורבא דמוכח

איתא בב"ב [דף כג:]: אמר רבי חנינא רוב וקרוב הולכין אחר הרוב, ואע"ג דרובא דאורייתא וקורבא דאורייתא, אפילו הכי רובא עדיף, ולא מבואר בגמ' מה הסיבה לכך, אך נראה קצת שאין סיבה לזה, וכך למד הריטב"א דהויא גזירת הכתוב, ואין הכונה שאין סברה למושג רוב ולמושג קרוב, שהרי הריטב"א בסוגי' דידן כתב, שיש מקום לחלק בין רוב היכא דיש קרוב מוכח, לביו היכא דאין קרוב מוכח, וכך סובר תוס' בסוגי'

באופן שזימן שחורים ולבנים ומצא שחורים במקום לבנים, ולבנים במקום שחורים.

והקשו: לימא מסייע ליה לרב חנינא דאמר רוב וקרוב הלך אחר הרוב.

[ויש לשים לב שכאן לא פרכינן למה ליה לדרבי חנינא, נלמד ממתני' כפי שהקשה תוס' בב"ב למה ליה לרב חנינא יש ללמוד מברייתא מפורשת דט' חנויות, מכיון דמתני' אין זה אלא דיוק, אבל שם זו דין מפורש דט' חנויות, ולא חילקו בין קרוב ללא קרוב].

וביאר תוס' שם: דגם בסוגי' הוא רוב מוכח שעליו דיבר רבי חנינא, מכיון שזימן שחורים ולבנים ומצא שחורים ולבנים רק שהתהפוך, ומתסבר שהגיעו מהשובך קמ"ל דרבי חנינא.

ותירצו: כדאמר אביי בדף הכא נמי בדף, פירוש שיש דף הדבוק לדופני השובך ומגיעים גם יונים דמעלמא נמצא, ואין כאן רוב וקרוב אלא רוב ורוב.

ובביאור הענין: נחלקו הראשונים, רש"י למד במתני' דזמן שחורים ומצא לבנים, שלא נשאר שום יונים בקן, ונימוקו עמו דאי איירי בנשאר יונים בשובך, וכדאוקמינן שזימן שחורים ולבנים ואתהפיך, מאי סייעתא לרבי חנינא הרי כולם קרובים נינהו, ועוד למה ליה לתירוציה בדף אפילו ליכא דף נמי אמרינן דהנך דמזדמני אזלי לעלמא, והנך משחורים ולבנים שהיו בשובך שלא היו מוזמנים.

והריטב"א חולק עליו, וסובר: שמדובר אפילו כשנשאר יונים בשובך, ולא דווקא

אסירא אימר מהאי דקרא [שם עיר] אתאי, לימא בדרבא חנינא קא מיפלגי, רב לית ליה דרב חנינא ואזיל בתר קורבא ושמואל אזיל בתר רובא דאית ליה לדרב חנינא.

והקשה תוס': דאפילו אליבא דרב אי אזילינן בתר קורבא, כשנמצאת סמוך לביתו של נכרי יש לאסור מדין קרוב, והרי רב מתיר בכהאי גוונא היכא דהוי קרוב לעיר, על כרחך משום דסובר דאזילינן בתר רוב העיר, והויא א"כ כרבי חנינא.

אלא ע"כ צ"ל, דבכהאי גוונא שאין קירבת המקום דבית מוכח, לכו"ע לא בתר קורבא זו, ואע"פ דמודה רב בקורבא דמוכח היות וסובר דאזילינן בתר קורבא דמוכח, קאמר דפליג ארב חנינא, ע"כ דהא דקאמר ר' חנינא רוב וקרוב הלך אחר הרוב, היינו אפילו בבקרוב דמוכח.

(4) ותוס' ריד תירץ: דבסוגי' דכתובות הוי רוב חזק משום שיש ט' חנויות נגד אחד והויא תשע חלקים נגד אחד, לכן לא הולכין אחר הקרוב, אבל ברוב דעלמא נגד קרוב אולי נלך אחר הקרוב, קמ"ל דרבי חנינא.

ויש עוד דעה: דרוב וקרוב הלך אחר הרוב מסברה משום שרוב שכיח יותר מקרוב, וכך כתוב בשאלתות דרב אחאי גאון [ויקרא שאילתא ס"ח].

ב. זימן שחורים ומצא לבנים

מתני' דביצה: זימן שחורים ומצא לבנים, לבנים ומצא שחורים אסורים, ומקי לה

מעורבין זה בזה, דברי רבי, וחכ"א הכל חולין.

ופליגי אמוראי אליבא דרבי וחכמים:

רב יוחנן ור"א חד אמר: בב' כיסין מחלוקת, אבל בכיס אחד דברי הכל חולין. וחד אמר בכיס אחד מחלוקת, אבל בב' כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל.

ופרכינן ממתני': זימן שלושה ומצא שנים, אסורין, לימא מתני' רבי ולא רבנן, ותרצינן: שאני גוזלות הואיל ועשויין לדרות.

ופרכינן: בשלמא למ"ד, בב' כיסין מחלוקת, מוכן למה בגוזלות נחלקו רבנן ורבי, מכיון שזה דומה לב' כיסין, ולכן יש צורך לתרץ דעשויין לדרות, אלא למ"ד בכיס אחד מחלוקת, אבל בב' כיסין דברי הכל מנה מונח ומנה מוטל, א"כ במתני' שזה דומה לב' כיסין יש לאסור אליבא דכו"ע, ולמה הגמ' תירצה שאני גוזלות.

ותרצינן: שאה"נ דאם לא היו קשורין יש לאסור אותם, אבל כאן מדובר בכיסים מקושרין ובגוזלות מקושרות, דגוזלות ודאי ניתרין ע"י שמדיין, אבל בכיסין נחלקו רבי ורבנן, אם חוששין שמא יתעכל קטרייהו.

מתני': זימן ג' ומצא שנים, ואם אין שם אלא הן מותרין, ומוקי לה באופן שלא יכלו להתרחק, כגון שהקן נמצא בקרן זוית, דאפילו אם יש קן בתוך החמישים אמה, לא ילכו לשם.

מעלמא אתו אלא חוששין שמהשובך עצמו ירדו ועלו אותם שלא מוזמנים, והקרוב המדובר הוא קרוב דמוכח כגון שאותם שהזמין היו קרובים, והא דדחי אביי שמדובר בדף, היינו באופן שכולם היו קרובים באותה מדה ולכן הוי כולם רוב.

ג. בתוך הקן ומצא לפני הקן

מתני' בתוך הקן ומצא לפני הקן אסורין, ומקשינן לימא מסייעיה לר' חנינא כנ"ל, כי יש כאן דרוב וקרוב והולכין אחר הרוב.

תריץ אביי: כנ"ל שמדובר שיש דף.

תריץ רבא: דאין צורך לאוקמה בדף, אלא בשני קנין זו למעלה מזו, וכגון זימן באחד מהם ולא זימן בשני, ולמחר לא מצא בתוך הקן זימן אלא לפניו ובאחר שלא זימן לא היו כלל יונים, וחוששין שאותם שהיו לפניו, הם אותם שלא זימנו, ואותם שזימנו אזלו ליהו לעלמא,

ולא מבעיא זימן בתחתונה ולא זימן בעליונה, דקל לעליונים לרדת, ומסתבר שאותם שמצא הם העליונים שירדו, אלא אפילו זימן בעליונה, ולא זימן בתחתונה, אפ"ה יש לאסור ולומר, שהעליונים הלכו להו והתחתונים עלו.

מנה מונח ומנה מוטל

תניא: הניח מנה ומצא מאתיים - וכן הניח מאתיים ומצא מנה - חולין ומעשר שני

דף יא.

ג. חזרת רטיה: שאם לא נתיר לו להחזיר, יש לחשוש שמא לא ירצה להוריד את הרטיה בשעת עבודה, והוי חציצה.

ד. ורחבא מוסיף: את שיטת ר"י, לגבי דין היתר חביות שנפתחו אגב הרגל, שאינן נחשבות בחזקת טמאין, על אף שכולן משמשים בהן, ויש ביניהם עמי ארצות שאינן נזהרין על טומאה, שלפי רבנן: כשיגמר הרגל יחזרו החביות, להחשב כטמאים. ולפי ר"י: אחרי הרגל ממשיכים להיחשב טהורות, גזירה אטו תחילתן, שלא ירצו לפתחן ברגל, ואתי למנע משמחת יו"ט.

דף יב.

הואיל והותרה הותרה

מתני': ב"ש אומרים: אין מוציאין, לא את הלולב, ולא את הקטן, ולא את ס"ת לרה"ר וב"ה מתירין.

ודנה הגמ', מה היא סיבת ההיתר לב"ה האם לית ליה עירוב והוצאה ליו"ט או משום דקסבר מתוך שהותרה מלאכות לצורך הותרה נמי שלא לצורך.

לפי רב יצחק בר אבדימי: ה"ה בשאר מלאכות, וסובר שלפי ב"ה, מותר לשחוט עולת נדבה ביו"ט, אפילו שאין בה צורך אוכל נפש, דמתוך שהותרה וכו'

מתקיף ליה רבא: מי אמר דפליגי גם בשאר מלאכות כמו שחיטה אולי לא נחלקו אלא

טלטול מוקצה לצורך יו"ט

עלי: לפי ב"ה מותר לטלטל, ולפי ב"ש אסור דהוי מוקצה מחמת איסור, משום דעשוי לכתוש חיטין, ועי' תוס', שמ"מ מן הדין היה צריך להתיר אותו בטלטול משום שצריך לגופו, ואסרו אותו, משום דהוי מוקצה מחמת חסרון כיס.

תברא גרמי: מותר לטלטל, גם אליבא דב"ש, ואפילו תברא חדתא, דכיון דיש לו בשר, הוא מוכח לחתוך אותו.

עור לפני הדרסן: לפי ב"ש אסור, ולפי ב"ה מותר.

לשטוח חלב: לפי ת"ק אסור, ולפי ר' יהושע מותר ואין הלכה כר' יהושע, דלא התירו אלא עור לפני הדרסן, משום דחזי למזגא עלייהו.

דף יא:

ג' דברים התירו סופן משום תחילתן

א. תריסין: ב"ש אסר לסלק, וב"ה מתיר אף להחזירן.

אם אין להן ציר: לדברי הכל מותר, אם יש להן ציר מן הצד: לדברי הכל אסור, אם יש להם ציר באמצע מחלוקת.

ב. עור לפני הדרסן: התירו משום תחילתן כדי שיסכים לשחוט, ואל"כ היה אסור, אע"פ שחזי למזגא.

דמעולם לא אסרה תורה הוצאה ביו"ט, אין סיבה לאסור הוצאת אבנים לרה"ר.

ולפי רש"י: מדאורייתא הותרה לגמרי גם להוציא אבנים לרה"ר אלא שלפי רבה, דקסבר דמעולם לא נאסר הוצאה ביו"ט, אין סיבה לאסור טלטול מוקצה, מכיון שלא אסרו טלטול מוקצה אלא גזירה אטו הוצאה, ולפי"ז אבנים מותר לטלטל אותם ברה"ר, ומדוע א"כ נחלקו ב"ש וב"ה רק על דברים שאין בהן דין מוקצה, כגון לולב קטן ס"ת, ולא נחלקו על אבנים, ע"כ זה משום שאבנים אליבא דכו"ע אסור, דשייך דין טלטול ביו"ט. אבל אם הותרה הוצאה, פירושו שלא התבטל איסור הוצאה ביו"ט ביסודו, אלא רק הותר מדין הואיל, ולכן עדיין איסור מוקצה עומד ביסודו הקודם, ונאריך על זה בעז"ה לקמן [דף כח:].

דף יב:

להפריש ביו"ט – להוליך לכהן

(1) להפריש תרומה ביו"ט: אסור, חוץ מאם הכניס שיבולים לעשות מהן עיסה, ונמלך עליהן למוללן במלילות, דלפי ר' יוסי בר יהודה מותר להפריש, היות שלא הגיע לידי חיוב מערב יו"ט, ולפי רבי מותר, גם באופן שהכניס אותן למוללן במלילות.

(2) להוליך תרומה, לפי דרבי יוסי: נחלקו ב"ש וב"ה, ב"ש אוסרין וב"ה מתירין. ולפי רבי יהודה ואחרים: לא נחלקו ב"ש

לגבי עירוב והוצאה לשבת, ואין עירוב והוצאה ליו"ט.

א. עירוב [ו]הוצאה ליו"ט

נחלקו רש"י ותוס' מה פירוש ערוב ו-הוצאה, לפי רש"י: יש לגרוס ערוב והוצאה עם וי"ו ואלו הן שני הלכות נפרדות, (1) שהאיסור הוצאה נאמר רק על שבת וביו"ט לא נאסר הוצאה, (2) אין דין עירוב חצירות ביו"ט.

אבל תוס' גורס: אין עירוב הוצאה ליו"ט, והכל הולך על איסור הוצאה, והכוונה שאיסור הוצאה, אינו מעורב בשאר איסור מלאכות הקיימין ביו"ט.

ב. לפלגו גבי אבנים

דחה רב יוסף את דברי רבא: דיש להוכיח ממתני' דנחלקו לגבי דין דהותרה הותרה, דאי משום דאין ערוב והוצאה ביו"ט לפלגו גבי אבנים.

ונחלקו רש"י ותוס' בביאור הענין,

לפי תוס': אף לאחר דהותרה, לא הותרה אלא היכא דיש קצת צורך יו"ט כמו קטן לולב וס"ת, אבל אבנים שאין בהם צורך כלל יו"ט אוסרין מדאורייתא, ומשום דלא באו להתיר הוצאת אבנים ש"מ שסיבת היתר הוצאה, היא משום דהואיל והותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך, ובלבד שיהא קצת צורך יו"ט, אבל לשיטתך

2. ולפי הל"ב: לכו"ע אינן טבל, עד שיעשה בהן מירוח.

קישואין ודלועין: משיפקסו, או משיעמידו ערימה [אפילו לפני שיפקסו].

בצלים: משיעמידו ערימה, דהיינו אכילת עראי.

שעורין: כשקלף אחד אחד, אבל אם נתן לתוך ידו חייב במעשר.

מלילות: מנפח על יד על יד, אבל נתן לתוך חיקו חייב.

הקדימו בשיבולין

1. מעשר ראשון שהקדימו בשיבולין, פטור מתרומה גדולה.

2. הקדימו בכרי, חייב בתרומה גדולה.

דף י"ד:

איך מותר לברור ביו"ט?

לפי ב"ה: בורר כדרכו בקנון, אבל לא בנפה וכברה. ועי' רש"י ד"ה אבל: מפני שנראה כעובדא דחול, שעושה לצורך מחר ובורר אוכל מהפסולת, אבל אם יש יותר טרחא ע"י הוצאת אוכל, מותר להוציא הפסולת מהאוכל.

לפי ב"ש: אסור לברור בכלים ומותר ביד, ובורר ואוכל.

לפי רשב"ג: אף כשמדיח ושולה, יש איסור לפי ב"ה, דהוי כמו נפה וכברה, מיהו נפה וכברה, נראה לכאור' דאסור גם לפי רשב"א.

וב"ה ע"ז, ולכו"ע אסור, והלכתא כרבי יוסי.

(3) להוליך חלה ומתנות שהורמו ביו"ט: לפי רבי יהודה: מותר לכו"ע. [ויש צד שגם אחרים סוברים כן]. וכ"ש שמותר לפי רבי יוסי.

(4) להוליך חלה ומתנות שהורמו מאמש בהדי אלו שנתרמו היום: לפי רבי יהודה: לכו"ע מותר, לפי אחרים: נחלקו בזה ב"ש וב"ה.

(5) להוליך חלה ומתנות שנתרמו אתמול:

לפי רבי יהודה, ולפי אחרים: נחלקו בזה ב"ש וב"ה.

מומתי מתחיל האיסור טבל לחול?

חיטין:

1. אם הכניסם על מנת לעשות מהן עיסה, ונמלך עליהם לאכילה.

2. על אכילת קבע: חייב. על אכילת עראי: פטור.

3. למוללן במלילות: לפי רבי חייב. לפי רבי יוסי בר יהודה פטור.

4. לעשות מהן עיסה, ונמלך עליהן למולל במלילות: לכו"ע חייב.

5. חיטין: שדש ומרחן בכרי, חייב לכו"ע אפילו לאכילת עראי.

קטניות:

1. לפי הל"ק: לכו"ע הוי טבל [אפילו למוללן במלילות].

דף יד: טו.

ב. חפצים

מתני': כל שנאותין בו ביו"ט, ובגמ' מבואר שהכוונה כל שנאותין בו בחול, מותר לשלוח ביו"ט, וישנם כמה סוגי כמה חפצים שמותר לשלוח כדלהן:

- (1) בגדים לא תפורין, ומוקי לה בדחזו לכיסוי.
- (2) בגדי כלאים, ומדובר בקשין, משום שמותר לשבת עליהן.
- (3) נעלים שחורים, במקום שלובשים שחורים כגון מקומו של רבי יהוד', שהיו לובשים שחורין בלי צחצוח. ובמקום דרי"ו שצריך לצחצחם [דבשר מבחוץ], מותר לשלוח רק מצוחצחים.

מה מותר לשלוח לחבירו ביו"ט?**א. אוכל**

לפי ב"ש: רק דבר שכבר מוכן לאכילה, כגון חתיכות בשר.

לפי ב"ה: מותר לשלוח אפילו בהמה שאינה שחוטה, כיון שיכול לשחוט אותה, אבל חיטין אסור.

לפי רשב"ג: גם חיטין מותר, שלפעמים מבשלים אותם בקדירה, או שכותשין במכתשת קטנה.

פרק שני

יום טוב

דף טו:

וישנה אסמכתא לעירוב תבשילין בתורה:

- א. מדכתיב: זכור את יום השבת - זוכרהו מאחר שבא להשכיחו.
- ב. מדכתיב: "את אשר תאפו אפו, ואת אשר תבשלו בשלו", פירוש - על מה שכבר אפיתם לפני יו"ט לשם עירוב, מותר לכם לאפות ביו"ט.

בענין חציו לה' וכולו לה'

נחלקו תנאים בישוב סתירה בין הפסוקים:

פסוק אחד אומר: עצרת לה' אלוֹקֶיךָ [דברים טז ח']. ופסוק אחר אומר: עצרת תהיה לכם [במדבר כט לה].

לפי רבי יהושע: חלקהו חציו לה' וחציו לכם.

לפי רבי אלעזר: אין לו לאדם ביום טוב, אלא או אוכל ושותה, או יושב ושונה.

ומעשה ברבי אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו, [לאו דווקא כל היום, אלא עד חצות היום ורובו ככולו, מהריב"ץ] בהלכות יו"ט יצתה כת ראשונה אמר הללו בעלי פטסין, כת שניה אמר הללו בעלי חביות, כת שלישית אמר הללו בעלי כדין, כת רביעית אמר הללו בעלי

דין עירוב תבשילין

מן התורה מותר לבשל מיו"ט לשבת, ונחלקו בסוגי' דפסחים [דף מ.]. מה היא סיבת ההיתר.

לפי רב חסדא: משום דשבת ויו"ט נחשבים קדושה אחת, וכשמבשל מיו"ט לשבת, הרי זה כאילו בישל ליו"ט עצמו.

לפי רבה: מותר, הואיל דמקלעי ליה אורחים חזי ליה.

מדרבנן: אסרו לבשל בלי עירוב, ונחלקו אמוראים מהי סיבת האיסור ומה התיקון בעירוב תבשילין.

לפי רבא: משום דאם נתיר לו שבת לאחר יו"ט, יש לחשוש שמא יהא עסוק בצרכי יו"ט, ואתי לשכוח את צרכי שבת, או שמא יהיה עסוק בצרכי שבת, ואתי לשכוח את צרכי יו"ט, וע"י שיברור מנה יפה לשבת, מערב יו"ט, לכשיגע יו"ט, לא אתי לשכוח צרכי שבת וצרכי יו"ט.

לפי רב אשי: כדי שידעו שאסור לבשל מיו"ט לחול מק"ו, אם מיו"ט לשבת אסור, כ"ש מיו"ט לחול.

ועוד שזה דבר תמוה שאין עדיפות, בין אכילה לבין לימוד תורה.

(3) עוד צ"ב: למה ר"א העדיף לצטט את הפסוק דנחמיה, מאשר להביא את הפסוק של התורה "עצרת תהיה לכם", שממנו למד ר"א שיש אכילה ושתייה ביו"ט, על הצד ד"א או אוכל ושותה".

(4) ועוד: דרשינן בפסחים [דף קט.]. על הפסוק "ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלוקיך" בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, ועכשיו אין שמחה אלא ביין, ולית מאן דפליגי ע"ז, א"כ איך אפשר לומר דשמחת יו"ט רשות, ועוד שזוהי המשמעות הפשוטה של הפסוק ואכלת שם ושמחת, ששמחה מגיע ע"י אכילה.

ונראה לבאר בפשטות שישנם שתי נושאים לגבי שמחת יו"ט:

א. שמחת יו"ט כחלק מלכבוד את היום, שעליה נאמר אין שמחה אלא בבשר או ביין, כדכתיב ואכלת וגו'. וכלפי זה הביא ר"א את הפסוק - אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו' כי קדוש היום לה'.

[וכן לדאוג לאין נכון לו, כפי שהגמ' דורשת למי שלא הניח עירובי תבשילין כדי שלא יחסר דבר ביו"ט, ולפי שיטה אחרת למי שלא היה לו להניח]

כי זה הדרך לכבוד את היום כדכתיב כי חדות ה' וגו', ואת זה לא מבואר מהפסוק של עצרת תהיה לכם, דשם מדובר על מהותו של היום, שנקרא "עצרת" בזה שהוא "לכם", דהיינו שמצות היום דעצרת היא שתהיה "לכם",

לגינין, כת חמישית אמר הללו בעלי כוסות, התחילו כת ששית לצאת, אמר הללו בעלי מארה, נתן עיניו בתלמידים התחילו פניהם משתנין, אמר להם בני לא לכם אני אומר, אלא להללו שמניחים חיי עולם ועסקין בחיי שעה, בשעת פטירתן אמר להם לכו אכלו משמנים, ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום לאדונינו, ואל תתעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם.

והקשו - הרי שמחת יו"ט מצוה היא, א"כ למה הקפיד, ותירצו - ר"א לטעמיה ששמחת יו"ט רשות.

ויש כמה נקודות שצריכים ביאור:

(1) א"כ למה כשנגמר השיעור, אמר לאלו שנשארו "אכלו משמנים ושתו ממתקים, ושלחו מנות לאין נכון לו, כי קדוש היום וגו' אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזיכם" [נחמיה ח].

[ומדובר שם על יו"ט של ר"ה כמו שכתב רש"י ד"ה היום קדוש: כי יום ראש השנה הוא, והגמ' דורשת: כי חדות ה' היא מעוזכם, לשון עזרה [רש"י] כדאמר רבי יוחנן משום ר"א בר"ש, אמר להם הקב"ה לישראל, בני לוו עלי ואני פורע].

דמשמע מכך דקסבר ר"א, ששמחת יו"ט מצוה היא ולא רשות.

(2) ועוד: מה הכוונה של "או אוכל ושותה, או יושב ושונה", איך ידע אדם מה מוטל עליו לעשות ביו"ט, אם לאכול אם ללמוד.

ולמשמעות של לה' שזה כולו לה', והיינו או כולו לכם או כולו לה'.

וביאור הענין כך: מצד מצות היום, אין מקיימים את העצרת ע"י השמחה, וכלפי זה כתוב בגמרא דר"א לטעמיה דמצוה יו"ט רשות", דפירושו "רשות" ביחס לדין דמצות היום. שהפסוק לא מדבר יותר על מצות היום, אלא על קדושת היום, [או כיבוד היום] שיש מצוה לשמוח כל אחד במה שרגיל.

שאם הוא בעל תורה: השמחה אצלו תהיה כולו לה'. והיינו שאין לו היתר לבטל מלימודו, ואם יהיה סוג אדם שרגיל ללמוד כל היום כולו, אז החיוב תהיה בשבילו יום שכולו לה', ולכן הקפיד ר"א לתלמידיו שיצאו באמצע השיעור. ומ"מ אחרי שנגמר השיעור, שבכזאת שעה בשאר הימים, היו רגילים להפסיק ולאכול, חל עליהם את החיוב דשמחה באכילה ושתייה, מכיון שלא היו רגילים ללמוד יותר מזה.

ואם אינו בעל תורה: ותענוגו מגיע מדברי עולם הזה, שמחת יו"ט בשבילו תהיה ע"י אכילה ושתייה, ואפילו אם בשבילו השמחה היא לאכול כל היום כולו. משום שיש לכל אחד לקיים את שמחת יו"ט, כפי סוג התענוג שלו, מכיון ששמחת יו"ט אינה חובת היום, אלא מצד כיבוד קדושת היום.

והלשון "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה", שאמר ר"א לתלמידיו, מדויק לפ"ז, משום שאם אין חובת היום, הרבוי אכילה ושתייה נחשב ביטול תורה, אבל אם יש חובה מצד היום, אין כאן ביטול תורה.

ו"לכם" פירושו שתהנו ע"י אכילה ושתייה, אבל לא מדין קדושת היום, אלא מצד כיבוד היום, כפי שיתבאר.

(ב) ויש חיוב שמחת יו"ט מדין מצות היום: כדין חיוב לולב בסוכות, ואכילת מצה בפסח, כך גם מצות "שמחה" ביו"ט. וזוהי משמעות הפשוטה של הפסוק "עצרת תהיה לכם", על שם מה נקרא עצרת על שם זה שהוא לכם, ואין כאן הוראה במה צריך להתעסק בו, אלא הגדרת מהותו של היום "עצרת" נקרא "לכם".

אבל היות שמצד אחר כתיב עצרת לה' דמשמע שהקיום של "עצרת" הוא בזה שהוא "לה'", והרי זו סתירה מכיון ד"לכם" משמע כולו לכם, ו"לה'" משמע כולו לה', לכן נחלקו ר"א ור"י.

וסובר רבי יהושע: שכך צריך ליישב את הסתירה, חלקהו חציו לה' חציו לכם. שבשעה שלומד או מתפלל, הרי הוא מקיים את מצות היום דלה', ובשעה שאוכל את סעודת יו"ט, הרי הוא מקיים בזה את מצוות היום דלכם.

ור"א סובר: שזה דוחק לומר מצד אחד שגם לכם דוקא וגם לה' דוקא, [פירוש: שע"י הלכם והלה', מתקיימת מצות היום], ומאידך לומר שהמשמעות, כולו לכם, וכולו לה', היא לאו דוקא, אלא חלקהו חציו לה' וחציו לכם.

כי עדיף לומר שעיקר הענין הוא לאו דוקא [דהיינו שאין נקרא עצרת בזה שהוא לכם, ובזה שהוא לה'], ואז ניתן להתייחס למשמעות של לכם כפשוטו, שזה כולו לכם,

החודש יש בו חג, לפי רבינו משולם: שהחודש מכוסה, שאין בו קרבן שעיר של ר"ח. וי"מ: שאין מזכירין ראש חודש במוסף דר"ה.

כי חוק: לשון דמזוני, דכתיב ואכלו את חוקם. מר זוטרא אמר, הטריפני לחם חוקי.

ב' הנהגות בעבודת ה'

שמאי הזקן: היה דואג כל השבוע למנה יפה לשבת, כשיטתו מחד שבת לשבתך, פירוש - מיום ראשון של השבוע, תן לבך לשבת הבא.

הלל הזקן: כל מעשיו היו לשם שמים, שנאמר ברוך ה' יום יום.

ועי' מהרש"א: שטעמא דב"ש מדכתיב כנ"ל דכתיב זכרהו - מאחר שבא להשכחו, שבכל יום מששת ימי השבוע, יזכור אותו להכין לו על צד היותר טוב, וקאמר הלל מדה אחרת היתה לו, והיינו דאפילו שמדת שמאי מעולה וטובה היא, אלא שיש מדה אחרת שיותר טובה ומעולה ממנו, שסותרת אותה, דהיינו מדת הבטחון שבוטח בהקב"ה שיזמין לו הקב"ה נאה ממנה, וקאמר שכל מעשיו לשם שמים, שאל תאמר שזו מדת הרעבתנות, כמ"ש הרוג בקר שחוט צאן כי מחר נמות, שהרי כל מעשיו של הלל היו לש"ש ולכן יש לתלות שגם זה המעשה היה לשם שמים, ע"כ דבריו.

ויש ראייה לזה: דאיתא בגמ' שבת [דף י.]. "רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה. [ופרש"י חיי עולם תורה, תפילה צורך חיי שעה, לרפואה לשלום ולמזונות]. והוא סבר זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד", פירוש - דלפי רב המנונא התפילה היא מצוה, ולא רק צורך, ומאחר שזה מצוה אין כאן ביטול תורה.

וכל זה נאמר לגבי שמחת יו"ט, אבל לגבי עונג שבת איתא בגמ' שבת [דף קיט], רב ששת בקייטא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שמשא, בסתוא מותיב להו לרבנן היכא דמטיא טולא, כי היכי דלקומו הייא. רב זירא מהדר אזוזי זוזי דרבנן, א"ל במטותא מינייכו לא תחללוניה.

דף מז.

כל מזונותיו של אדם קצובין לו, בכמה ישתכר בשנה, וממילא צריך האדם להזהר, שלא לעשות הוצאות יתרות [רש"י]. חוץ מהוצאות שבת ויו"ט, והוצאות בניו לת"ת, שאם פחת פוחתין לו, ואם הוסיף מוסיפין לו. מדכתיב בכסה ליום חגנו כי חוק לישראל - איזהו חג שהחודש מתכסה בו, הוי אומר זה ראש השנה.

פירוש:

לפי רש"י: שהלבנה מתכסה. לפי ר"ת: שהחג מזדמן בו תמיד, דמיד כשמתחיל

[נומה שאסרו לקנות ביצים טרופות מעכו"ם, היינו באופן שקונה הביצים לבד, היות וערבב אותם, יש רגלים לדבר שמא היו מנבלה או מטרפה, אבל פת הנילוושה בביצים, אין סיבה לחשוש].

דף טז: יז.

דעת מניח

ערוב תבשילין צריך דעת מניח, אבוה דשמואל עירב אכולה נהרדעאי, אבל לאנשים שמחוץ לתחום, לא היה דעתו לערב, וכן לא היה דעתו להוציא, את מי שפשע ולא הניח עירוב, אלא אך ורק מי ששכח פעם ראשונה.

עירובי תבשילין וחצרות ביו"ט

י"ט שחל להיות בערב שבת

תחומין: אסור לכו"ע דנראה כמתקן.

חצרות: נחלקו רבי ורבנן, לפי גירסא אחת רבי הוא המתיר, ולפי גירסא אחרת רבי הוא האוסר, ולהלכה רבי אוסר.

וסיבת המתיר היא: שזה לא נראה כמתקן, משום דביו"ט עצמו, מותר לטלטל בחצרו, משא"כ לגבי עירובי תחומין, שגם ביו"ט אסור ללכת מחוץ לתחום, ולא ניתן לערב על דבר האסור ביו"ט, משום דנראה כמתקן.

מיו"ט לחבירון

עירובי תבשילין: מותר ע"י תנאי דיש כאן ממ"נ, אם היום חול מותר להניח עירוב

(5) אין חילוק באיזה סוג בישול התבשל, אם הוא צלי כבוש או מבושל.

(6) פת: אינו ראוי לעירוב תבשילין, והסיבה לזה, היא לפי ל"ק: משום דבעינן מידי דלא שכיח, לפי ל"ב: דבעינן מידי דמלפת.

(7) דייסא: לפי ל"ק - הויה ראוי לעירוב תבשילין, משום דאינו שכיח.

(8) לפי ל"ב: אינו ראוי, משום דבעינן מידי דמלפת.

בישולי נכרים

לפי סוגיא דידן כל דבר הנאכל כמו שהוא חי, אם התבשל ע"י נכרי מותר, וכל דבר שאינו נאכל אלא ע"י בישול אסור, ואפ"ה התירו להלכה את פת עכו"ם [תוס'].

כל שאינו עולה על שולחן מלכים, כגון דגים קטנים מותר, אבל דגים שעולים על שולחן מלכים כדי ללפת בהן הפת, אסור.

פת הנילוש מן הביצים, מותר דאין מה לחוש כפי שביאר תוס' כדלהלן:

(1) אם משום פת עכו"ם, הרי שפת עכו"ם מותר.

(2) אם משום ביצים, קמחא עיקר.

(3) אם משום חשש ביצים מעוף טמא, אינם מצויין אצלנו.

(4) אם משום חשש דם הנמצא בביצים, רובן אין בהם דם ולא חוששין.

(5) אם משום חשש ביצה של נבילה או טריפה, אזלינן בתר הרוב.

- לפי ת"ק: יש להזכיר מעין המאורע בעבודה [כגון יעלה ויבא. רש"י].

- לפי ר"א: יזכיר בהודאה [כמו על הניסים, רש"י].

- לפי רשב"ג ורבי ישמעאל בנו של ריב"ב: יש לכלול אותה בברכת השבת, כי הא דאמר ב"ה לגבי יו"ט שחל להיות בשבת, מתחיל בשל שבת, וגומר בשל שבת, ואומר קדושת היום באמצע, מר רב הונא אין הלכה כאותו הזוג.

ולגבי מוסף, מודים כו"ע שיש לכלול את ר"ח בברכת השבת, אך סובר תנא דברייתא, שיש להתחיל בשל שבת ולסיים בשל שבת, ולומר קדושת היום באמצע, ודלא כרבי דאמר לגבי יו"ט שחל להיות בשבת שיש לכלול גם את קדושת היום בחתימת הברכה, [ואין סיבה לחלק בדין זה בין יו"ט לר"ח], וכתב רש"י שבזה אין הלכה כת"ק אלא כרבי.

דף יז. יז:

הערמה האסורה והמותרת

א. ממלאה אשה כל הקדרה בשר, אע"פ שאינה צריכה אלא לחתיכה אחת.

ב. לפי רשב"א: מותר למלאות כל התנור פת, אע"פ שאינו צריך אלא פת אחת, שכשיש הרבה לחם בתנור מתמעט חללו, והלחם נאפה יותר טוב, ולפי ת"ק: אסור.

ג. אם נאכל עירובו, אינו יכול לבשל לכתחילה לשבת, אבל מותר לו לבשל ליו"ט, ואם הותר הותר.

למחר, ואם היום קודש מחר יהיה חול, ויהיה בלאו הכי מותר לטלטל גם בלי עירוב. עירובי תחומין: לפי רב מותר. לפי רבא אסור, דלמקני שביתה ביו"ט אסור, ועי' תוס' שהאיסור משום הכנה.

דף יז.

תפלת יו"ט ור"ח בשבת

יו"ט שחל להיות בשבת

אם חל יו"ט בימי השבוע מוסיפין לו ברכה, אבל בשבת שיש כבר ברכה שהוסיפו לגבי שבת, נחלקו מה הדין לכלול בה את יו"ט, לפי ב"ש לא כוללין בה יו"ט, ויש להוסיף ברכה שמינית בפני עצמה כבימי חול,

ולפי ב"ה יש לכלול אותה בברכת השבת, ומתחיל בשל שבת וגומר בשל שבת ואומר קדושת היום באמצע, אמר רבי אף חותם בה מקדש השבת ישראל והזמנים, וסבר רבינא דאין לומר מקדש ישראל והשבת והזמנים, משום דשבת לא ישראל מקדשי ליה דהא מקדשא וקיימא, אמר רב יוסף הלכה כרבי כדתריץ רבינא.

ר"ח בשבת

שבת שחל להיות בר"ח, או בחולו של מועד, מודים ב"ש שאין להוסיף בתפילת ערבית שחרית ומנחה, ברכה על היום בפני עצמה, מכיון דאם היה חל בשאר ימי השבוע, לא היינו מוסיפין עליו ברכה, אלא יש להזכיר מעין המאורע, ונחלקו תנאים באיזו ברכה יש לכלול אותו.

הוא נאסר וקמחו נאסר

מבעי לן: מי שלא הניח עירוב תבשילין, האם הוא נאסר וקמחו נאסר, או שאין קמחו נאסר, ונפק"מ שאם קמחו נאסר יש צורך להקנות קמחו לאחרים.

ומביאים ראייה מדתניא: מי שלא הניח עירוב תבשילין, הרי זה לא יאפה ולא יבשל ולא יטמין לא לו ולא לאחרים ולא אחרים אופין ומבשלין לו, כיצד הוא עושה, מקנה קמחו לאחרים, ואופין לו ומבשלין לו, שמע מינה דהוא נאסר וקמחו נאסר, והיינו שע"י שמקנה קמחו לאחרים יכולים לאפות ולבשל בשבילו, כך לפי גרסת רש"י.

והקשה תוס': שלא יתכן שקמחו נאסר, ובכל זאת אחרים יכולים להשתמש בו, ולבשל בשבילו.

לכן גרס תוס': ש"מ הוא נאסר ואין קמחו נאסר, והיות ואין קמחו נאסר, יכול הוא להקנות אותו לאחרים, כדי שיאפו ויבשלו בשבילו.

דף יז:

עבר על איסור דרבנן

מה הדין בדיעבד אם עבר על דברי חכמים, האם מותר לו לאכול או לא?

- לגבי מעשר פירותיו: בשבת במזיד, לא יאכל.

- טבל כלי בשבת במזיד, לא ישתמש.

- בישל בשבת: במזיד, לא יאכל.

- הערים לבשל ביו"ט: בשביל שבת אחרי שגמר לבשל ביו"ט, אסור לאכול.

- עבר ואפה: ביו"ט בשביל שבת בלי עירוב, בעיא היא בגמ' ולא אפשרה.

ואין לפשוט מהא דהערים לבשל ביו"ט שאסור, כי דוקא לגבי הערמה, יש ענין להחמיר, משום שבזה הוא מורה היתר לעצמו, משא"כ עבר ואפה, שאין מקום להוראת היתר, לכן יש צד שבדיעבד יהיה מותר לו לאכול.

- התחיל בעיסתו ונאבד עירובו: מותר לו לגמור ולבשל.

כמה תבשילין צריכים?

א. מחלוקת

נחלקו תנא דמתני' ורשב"א אליבא דב"ש וב"ה.

לפי תנא דמתני': לפי ב"ש: בעינן ב' תבשילין, ולפי ב"ה אפילו תבשיל אחד, ושוינ בדג וביצה שעליו שהם ב' תבשילין.

לפי רשב"א דברייתא: לכו"ע צריך ב' תבשילין, ונחלקו ב"ש וב"ה על דג וביצה שעליו, דלפי ב"ש זה נחשב תבשיל אחד, לפי ב"ה זה נחשב ב' תבשילין.

ומודה ב"ש, שאם פרפר ביצה ונתן לתוך דג, או קפלוטות, שזה נחשב ב' תבשילין, ומסיקה הגמ' שהלכה כב"ה אליבא דתנאי דמתני'.

ב. להלכה

(8) כלי שנטמא מערב יו"ט, אין מטבילין אותו בין השמשות.

נחלקו ר"י ור"ת בתוס':

לפי ר"י: מספיק שיהיה לו תבשיל אחד לכל צרכיו, וממנו יוכל לבשל לאפות וכו'.

ולפי ר"ת: היות וסתמא דגמרא כר"א, שסובר שאין אופין אלא על האפוי, ואין מבשלין אלא על המבושל וכו', ממילא צריך תבשיל על כל דבר ודבר, דהיינו פת אפוי בשביל לאפות, וכן תבשיל מבושל, בשביל לבשל וכו'.

ומה שכתוב לעיל, שע"י פת אינו יוצא מידי עירוב, היינו כשבא לבשל, אבל בשביל לאפות, צריך דוקא לערב בפת.

טבילת אדם וכלים בשבת ויו"ט**א. טבילת כלים ביו"ט**

- (1) מדלין בדלי טמא, והוא טהור.
- (2) כלי שנטמא ביו"ט, מטבילין אותו ביו"ט.
- (3) נטמא מערב יו"ט, אם הוא אב הטומאה, אין מטבילין אותו ביו"ט, דכיון שיש לו טומאה דאורייתא, נראה כמתקן.
- (4) אם נטמא בולד הטומאה, מטבילין אותו ביו"ט, דכיון שהטומאה שיש לו אינה אלא מדרבנן, אין זה נחשב תיקון.
- (5) נדה שאין לה בגדים, מערמת וטובלת עם בגדיה, שזה נראה כטבילת כלי ולא כטבילת אדם.

(6) השקה, מותרת ביו"ט.

(7) לטבול כלי על גב מימיו ביו"ט, רבי אוסר, ורבנן מתירין.

ב. טבילת כלים בשבת

לכאורה אין שום הבדל בין שבת ליו"ט, דלפי רבי אסור ולפי רבנן מותר, וסיבת האיסור טבילת כלים בשבת וביו"ט היא:

- לפי רבה: גזירה שמא יטול הכלי בידו, ויעבירונו ד' אמות ברה"ר בשבת, וגזרו יו"ט אטו שבת.
- לפי רב יוסף: גזירה שמא יבא לסחוט.
- לפי רב ביבי: גזירה שמא ישקה ויטבול, אפילו כלים שנטמאו מערב יו"ט.
- לפי רבא: מפני שנראה כמתקן כלי.

ג. טבילת אדם בשבת וביו"ט

- (1) טבילת אדם, ב"ש אוסר, וב"ה מתירין.
- (2) טבילת מגב לגב, פירש: שטבל על דעת שידרוך בזיתים, ונמלך לדרוך בענבים, לכו"ע מותר לטבול.
- (3) וכן אם טבל על דעת לאכול קרבן פסח עם חבורה זו, ונמלך לאכול עם חבורה אחרת, מותר לו לחזור ולטבול לכו"ע בשבת וביו"ט.

דף י"א.

הקרבת קרבנות ביו"ט

שלמי חגיגה: לכו"ע מותר, כדכתיב "וחגותם אותו" משום שיש כאן תרתי להיתרא

(1) יש בו אכילת אדם

(2) שזה לצורך החג

עולה שאינה של יו"ט:

לכו"ע אסור משום דאית ביה תרתי לאיסורא:

(1) אין בה אכילת אדם

(2) אפשר לאחר זמן

עולת ראיה:

יש בו חד סיבה להיתרא, בזה שהוא צורך יו"ט, אבל אין בו אכילת אדם, ונחלקו ב"ש וב"ה אם התורה התירה בכהאי גוונא, ושניהם לומדים מאותו פסוק.

ב"ש אוסר: מדכתיב וחגותם אותו חג לה' - חגיגה אין עולת ראיה לא. [דא"א לומר שה"ה לעולת ראיה, שהרי עולת ראיה אין בה אכילת אדם].

וב"ה לומר: מדכתיב "חג לה'" שזה מרבה כל דלה', [אפילו כשאין בה אכילת אדם].

נדרים ונדבות: אפילו שיש בהם אכילה אדם, אין זה צורך יו"ט [שאינן זה הזמן שלהם], ונחלקו עולא ור' יוסף מה דינם.

- לפי עולא: מודו ב"ה לב"ש שאינן קרבין ביו"ט, משום שלא התיירו ב"ה, אלא כל מה ששייך לחג לה', אבל נדרים אין זה שייך לחג.

אלא שלפי עולא יש לשנות את גרסת הברייתא דתני: אמר רשב"א לא נחלקו ב"ש

וב"ה על עולה עולה שאינה של יו"ט שאינה קרבה ביו"ט, על מה נחלקו [ב"ש וב"ה] על עולה שהיא של יו"ט ועל שלמים שאינן של יו"ט, ויש לגרוס לא נחלקו על עולה ועל שלמים שאינה של יו"ט שאינה קרבה ביו"ט.

- לפי רב יוסף: אין לשנות את הגרסא ובאמת אליבא דרשב"א גם בזה נחלקו ב"ש וב"ה, ודלא כי הא דתניא: אבל נדרים ונדבות דברי הכל אין קרבין ביו"ט.

מקור פלוגתייהו דב"ש וב"ה היא:

לפי ת"ק: משום שיש להתיר עולת ראיה ביו"ט מק"ו, ומה שבת שאסור בו לשחוט לצורך עצמו, אפ"ה מותר לשחוט בו קרבנות לצורך גבוה, יו"ט שמותר לשחוט לצורך עצמו, לא כ"ש שמותר בו לצורך גבוה.

והקשה עליו אבא שאול: נדרים ונדבות יוכיחו שאסורים ביו"ט.

- ולפי אבא שאול: לא מסתבר, שב"ש הביא דחייה מזה שנדרים ונדבות אינם קרבין ביו"ט, שהרי לפי ב"ה נדרים ונדבות קרבין ביו"ט.

ובזה רואים שוב מחלוקת אליבא דב"ה, אי נדרים ונדבות קרבים ביו"ט או לא.

[ובתוס' מובא עוד שיטה, שאלבא דת"ק נדרים ונדבות קרבין ביו"ט, ואלבא דאבא שאול אינם קרבין, וכתב שזה דוחק].

עוד מצאנו דנחלקו תנאים אליבא דב"ש וב"ה, אי נדרים ונדבות קרבין ביו"ט או לא.

ונחלקו אמוראים מה המקור לדין סמיכה לשלמים:

לפי רבי יצחק בר אבא:

לפי ב"ה: לומדים דין סמיכה במה מצינו, שלמי חובה משלמי נדבה. ועולת חובה מעולת נדבה.

ולפי ב"ש: על עולת נדבה יש פסוק: ויעשיה כמשפט - כמשפט עולת נדבה.

ויש עוד צד בגמ':

שב"ה לא לומד חובה מנדבה, אלא לומד שלמי חובה מעולת חובה. שהיות ולא כתובה סמיכה בעולת חובה, ממילא אין צורך ללמוד מויעשיה כמשפט [הכתוב בעולת חובה], והיינו כמשפט עולת נדבה. וכי פרכת מה לעולה שכן כליל, שלמי נדבה יוכיחו. מה לשלמי נדבה שכן מצויין וכו' וחזר הדין, הצד השווה שבהן וכו' ואתי מבינייהו, ולפי פירוש זה לא מבואר, מדוע לפי ב"ש לא בעינן סמיכה.

ב. שיטת רבי יוסי

לא נחלקו ב"ש וב"ה בזה שצריך סמיכה, אלא נחלקו, האם יש דין תיכף לסמיכה שחיטה.

- שלפי ב"ה: יש דין תיכף לסמיכה שחיטה,

ומימלא אינו יכול לסמוך מערב יו"ט.

- ולפי ב"ש: אין דין תיכף לסמיכה

שחיטה, וממילא היה לו לסמוך מערב

יו"ט.

דתניא: אין מביאין קרבן נדבה ביו"ט שבועות מפני שהיא יו"ט, פירוש: משום שאין נדרים ונדבות קרבין ביו"ט.

לפי ראב"ש: מביאין נדרים ונדבות בסוכות, אפילו שהוא יו"ט.

דין נדרים ונדבות לפי המסקנא

מצאנו שרב הונא מחלק בין בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל, ששוחטין אותה ביו"ט, לבין נדרים ונדבות, שיש בהן גם אכילת אדם וגם אכילה לגבוה, שאינם קרבין ביו"ט.

ומסביר רב הונא, שסיבת החילוק היא: מכיון שבהמה חציו של נכרי, יש בה עדיין חלק ששייך לישראל, והיות שא"א לכזית בשר בלי שחיטה, לכן מותר לשחוט. משא"כ נדרים ונדבות, שכל הבהמה שייכת לגבוה, ועל אף שהכהנים והבעלים אוכלים ממנה, עדיין אין זה נחשב שלהם, דכי קא זכו משולחן גבוה קא זכו.

סמיכה

מתני' [לעיל י"ט]: ב"ש אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהן אבל לא עולות, וב"ה אומרים מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן, ונחלקו תנאים מה הטעם דב"ש דאסור לסמוך.

א. שיטת רבי יוסי ברבי יהודה

לפי ב"ש: שלמים לא צריכין סמיכה כלל, היות ולא כתוב בתורה "סמיכה" בקרבן שלמים.

דף כא. כא:

**בהמה או עיסה חציה של נכרי -
עיסת כלב - קמחא דבני חילא -
להזמין גוי ביו"ט.**

- (1) בהמה חציו של נכרי: מותר לשחוט אותה ביו"ט, דא"א לכזית בשר בלי שחיטה.
- (2) עיסה חציה של נכרי: רב חסדא אוסר לאפותה, דאפשר למפלגה בלישה.
- (3) עיסת כלב: אם הרועים אוכלים ממנה, יש לה שם עיסה לכל דבר, וחייבת בחלה ומערבין בה ואופין ממנה ביו"ט.

ומדובר באופן שיש לכלבים עוד נבילה לאכול חוץ מזה, ולכן סומך עליו לאכילת אדם, אבל אם אין להם משהו אחר לאכול, הרי זה מוקצה לכלבים.

ולמאן דאית ליה "הואיל", אפילו אם אין לכלבים נבילה לאכול מותר, הואיל דאפשר בנבילה.

- (4) קמחא דבני חילא: סובר רב הונא שיש לבדוק, אם כשנותנים ממנה רפתא לינוקא, לא מקפידים בני חילא, י"ל שכל לחם ולחם, ראוי הוא לינוקא, ומתיר את כולו.

ונחלקו רש"י ותוס', האם רב הונא בא לחלוק על רב חסדא דלעיל.

לפי רש"י: רב הונא חולק על רב חסדא שאסר עיסה חציו של נכרי, ובא להתיר ג"כ עיסה חציו של נכרי.

ולפי תוס': מודה רב הונא בעיסה חציו של נכרי דאסור, כיון שהקמח שייך לבני חילא. (5) להזמין נכרי ביו"ט: לפי ריב"ל אסור, שמא ירבה בשבילו, וכך סוברים מר יימר ומר זוטרא.

ולמד רש"י: שריב"ל בא לחלוק על רב הונא, שהתיר קמחא דבני חילא, על סמך דיהיב ליה ריפתא לינוקא, שלפי רב הונא יש לסמוך על זה שמבשל בשביל היהודי. דלפי"ז אליבא רב הונא יהיה מותר לשחוט עגל לעכו"ם, על סמך שראוי בשבילו.

האם מותר לשחוט עגל טריפה בשביל בהמות?

לפי רבי יוסי הגלילי: אסור, דכתיב לכם - ולא לכלבים.

לפי ר"ע: מותר, והלימוד ד"לכם" בא למעט עכו"ם, אבל כלבים שמזונותיהם עליך, מותר.

דף כא:

מוקצה

להלן כמה דברים שיש לדון בהם אם הם מוקצה או לא:

(1) סופלא לחיותא:

פרכינן: למ"ד לכם ולא לכלבים, למה התירו לזרוק סופלא לחיותא לכלבים, הרי שאינן ראויים אלא ע"י תיקון גדול, כי צריך לחתוך אותם, והוי א"כ מלאכה דרבנן.

ותרצינן: כיון דחזו להיסק, אינן מוקצה, ואפילו רטיבא מותר, כיון שחזו להיסק גדול,

ולפי רבא: שנהג כפי שיטת חנניה, דאין אופין אלא א"כ אפה, ואין מבשלין אלא א"כ בישל וכו', אפילו אם הניח תבשיל ולא הניח פת, אליבא דב"ה יהיה מותר לבשל כדי חייו, ולפי ב"ש אסור.

(2) אם נפלה מנורה של חוליות ונתפרקו חוליותיו, ב"ש: אסרי משום בנין בכלים. וב"ה: מתירין, שסוברין דאין בניה וסתירה בכלים.
(3) אין אופין פתיין גריציין.

פירוש:

- לפי רב יוסף: כמות גדולה של לחם ואסור משום טרחא, וב"ה מתירין שע"י זה, הפת נאפה יפה.
- לפי רב הונא: מדובר בפסח ובפת עבה טפח, וחוששין שמא יחמיץ, וב"ה מתירין.

והקשה עליו רב יוסף: איך שייך להשוות ביניהם אולי מה שהתירו פת עבה, היה זה אך ורק בלחם הפנים, משום דכהנים זריזין הם. ועוד, דשם היה פת עמילה שמתבשל מהר. ועוד שהעצים של בית המקדש היו יבשים. ועוד שהתנור היה חם. ועוד שזה היה תנור ממתכת, משא"כ בהדיוט ובלי כל התנאים האלו, איך נוכל להתיר.

דף כב.

בענין מכבה

להלן כמה הלכות הנוגעות לאיסור מכבה:

ובשבת שא"א להסיק, מותר לטלטלן אגב ריפתא.

(2) שיורי כוסות של עכו"ם:

אסורין בהנאה, ולכן אסורין ג"כ משום מוקצה, למרות שהכוס עצמו מותר.

(3) קנונא מותר אגב קיטמא: למרות שהכלי עצמו אסור.

(4) שיירי כוסות שלנו שמותרין בהנאה: אינן מוקצה, משום דחזי לתרנגולין.

אוכל נפש

יש לשאול: האם לפי ב"ש, דלית ליה מתוך שהותרה לצורך וכו' [בדף י"ב], מותר לעשות מדורה לצורך כל גופו?

מתני': ב"ש אומרים לא יחס אדם חמין לרגליו, אלא א"כ הם ראויין לשתייה, עושה אדם מדורה ומתחמם כנגדה.

גמ': מדורה מאן קתני לה, האם ב"ה או דלמא אפילו ב"ש מודה בזה, ותרצינן: דיש ברייתא שמפורש בה שב"ש אסור מדורה.

דף כא: כב.

בג' דברים נחלקו ב"ש וב"ה, ור"ג מחמיר כב"ש

(1) מי שלא הניח עירוב תבשילין:

לפי רב הונא: מותר לאפות כדי חייו, כגון פת אחד, וקדרה אחת, ולטמון את החמין, כפי שיטת ב"ה, ודלא כב"ש.

כיבוי, והגם דאית ביה הבערה, מ"מ אין זה באופן האסור, ונחלקו רש"י ותוס' מה הטעם בזה.

- לפי רש"י: משום דהוי הבערה כלאחר יד.
- ולפי תוס': משום דהוי הבערה שלא לצורך, ומותר ביו"ט.

לפי רבא ורב יוסף: על גבי חרס אסור, משום שזה מוליד ריח. לפי רבא: אפילו על גבי גחלת מותר, מידי דהוי אבשרא אגומרי.

ג. שהיו עושים גדי מקולס: ובגמ' מבואר שכך נהג תודוס איש רומי, וחכמים אסרו מפני שנראה כקדשים בחוץ.

דף כג.

ג' דברים התיר ראב"ע וחכמים

אוסרין

א. הניח פרת שכנתו, לצאת ברצועה שבין קרניה בשבת.

ב. התיר קירוד בהמה ביו"ט, ע"י מגררת שעשויה מברזלים קטנים שעושים חבורת, משום דהוי דבר שאין מתכון כשיטת ר"ש, ודלא כרבי יהוד': שאוסר כשיטתיה דדבר שאין מתכוין אסור.

קירצוף: ע"י מגררת שעשויה מברזלים גדולים שלא עושים חבורה, מותר לפי רבי יהודה, ולפי רבנן, בין קירוד בין קרצוף אסור, דגזרינן קרצוף אטו קירוד.

[דף כג:]

ג. ושחקין את הפלפלין ברחיים שלהן:

1) אסור להוסיף שמן לנר או לקחת ממנו, מפני שמזיז את הפתילה, ובאותו רגע הוא מכבה.

2) מותר לחתוך שעוה מנר דלוק, מפני שאינו מזיז את הפתילה.

3) לפי רבנן שאוסרין את מכשירי אוכל נפש, אסור לכבות את הנר, מפני דבר אחר.

4) וכן אסור לכחול את העין בסוף החולי, כשיכול להתרפות לבד, וכן אסור להתרפות ע"י נכרי, כיון דקא מסייעי בהדי.

5) למכחל ביו"ט שני של ר"ה, תלוי במחלוקת האם ביצה מותרת ביום שני דר"ה.

דף כב: כג.

אף הוא [ר"ג] אמר ג' דברים להקל וחכמים אוסרין

א. התיר לכבד בין המיטות, ובגמ' הובא את דברי רבי צדוק, שהעיד שלא היו מכבדין, אלא היו פורסין סדינין מערב יו"ט, ומסלקין אותם ביו"ט, שזה מותר לכר"ע.

ב. **מוגמר**: לגמר אסור לכר"ע, אבל להריח לפי ר"ג מותר, ולפי חכמים אסור, ונחלקו אמוראים מה הדין לעשון:

רב הונא אוסר: מפני שהוא מכבה ומבעיר, בזה ששם אותם על הגחלת, אבל אם שם אותם על גבי חרס, מותר, משום דלית ביה

3) העליונה: שמכתשין בה את הפלפלין, יש לה דין פשוטי כלי מתכת וטמא, ובשל עץ טהור כדין פשוטי כלי עץ.

עגלה של תינוקות

שלוש הלכות נאמרו במתני' בנוגע לעגלת תינוק ואלו הן:

1. אם היא מיחדת להושיב בה תינוק, מקבלת טומאת, משום שנסמך עליה.
2. וניטלת בשבת, משום שאין בה דין מוקצה היות ויש לה תורת כלי.
3. לגבי לגרור אותה, נחלקו ב' תנאי אליבא דרי"ו [שאוסר דבר שאין מתכון, וסובר שאסור לגרור כסא מפני שעושה חריץ]. חד אמר: עגלה עושה חריץ, ולכן היא אסורה, כמו כסא וספסל, וחד אמר: שהיא כובשת, ולכן מותר.

הרחיים של פלפלין בנויים משלושה חלקים, וכולן מקבלין טומאה.

1) התחתונה: שהיא כלי עץ, ויש לה בית קיבול, מקבלת טומאה, כדין כלי עץ שיש לו בית קיבול.

2) האמצעית: שהיא עשויה ככברה, מבואר בגמ' דטמאה משום כלי כברה.

ופרש"י: שגזרו על כלי כברה משום ארוג.

ותוס': חולק עליו, מכיון שלא שייך ארוג במעשה של עץ, אלא בשל צמר או פשתים, אלא כוונת הגמ' היא, שמקבל טומאה מדין כלי קיבול, על אף שיש לו כברה, ומדובר בכברה של סלתות שעליו כתב הירושלמי, שמקבלת טומאה, משום שיש עליה תורת כלי, כיון שהיא מקבלת הסובין, דאינן יכולים לצאת דרך הנקבים. ואם היא של מתכת, טמאה מדאורייתא, כדין פשוטי כלי מתכות.

פרק שלישי

איך צדין

מבוא למלאכת אוכל נפש

א. פסק השו"ע [סימן תצ"ה סעיף ב'] : שקצירה, וטחינה, ובצירה, וסחיטה, וצידה, אף על פי שהן מלאכות אוכל נפש, אסרום חכמים. וכתב המשנה ברורה, שהשו"ע פסק כפי השיטה שכל מלאכת אוכל נפש מותרות מדאורייתא. אבל הרבה פוסקים חולקים וסוברים, דמלאכות אלו, היות והן מלאכות עבודה אסורות מדאורייתא, אפילו כשיש בהן צורך אוכל נפש, דלא הותר מלאכות אוכל נפש, אלא במה שהוא דרך לעשותה ליום זה, כגון מלישה ואפייה ואילך, עכ"ל. והם פסקו כשיטת רב נתנאל מקינון המובא בתוס'.

ב. מלישה ואילך

לעיל [דף ג.] קסבר רב יוסף, דביצה שנולדה ביו"ט אסורה, גזירה שמא יעלה ויתלוש, ותמה על זה תוס', מאי שייך שמא יעלה ויתלוש, הא אפילו לכתחילה מותר לתלוש, דאוכל נפש מותר, והביא את שיטת רב נתנאל מקינון בשם הירושלמי שלמד מהפסוק "אך אשר יאכל לכל נפש" וסמך ליה "ושמרתם את המצות" לדרוש ממנו שמלאכות אוכל נפש המותרות, הן אלו שמשמור ואילך, שזה מתחיל מהזמן שצריך ליזהר שהמצה לא תחמיץ, והוא הזמן שמכניסים מים לקמח, והיינו מלישה ואילך, אבל שאר מלאכות שמקודם לכן אסורין. ויש תמיה גדולה על שיטה זו: איך מלאכת בורר הותרה ביו"ט, ואיך תבלין נידוכין [דף יד.] וכן איך שחיטה מותרת ביו"ט [דף ב.] השוחט חיה ועוף ביו"ט.

ג. והנה שבסימן תק"ד פסק השו"ע: שאין שוחקין את הפלפלין, ולא את החרדל ברחיים שלהם, משום דהוי כעובדין דחול, וכתב המשנה ברורה, דיש שסוברים דהוי טוחן גמור, ובביאור הלכה, הובא שיטת הרשב"א על סוגי' דשבת [דף קמ"א], שסובר שזה טוחן גמור מדאורייתא, כי הרשב"א נוטה לומר, דכל מלאכות שקודם לישיה הן מדאורייתא.

ואם כן צ"ב: איך תבלין נידוכין במכתשת לכו"ע, הרי בשבת האיסור טוחן הוא מדאורייתא, [ועוד שאל הביאור הלכה, מה הדין לדוך קפה ברחיים שלהם, שלפי זה משמע דאסור מדאורייתא].

ד. וביאר שם זו"ל: אלא דיש לחלק בזה ולומר, דע"כ גם להרשב"א שאיסור תורה הוא, מ"מ נמסר הדבר לידי חכמים, והם לא אסרו רק מלאכה שדרך לעשותה הרבה בפעם אחת לימים רבים, דאל"כ מאי נפק"מ בין מכתשת לרחיים, הלא גם כותש חייב בשבת משום טוחן וכו', וכן כתב הרשב"א להדיא ב[ספר] עבודת הקודש, דאסרה תורה להני משום שנעשה לימים הרבה, ולפ"ז אפשר שרק פלפלין שרגילין לטחון לימים הרבה אסור, וכך כתב החיי אדם דפלפלין וחרדל אסור לטחון, משום דדרך לטחון לימים הרבה, וא"כ אפשר שקפה שאין דרך לטחון לימים הרבה, מותר, עכ"ל.

וצ"ב: איך נמסר לחכמים להתיר, הרי שאין זה מוגדר כאוכל נפש, וא"כ היא מלאכה דאורייתא. והביאור לזה בפשטות הוא: שלפי הרשב"א כשהתורה התירה מלאכות לצורך אוכל נפש, היא לא התירה לגמרי את המלאכה, אלא המצב שמוגדר כאוכל נפש, והיינו כשאין דרך לעשותו לימים הרבה.

וביאור הענין ד"מלאכה שלפני לישא ואילך" הוא: מכיון שעל פי רוב, הם מלאכות שדרך לעשותם לימים הרבה, ולכן הם נקראים מלאכת עבודה, כי בשלב זה לא מתייחסים על הדבר כאוכל, אלא כדבר שצריך לעבוד בו, אבל אם הענין מוכיח שזה לצורך עכשיו, ולא לזמן מרובה כמו טוחן, אפילו במלאכה שמלפני לישא ואילך, הרי זה נחשב אוכל נפש, וזאת הסיבה דשחיטה ומלאכת בורר מותרת.

ובעז"ה נאריך יותר בסוגיא דמכשירי אוכל נפש לקמן [דף כח:].

דף כג:

א. אין צדין - אבל לשחוט מותר

נחלקו רש"י ותוס' מה הסיבה ששחיטה מותרת וצידה אסורה,

לפי רש"י: כיון ששחיטה א"א לעשותה מערב יו"ט, אבל צידה אפשר היה לעשותה מערב יו"ט.

הקדמה: יש לחלק מתני' לג' נושאים:

מתני': [א] אין צדין דגים מן הביברים ביו"ט, [ב] ואין נותנין לפנייהם מזונות, [ג] אבל צדין חיה ועוף מן הביברין ביו"ט ונותנין לפנייהם מזונות, רשב"ג אומר לא כל הביברין שויין וכו'.

ג. אבל צדין חיה ועוף מן הביברין

המשך מתני': רשב"ג אומר לא כל הביברים שוין, זה הכלל מחוסר צידה אסור, שאינה מחוסר צידה מותר, ודנה הגמ' אם נחלקו רבנן עליה או לא, והעולה מהסוגי', דמודים רבנן בביבר גדול שאסור, משום דמחוסר צידה.

דף כד.

ביבר

א. מה דינו דביבר לגבי צידה?

דין צידה בביבר, אם הבעל חי הנמצא בביבר נחשב ניצוד ועומד, מכאן ולהבא מי שיתפוס אותו לא יעבור על צידה, אבל אם אינו נחשב ניצוד ועומד, יש לעבור עליו משום מלאכת צידה, וזה תלוי לפי סוגי ביבר אם הוא גדול או קטן, וכן לפי סוגי בעלי חיים, אם הם חיה עוף או דגים, וכן יש לחלק בין ציפור דרוור לציפור שדר בבתים, כדלהלן:

- (1) דגים: אין עליהם איסור צידה, ופטור בשבת ואסור ביו"ט.
- (2) עופות: עוף דרוור לא נחשב ניצוד בביבר, לכו"ע עד שיכנס למגדל, לכן עוברים עליו משום צידה.
- (3) עופות שאין מזונותן עליך, ובאין לכלובן לערב, כגון יוני שובך ויוני עליה: לפי רבנן: אם הם נמצאים בביבר קטן, הרי זה נחשב ניצוד, אבל אם הם נמצאים בביבר גדול, אין זה נחשב ניצוד, ויש לדון אם רבי יהוד' חולק גם על זה.

לפי תוס': יש לבאר על פי היסוד של ר' נתנאל מקינון (תוס' דף ג'), שיש מלאכות שמוגדרות כצורך אוכל נפש, והם המלאכות שמלישה ואילך.

והרי מלאכת צידה, דומה לקצירה שהיא מוקדמת ללישה, ועי במשנה ברורה שמלאכות הנעשה לזמן ארוך אינה נחשבת כמלאכת עבודה ומותרת, וזה מסביר למה תבלין נידוכין ביו"ט, אפילו שמלאכת טוחן מוקדמת ללישה, מכיון שאינה נעשית לזמן הרבה כנ"ל.

ב. ואין נותנים לפניהם מזונות

ביאור לפי רש"י: שהדגים יודעים למצוא אוכל לבד, כי יש עשבים במים, והקטן אוכל את הגדול, אבל חיה ועוף צריכים מזונות בחורף ובקיץ, במקום דריסת בני אדם.

והקשה עליו תוס': דא"כ הא דפרכינן לקמן סתירה מצידה אצידה, מדתניא - ביברין של חיה ושל עופות אין צדין מהן, ואין נותנין לפניהם מזונות, הוא קשה ג"כ ממזונות אמזונות, והנה שהגמ' בא ליישב את הסתירה דצידה, אבל על סתירה דמזונות, לא מצאנו תירוץ בגמ'.

לפי תוס': הא בהא תליא דאי צידה מותרת, מותר נמי ליתן לפניהם מזונות. ואי צידה אסורה, אסור לתת לפניהם מזונות, כי יש לחשוש שמא יבואו לצודן, ולכן חיה שנמצאת בביבר קטן, כיון שנחשבת ניצודה, מותר לשים לפניה מזונות.

ב. לקבל מנכרי

נכרי שהביא לישראל דבר שיש להסתפק עליו אם לקט אותו ביו"ט:

- לפי ת"ק: אסור.
- לפי רשב"ג: מותר.

ונחלקו רב ולוי בדברי רשב"ג,

- לפי לוי: מותר גם באכילה, דכך הוא שמע מרב בבית מדרש.

- לפי רב: לא התיר רשב"ג אלא לקבל, שרבי עצמו חזר בו למחרת ואסר באכילה.

לקבל מנכרי: דגים המפולמים עם פירות בני יומן. פירוש: כוורי דאדימי ופירי דכבשיה, בירקא. מותר מפני שלקטן מאתמול, ואפילו שנראה שלקטן היום, לא חוששים מפני מראית העין.

דף כד: כה.

מימרא דרב פפא, הכוללת ג' נושאים.

אמר רב פפא: [א] הלכה נכרי שהביא דורון לישראל ביום טוב, אם יש מאותו המין במחובר אסור, [ב] ולערב נמי אסור בכדי שיעשו, [ג] ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום מותר חוץ לתחום אסור, והבא בשביל ישראל זה, מותר לישראל אחר.

ביאור:

[א] אם יש מאותו המין במחובר: חוששים שמא לקטן ביום טוב, ואסור, וכתב רש"י: שבזה אפילו רבי שמעון מודה דהוי מוקצה,

4) אווזין ותרנגולין שמזונותיו עליך: אפילו אם נמצאים במקום פתוח מותר לצודן.

5) חיות: לפי ר' יהוד' - בביבר לא הוי צידה עד שיכנס לבית, לפי רבנן - בביבר קטן היו צידה, ובגדול לא היו צידה.

ב. מהו ביבר קטן ומהו ביבר גדול?

בדמטי ליה בחד שחיא, הרי זה נחשב ביבר קטן, וכן בדליכא עוקצי, וכן דנפל טולא דכתלי אהדדי.

ג. מחוסר צידה לחיה ולעוף

גמ': הכי דמי מחוסר צידה, כל שאמר הבא מצודה ונצודנו.

ולפי רש"י: זו דוגמה רביעית של ביבר גדול. אבל תוס': חולק עליו וסובר, ששיעור זה נאמר רק לעופות ולא לחיה.

ספק מוקצה

להלן דברים שיש להסתפק עליהם אם הוכן ערב יו"ט

א. לקחת ממצודה ביו"ט

מתני': מצודה שניצוד ביו"ט אסור [משום מוקצה], ספק ניצוד מערב יו"ט ספק ביו"ט.

לפי רבנן דמתני וכן רשב"א דברייתא - אסור. [רשב"א דיבר על רשתות שמסתפקין, אם ניצוד בהן חיה מערב יו"ט, או שניצוד ביו"ט].

ולפי רשב"ג דמתני' - מותר.

ופרכינן: דתני חדא, מפי שמעיה ואבטליון: חיה שקיננה בפרדס אסור, ובפשטות, אסור בוולדה, ותניא אדך: מותר.

ותרצינן: שזה תלוי, אם זה נמצא בגינה שסמוכה לעיר, כיון שראה אותה ודעתו עליה, מותר, אבל אם זה נמצא בגינה הרחוקה מהעיר אין דעתו עליה, ואסור.

לעשות מלאכה היכא דאיכא פסידא

יש לשאול: האם מותר לעשות מלאכה ללא צורך כלל ביום טוב, היכא דאיכא פסידא.

מתני': בהמה מסוכנת, לא ישחוט אלא א"כ יש שהות ביום לאכול ממנה כזית צלי, [אפילו אם אינו מתכוון לאכול, ראשונים].

ולפי רבי עקיבא, אפילו כזית חי מבית טביחתה, ואף אם לא יאכל מזה מותר, הואיל ויכול לאכול.

דף כה. כה:

דרך ארץ

ישנם כללי דרך ארץ הנלמדים בעקיפין ממצוות התורה וכן מהתנהלות הבריאה, כי הא דאמרו לא יאכל בשר לפני שהפשיט את העור, נלמד מאכילת גבוה דעולה דמקודם - והפשיט אותה, ואח"כ - וניתח אותה.

היות ואקצה מדעתו, מדי דהוי אגרוגרת וצימוקים.

[ב] ולערב אסור בכדי שיעשו: נחלקו רש"י ותוספות, מה הטעם לדין זה,

לפי רש"י: כדי שלא יהנה ממלאכת יום טוב, ולכן בב' ימים טובים של גלויות, אם לקטן בראשון, מותר ליהנות בו בשני. דממה נפשך או שהראשון היה חול, ואם כן לא לקטן ביו"ט, או שהשני הוא חול ומותר ללקוט.

לפי תוס': חוששים שמא יבקש מגוי ללקוט בשבילו ביום טוב, ולכן אסור אפילו ביום טוב שני.

[ג] והבא בשביל ישראל זה, מותר לישראל אחר, על אף שאסור ליהנות ממלאכת גוי, דהא נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל זה, אסור אפילו לישראל אחר, מכל מקום בתחומין דרבנן, הקילו. [רש"י].

דף כה.

חיה שקיננה בפרדס האם ולדה מותר?

אמר רב הסוכר אמת המים מערב יום טוב, ולמחר השכים ומצא בה דגים מותרים.

ומדבריו למד רב חסדא: [ולל"ב יש לגרוס רבה בר בר רב הונא] שחיה שקיננה בפרדס אינה צריכה זימון.

ורב נחמן סובר שיש לחלק: שבסוכר אמת המים מותר, כיון שעשה מעשה כל שהוא, אבל בחיה שקיננה שלא עשה שום מעשה, יש לאסור.

וכן אמרו:

- (1) **נטיעה** - מקטע רגלהון דקצביא, פירוש: מצות ערלה שדורשת לחכות ג' שנים, מהוה תוכחה לקצבים, שאינם מוכנים להמתין בשביל לאכול לפני הפשטה.
 - (2) **חצובא** - מקטע רגלי דרשעיא: החצב יש לו שורשים שגודלים בצורה ישרה, ולא גובלין לרשות של השני, וזה מוסר למשיגי גבול.
 - (3) **תרמוסא** - מקטע רגליהון דשנאיהן של ישראל: שאחר שבעה פעמים, התורמוס מתהפך ממר למתוק, ורשעים אלו עבדו ז' סוגי עבודה זרה, ועדיין לא התהפכו לטובה. דמשמע שמצד הטבע דבר שאינו ראוי לאכילה בגלל מרירותו, אחרי ז' פעמים של עיבוד, מתבטלת מרירותו, ונשאר את החלק הטוב שבו.
- כך גם ישראל שהם טובים בעצם, אלא שהיתה בהם מרירות, שאמורה היתה להתבטל מעצמה מצד הטבע אחרי ז' פעמים שעבדו.

וכך היה באמת קורה, אילולי שהענינו נגד טבעם בכדי להרשיע, ומתאים לפ"ז מה שהובא מיד אחרי זה, דישראל עזים שבאומות, כי אותה עזות שהיתה בהם, שבגללה לא חזרו בהם, היא בעצם תכונה טובה, שבגללה ניתנה להם התורה.

[והיינו שהעבודה זרה שעבדו, היתה נובעת מהמרירות שהיה בהם, כמו שמתעסקים עם התורמוס הזה ז' פעמים, כדי לבטל מרירותו,

ואפילו שמפורש בתנ"ך שעבדו ע"ז, בגלל שהושפעו מהגויים, מ"מ צ"ל שאחרי זה, התחילו מעצמם לעבוד ע"ז, כמו שכתוב ברש"י בפרשת האזינו (לב, יז) ד"ה חדשים מקרוב באו: אפילו האומות לא היו רגילים בהם, נכרי שהיה רואה אותה, היה אומר זה צלם יהודי].

תנא דבי רבי ישמעאל, היות וישראל עזים שבאומות, לכך ניתנה להם תורה שהיא אש.

פעולה דאוּשָׁא מילתא ויש זלזול יו"ט

משנה: שחטה לא יביאנה במוט ובמוטה, אבל מביאה בידו איברים איברים.

גמרא דף כו: אין הסומא יוצא במקלו, ולא הרועה בתרמילו, ואינו יוצא בכיסא, אלא אם כן רבים צריכים לו, ולילתא אשתו של ר"נ התירו משום דבעיתא.

דף כו. כז.

אין רואין מומין ביו"ט

א. נולד בו מום מערב יו"ט

מתני': נחלקו ר"י ור"ש על בכור שנפל לבור, לפי רבי יהודה: ירד מומחה ויראה אם יש בו מום יעלה וישחוט.

ור"ש אומר: "אין זה מן המוכן". ולכאורה מדובר כשעדיין לא היה בו מום מערב יו"ט,

[וכך משמע ג"כ בגמ' שבת דף מו: שר"ש אוסר מדין מוקצה].

ולפי רש"י: לא נחלקו ר"ש ור"י על דין מוקצה, אלא על ענין דנראה כמתקן, והא דדייק תוס' מדאמר - אין זה מן המוכן - שזה משמע אפילו דייעבד ואין זה מתיישב אלא אי מדובר במוקצה, אינה תמיה לפי רש"י, דקסבר ששייך לאסור בדיעבד אפילו כלפי איסור מתקן, כפי שכתב לקמן לגבי הא דתניא: נולד בו מום ביו"ט, ר"ש אומר אין זה מן המוכן, ופרש"י בד"ה ביו"ט: "ואפילו עבר ובקרו לא ישחוט, שהוא כמתקנו לגמרי", הרי לך דשייך איסור דייעבד בלי כל קשר למוקצה.

ב. נולד בו מום ביו"ט

עוד נחלקו בברייתא בדין נולד בו מום ביו"ט, שרבי יהודה הנשיא מתיר, ורבי שמעון בן מנסיא אוסר.

ויש שתי גרסאות בברייתא:

גירסא א': בכור תם שנפל לבור, ונחלקו על מום שנפל ביום טוב, ורבי יהודה הנשיא מתיר כי לית ליה מוקצה.

גירסא ב': בכור שנפל לבור, ולפי הגירסא זו לא מבואר מה דעתו דרבי יהודה הנשיא בדין מוקצה, מיהו לפי המסקנא, מתברר שגם רב יהודה הנשיא אית ליה מוקצה כרב יהודה דמתני'.

שלכן צריך מומחה לבדוק אותו ביו"ט, ובשל כך לא היה מוכן לאכילה מבעו"י.

וא"כ יש לשאול:

- איך רבי יהודה התיר להעלות אותו, הרי אית ליה מוקצה?

- איך ר"ש אוסר להעלות אותו בגלל שאין זה מן המוכן, דמשמע שאסור מדין מוקצה [וכך דייק תוס'] הרי לית ליה מוקצה?

ומוקי לה פלוגתייהו בראיית מומין ביו"ט, שלפי רב יהודה מותר, ולפי ר"ש אסור, והקשו: עדיין איך מותר לר"י, הרי יש איסור מוקצה.

ומוקי לה בשהיה כבר מום מערב יו"ט, ולא בדקו אותו עד שהגיע יו"ט.

ונחלקו רש"י ותוס' בביאור הגמ':

לפי תוס': יש לדייק מלשון ר"ש דמתני' "אין זה מן המוכן" שאסור אפילו בדיעבד אם עבר ובקרו, ומוכח שהאיסור הוא מחמת מוקצה, כי לפי הטעם דאין רואים מומין ביו"ט, אין סיבה לאסור גם בדיעבד אם עבר ובקרו.

ויוצא מזה דבר תמוה שר"ש המיקל בכל מקום באיסור מוקצה הוא החמיר כאן לאסור, ואילו רבי יהוד' שמחמיר בכל מקום היקל כאן להתיר, וזה דורש הסבר.

וכך ביאר תוס': דבגלל דקסבר ר"ש אין רואין מומין ביו"ט, ממילא אפילו כשנולד בו מום מערב יו"ט, הרי הוא מקצה מדעתו ברמה כזאת של הקצאת גרורות וצימוקים, שעליה מודה בה ר"ש דהוי מוקצה.

[דף כו:]

ג. נולד הוא ומומו עמו

תניא: [א] נולד בו מום מערב יו"ט, אין מבקרים אותו ביו"ט, [ב] ר"ש אומר אין זה מן המוכן, דמשמע גם דיעבד לא, [ג] ושויין שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן.

ביאור הברייתא לפי ההו"א:

[א] רישא: נולד בו מום מערב יו"ט, אין מבקרים אותו ביו"ט, דמשמע שאסור רק לכתחילה.

[ב] מציעתא: ר"ש אומר אין זה מן המוכן, דמשמע גם דיעבד לא.

[ג] סיפא: ושויים שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן.

הלשון "שזה מן המוכן" אין משמעו דוקא לכתחילה, ויתכן שלכתחילה אסור, ולא התירו אלא בדיעבד. מיהו יש להוכיח מעצם סידור הברייתא, דברי שאסרו לכתחילה, ואם בדין הכתוב בסיפא היה ג"כ אסור לכתחילה, היה צריך לכלול אותו ברישא, ומזה שלא נכלל ברישא, משמע שמוותר לכתחילה.

ברייתא המתקנת לפי המסקנא:

[א] רישא: בין שנולד בו מום מערב יום טוב, בין שנולד בו מום ביו"ט, לפי חכמים אין זה מן המוכן.

[ג] סיפא: ושויין שאם נולד הוא ומומו עמו, שזה מן המוכן, דמשמע, לפחות בדיעבד, ולגבי מה הדין לכתחילה, אי אפשר לחדש בו היתר מאחר שלא כתוב.

[המשך דף כז:]

ד. ביקור בכור ביו"ט להלכה

דנה הגמ' איך לפסוק להלכה הרי שמצד אחד: יש כלל דאמר ר' זריקא ואיתימא רבי ירמיה, רבי יהודה ור"ש, ההלכה כרבי יהודה. ומאידך תניא בלשון חכמים: בין שנולד בו מערב יו"ט בין שנולד בו מום ביו"ט חכמים אומרים אין זה מן המוכן, ור"ש הוא דקאמר הכי וקרי ליה חכמים.

מאי הוה עלה?

סבר רב יוסף: דיש לפסוק כר"ש, דהא אמר רבי בשם קהילה קדישא דירושלים, דר"ש וחבריו אמרו הלכה כר"מ.

דאמר ר"מ: מי ששחט את בכור, ואחרי ששחטו הראה את מומו לחכם, הרי הוא אסור באכילה, ומשמע דהיכא דנשחט הבכור באיסור, הרי הוא אסור באכילה. והיות שכך, יש להתייחס על ראיית מומין על ידי חכם ביו"ט, כתיקון ממש, דבלעדיו א"א לאכול את הבכור אף דיעבד לא.

ודחה אביי: ששם אסרו חכמים אפילו בדיעבד, ולא היה זה בגלל ששחט באיסור, אלא מכיון שחששו חכמים שיש סוגי מומין שמשנתנין לאחר מיתה, ואולי מחיים לא היה זה מום קבוע, ולאחר מיתה השתנה מכפי שהיה, ועתה נראה כמום קבוע, אפילו שאין בו כדי להתיר בו את הבכור.

למעשה: אבא ורדינה שהיה תפקידו לראות מומין, נהג שלא לבדוק מומין ביו"ט. וכן רבי

ב. דחייה בידי אדם

אבל בדבר שהתהליך של דחייה תלוי באדם, כגון שבישל פולין, שבאמצע תהליך הבישול, שוב אינם ראויים לכוס, ואפ"ה כל עוד שלא נגמר בישולן אינם עדיין ראויים לאכילה. וכן כל קדירה שנמצאת על האש ומחמת החום אין זה ראוי לאכילה בכניסת השבת, דבכהאי גוונא היות והדחייה תלויה באדם, אינו מקצה אותו מדעתו.

[דף כו. כז:]

ג. ישוב הבעיא

- לפי ל"ק: אמר ליה רבה, יש מוקצה לחצי שבת.
- לפי ל"ב: אמר ליה רבא, אין מוקצה לחצי שבת.

ראיה מברייטא: היה אוכל בענבים, והעלם לגג צריך זימון מבעוד יום, ויש לדעת כמה מדובר?

- (1) אם זה נהיה יבש כל צורכו, אפילו אם לא היה מודע מזה, דעתו עליהם לכשיתייבש, ואין צורך בזימון.
- (2) ואם אינם עדיין ראויים לאכילה, מה יועיל הזימון, אלא ע"כ שמדובר באופן דחזו ואדחי והדר חזו, ומבואר בברייטא שצריך זימון מבעו"י.
- (3) דחייה: אפשר שמדובר בחזו ולא חזו, והיינו שחזו ברמה כזאת, שזה תלוי בסוגי אנשים, יש אנשים שאוכלים אותו

אמי נהג שלא להסתכל במומין ביום טוב, אלא ראה אותם מערב יו"ט, ולמחרת היה חוקר את הבעלים, לדעת אם המום נפל בשוגג ויש להתיר או שנפל במזיד ויש לאסור.

דף כו. כז.

מוקצה לחצי שבת

בעי הלל מרבה, יש מוקצה לחצי שבת או לא, ומדובר בדבר שהותר בכניסת השבת, ונהיה לא ראוי לאכילה במשך השבת, ושוב נהיה ראוי לאכילה, האם התבטל מעליו שם מוקצה או לא, ויתבאר שיש בזה כמה תנאים.

א. דחייה בידי שמים

הבעיא היא אך ורק בדבר שהתהליך בו הוא בידי שמים, ולא תלוי באדם. כגון שמקודם "חזי" פירוש: שראוי לאכילה כגון ענבים טריים, ואחר כך התחיל להתייבש באמצע שבת "ואדחה" פירוש נהיה לא ראוי לאכילה, ובמשך השבת התייבש לגמרי, ונהיה שוב ראוי לאכילה.

והשאלה היא: מה הדין בדבר שיש בו תהליך בידי שמים, שבזמן מסויים הוא נהיה לא ראוי לאכילה, האם אדם מקצה אותם מדעתו, מכיון שזה לא בידו לעצור את התהליך שבגללו זה נהיה לא ראוי.

דף כז: כח.

עובדין דחול

א. לפסוק דמים

האיסור לפסוק דמים לכתחילה על הבהמה ביו"ט, הוא משום דמקח וממכר אסורין בשבת ויו"ט כדכתיב [נחמיה יג טו] בימים ההמה ראיתי ביהוד' וגו' ואעיד ביום מכרם ציד - ביום שהיו מוכרים מזון וציד [רש"י].

- (1) מתני': אין נמנין על הבהמה ביו"ט.
- (2) וכן תניא: לא, יאמר אדם לחברו, הריני בסלע.
- (3) מתני' אבל נמנים עליה מערב יו"ט, ושוחטין אותה [על סמך החלוקה הזאת] ביו"ט.
- (4) אמר רב מותר לשים ב' בהמות זו אצל זו, וכן תניא אבל יכול לומר לחברו הריני עמך למחצה, לשליש, ולרביע.

[דף כח.]

ב. להשתמש בכף מאזניים

התירו לקנות אצל מוכר או טבח בלי שזה יראה דרך מקח וממכר, לכן אסור להשתמש בדברי מכירה כגון לשקול במאזניים עם משקולת, אך יש לדעת האם מותר לשקול עם כלי אחר, וכן להשתמש בהן לצורך שימוש משני, והאם הותר לטלטל אותם, או כל סוגי התעסקות בכף מאזניים, או שגם זה אסור

כך ויש שאינם אוכלים אותו כך, והיות ואינו ראוי לכולם, צריך שיגלה דעתו מבעו"י. אבל באופן דאחר שאדחו, נהיה שוב ראוי לאכילה לכל אדם, אולי בזה לא נצטרך זימון מבעו"י.

דף כז:

מוקצה בבעלי חיים אליבא דר"ש

- להלן דיני מוקצה בבעלי חיים, אליבא דר"ש:
- (1) בהמת קדשים: לכו"ע, מודה ר"ש דמוקצה משום שאסורה בהנאה.
 - (2) בהמה מסוכנת: לכו"ע, אליבא דר"ש אינה מוקצה דדעתיה עלויה.
 - (3) סתם בהמה: נחלקו האמוראים, אם מודה ר"ש במוקצה דבעלי חיים או לא.

ראיות:

א. ממתני': בהמה שמתה לא יזיזנה ממקומה, ולכאור' לית מאן דפליג עליה, וע"כ מודה ר"ש דיש מוקצה בבעלי חיים,

ודחינן: תיפוק ליה בבהמת קדשים.

ב. מסיפא דמתני': מעשה ושאלו לר"ט עליה ועל החלה שנשמאת, ומשמע שמדובר בבהמת קדשים דומיא דחלה, אבל סתם בהמה לא הוה מוקצה.

ודחינן: שאני מסוכנת דר"ש מתיר.

רבי חייא בר אשי, אסר לעשות בית יד. וביאר רבינא את דבריו, שאין כוונתו לאסור לעשות סימן בבשר.

ד. השחזת סכין

מתני': אין משחזים את הסכין ביו"ט, אבל משיאה אותה על גבי חברתה.

ועלה קאמר רב הונא: לא שנו אלא במשחזת של אבן, אבל של עץ מותר.

ונתוסף על זה מימרא דרב יהודה אמר שמואל - לא אמרן אלא לחדד, אבל להעביר שמנוניתא, מותר.

ודנה הגמ' על איזה אופן דיבר רב יהוד'?

(1) האם רב יהודה בא להגביל את האיסור ולומר, שפעמים אפילו בצד האסור יש אופן המותר, כגון שכוונתו להעביר שמנוניתא. או שבא להגביל את ההיתר ולומר, שאם כוונתו לחדד, הרי זה אסור, ובשל אבן אסור בכל גווני.

(2) א"ד: שהחילוק של רבי יהודה נאמר כלפי הרישא והסיפא דמתניתין. רישא: אין משחזים, סיפא: אבל משיאה על גבי חברתה.

ודנה הגמ' על איזה אופן זה מתייחס.

האם ר"י בא להגביל את האיסור של הרישא, ולומר שלהעביר שמנונית מותר, ולפ"ז יש לדייק דעל גבי חברתה, מותר בכל גווני אפילו להשחזי. או שבא להגביל את ההיתר ולומר שעל גבי חברתה לא הותר אלא היכא

משום עובדין דחול, דנראה כמקח וממכר, ויש ע"ז ג' דרגות ונחלקו בהן תנאים:

(1) לפי חכמים: אסור להתעסק בכף מאזנים כל עיקר, ואפילו אם זה בשביל לתלות אותה על הקיר, על ידי הטבעת שלה.

(2) לפי רבי יהודה: מותר להשתמש בכף מאזניים, ובלבד שלא ישקול עם משקולת שמיוחדת לשקילה, אלא על ידי כלי.

(3) לפי רבי יהושע: אסור לשקול אפילו בכלי, אבל יש להתיר מנה כנגד מנה, הגם שזה דומה לשקילה של סוחרים.

להלכה: פסק רב יוסף כרבי יהושע, הואיל ותנן בבכורות כוותיה.

דתנן: שוקלין מנה כנגד מנה בבכור, ואין בזה משום ביזוי קדשים, והיינו משום שאין זה נחשב כדרך הסוחרים, שהרי אסרו למכור בכור באיטליז דרך מסחר, משום בזיון קדשים.

ודחינן: דיש לחלק בין קדשים לעובדין דחול, דאפשר שאין זה נראה כל כך כדרך מסחר, לגבי בזיון קדשים, אבל עדיין הוה עובדין דחול גם לפי חכמים, א"נ מאידך גיסא, דדוקא לגבי יו"ט, מודה רבי יהושע שאין זה נחשב עובדין דחול.

ג. לשקול באופן אחר

אמר רבי יהודה אמר שמואל: טבח אומן אסור לשקול בשר ביד.

דתנן: ועוד אמר רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמין, ולעשות כלי ברזל בשבת, [לצורך ברית מילה]. כלל אמר רבי עקיבא, כל מלאכה שאפשר לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת. ועי' רש"י שם [ד"ה כלל אמר רבי עקיבא] וז"ל: נחלק על רבי אליעזר במכשירי מצוה שאין דוחין, הואיל ואפשר לעשותן מערב שבת. [שבת קל]. עכ"ל.

וכן נחלקו לגבי קרבן פסח כשחל י"ד בשבת, האם מכשירי מצוה דהקרבת פסח דוחין את השבת או לא [בפסחים דף סו].

ב. מה נחשב אוכל נפש?

1) ויש לשאול: מדוע לגבי יו"ט פשוט לכולם שיש להתיר מכשירים, אילו הדרשה ד"הוא ולא מכשירין" וע"ז לא נחלקו ר"ע ור"א, ואילו לגבי פסח ומילה נחלקו.

2) עוד צ"ב: דלגבי אוכל נפש, נחלקו רש"י ותוס' בתחילת הפרק.

לפי רש"י: כל מלאכה ששייכת לפעולות שאפשר לעשותם מערב יו"ט, כמו צידה, לא הותרה ביו"ט. אבל סוג מלאכה ששייכת לפעולות שא"א לעשותם מערב יו"ט, כגון בשול ואפייה הותרה ביו"ט.

ותוס' סובר: שהמלאכות האסורות, הן האלו שמלישה ואילך [ויש ע"ז אסמכתא בירושלמי (שהביא תוס' דף ג.) מיהו אין זה עיקר הטעם, דסו"ס גם שחיטה וגם טוחן הותרו], ואותה הבחנה בין אפשר לעשותם לא"א לעשותם מערב יו"ט, לא שייכת אלא

דמתכוון להעביר שמנונית, אבל ברישא יהיה אסור בכל גווני.

ולהלכה: בשל עץ, מותר לחדדו, ואין מורין כן.

ואמר רב יוסף: סכין שהפסיק לחתוך בצורה טובה, ועדיין חותך אגב דוחקא, אם לא נפגם, מותר לחדדו ביו"ט.

דף כח:

מכשירי אוכל נפש

א. מחלקות ת"ק ור"י

נחלקו ת"ק ור"י לגבי מכשירי אוכל נפש, ושניהם למדוה מקרא דכתיב: אך אשר יאכל וגו' הוא לבדו יעשה לכם.

לפי ת"ק: הוא - ולא מכשיריו, לכם - ולא לנוכרים.

לפי ר"י: לכם - לכל צורכיכם, אפילו מכשירים, ומ"הוא" נלמד לאסור מכשירין שאפשר לעשותם מערב יו"ט.

ונפק"מ: לגבי סכין שנפגם, ושפוד שנרצם, וגריפת תנור וכיריים, שהם מכשירים, דלפי רבנן אסור, ולפי ר"י מותר.

ונראה לפ"ז שגם לפי חכמים, אילו הלימוד ד"הוא ולא מכשיריו", היה לנו להתיר גם מכשירין.

והנה שבגמ' שבת, נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא, האם מכשירי מילה דוחין את השבת או לא.

אבל בשבת, דמילה עצמה דוחה היא, והוצאת קטן וכל דאפשר לעשותה מערב שבת, אסור. ומכאן אתה למד, דלא אמרינן דאוכל נפש עצמו אפשר לעשותו אסור, אלא מכשירין לרבי יהודי, והכי נמי מוכח במסכת מגילה [דף ז:], עכ"ל.

והיינו שהרמב"ן מעמיד, שאת אותה פעולה דהוצאה, שכלפי מילה נחשבת כמכשירי אוכל נפש, כלפי יו"ט היא תחשב כצורך אוכל נפש עצמו, היות שהוא מוליך את הדבר הנאכל עצמו.

אך תמוה: כי סו"ס ההוצאה אינה עשייה בהכנת האוכל, אלא אופן איך להגיע אליו, וא"כ מנלן שגם זה נכלל בהיתר דאוכל נפש.

ועוד: מה כוונתו בזה, שמכאן אתה למד שאוכל נפש אפילו כשאפשר לעשותו, מותר.

ד. ביאור דברי הרמב"ן

ונראה לבאר: על פי מה שכתב השיטה ישנה, המובא בשטמ"ק בכתובות [דף ז.]. בביאור הסברה דב"ה, דמתוך שהותרה הותרה.

וז"ל: [בד"ה א"ל רב פפא] כלומר כל אותן מלאכות שהותרו לצורך אכילה, לא היו בכלל לא תעשה, והאי דכתב רחמנא אשר יאכל לכל נפש, לסימנא בעלמא הוא דכתב בהן, שכל המלאכות הצריכות לאכילה, יהיו מותרות ביו"ט, ובלבד לצרכי ישראל אבל לא לצורך עכו"ם, עכ"ל.

לגבי מכשירין, אבל לא על מלאכת אוכל נפש עצמן.

ויש לשאול: מנין להם לרש"י ולתוס' את החילוקים האלו.

3) עוד צ"ב: דנחלקו ב"ש וב"ה [בדף יב במשנה דהוצאת קטן וכו'] לגבי מלאכות שלא לצורך אכילה, שלפי ב"ה מתוך שהותרה המלאכה לצורך, הותרה נמי שלא לצורך, ועי' תוס' שצריך שיהא צורך יו"ט וחולק על רש"י בנקודה הזאת.

ועכ"פ, אין יתכן לומר שהותרה שלא לצורך, הרי יש פסוק מפורש: אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לבדו יעשה לכם.

ג. הגדרת פעולה כאוכל נפש או כמכשירי

ולביאור הענין: נביא בהקדם את קושית הרמב"ן בשבת [דף קכד]: על אותה מחלוקת שבין ב"ש וב"ה. דב"ש אומרים אין מוציאן לא את הקטן, ולא את הלולב, ולא את ספר תורה לרה"ר, וב"ה מתירין.

וז"ל הרמב"ן: וקשה לי, דהא הגמ' קרי הוצאת קטן למולו מכשירי מילה, וא"כ ביו"ט לתסרו, ועוד מוליכין בהמה אצל טבח ליתסר, ואנן אפילו לב"ש קאמרינן, דמותר מן התורה בפ"ק דביצה.

ותירץ הרמב"ן וז"ל: ולא קשיא, דגבי אוכל נפש, הולכת הדבר הנאכל, אוכל נפש עצמו הוא, דכתיב אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם, וכן הדבר הצריך מותר לב"ה מדין מתוך.

ה. ביאור שיטת רש"י ותוס'

ולפ"ז יש לבאר את שיטת רש"י ותוס', שהם למדו, שההיתר אינו רק נוגע לאוכל נפש, אלא בא להגדיר את הסוג מלאכה.

לפי רש"י: מלאכה שאי אפשר לעשותה מערב יו"ט.

ולפי תוס': מלאכה שקרובה לאוכל, כגון מלישה ואילך, ולכן שחיטה וטוחן תבלין מותר, אפילו שאינן מלישה ואילך, מכיון שזה שלב שקרוב לאכילה.

ועי' במשנה ברורה שהבאנו לעיל, שמחלק בין מלאכה הנעשה לזמן מרובה שנחשבת "מלאכת עבודה", וזה מסביר מדוע מלאכות שלפני לישא ואילך אינן נחשבות קרוב לאכילה, והוא משום שיש אחריהן עוד כמה שלבים להכנת אוכל שבהם יש עוד כמה מלאכות, ובשל כך אינן מוגדרות כצורך אכילה עצמה אלא מוקדמות לה, וכעין זה מלאכה הנעשה לזמן מרובה, אינה קשורה לאוכל אלא נחשבת כמלאכת עבודה.

ויש לבאר את פלוגתייהו דב"ש וב"ה, על זה הדרך, דנחלקו עד כמה ההיתר דאוכל נפש הוא היתר כללי למלאכות שיש בהן אוכל נפש, דלפי ב"ש צריך לפחות שיהיה בהן צורך אוכל, ולפי ב"ה אין זה אלא לסימנא בעלמא כנ"ל בשיטה ישנה המובא בשטמ"ק.

וכך נראה ג"כ ביאור דברי הרמב"ן, שכתב דלגבי יו"ט הוצאה היא אוכל נפש עצמו,

פירוש: שהפסוק דאשר יאכל, אינו בא רק בכדי להתיר מלאכה, בשעה שמתעסק בה לצורך אוכל נפש, אלא בא להגדיר, אלו סוגי מלאכות הותרו, והן אותן המלאכות שעושים אותם לצורך אוכל נפש, שמותרות אפילו שלא בזמן שהוא מתעסק בהן לצורך אוכל נפש.

ויש לשאול: מנליה לב"ה שאוכל נפש לאו דוקא, אלא לסימנא בעלמא.

אך יש לדייק: שבאותו ענין שבאה התורה להזהיר על איסור מלאכה ביו"ט, היא באה להתיר מלאכות השייכות לאוכל נפש. כדכתיב [שמות יב טז] כל מלאכה לא יעשה בהם, אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לברו יעשה לכם, כלומר שהאיסור מלאכה דיו"ט, אינו קיים על אוכל נפש.

וכתב הרשב"ם עה"ת: בד"ה אך אשר יאכל לכל נפש וז"ל: ולכך כתוב בכל ימים טובים, מלאכת עבודה לא תעשו, למעוטי אוכל נפש, אבל בשבת ויום הכיפורים, כתוב כל מלאכה, [והרמב"ן עה"ת מאריך בחילוק הזה ועיי"ש].

והיינו שביו"ט לא נאסרו אלא סוגי מלאכות הנקראות מלאכת עבודה, ולא את שאר המלאכות, ומצד זה י"ל שאפילו שלא בשעה שמתעסק בהן לצורך אוכל נפש, הותרו.

ומ"מ מבואר שהתורה לא בא אלא להגדיר אלו מלאכות אסורות, ולא רק לתת היתר בזמן הצורך אוכל נפש.

דף כח: דף כט.

עובדין דחול [המשך]

א. באיזה אופן התיירו לקנות ביו"ט

מתני': אסור להזכיר שם מטבע כסף, כגון דינר לסוחר, ובגמ' מבואר דלבקש ממנו נתח מסוים של בשר מותר, אפילו שכולם יודעים את המחיר שלו.

ב. שימוש בכף מאזניים וכלי מדה?

מתני': אומר אדם לחברו מלא לי כלי זה אבל לו במדה, רבי יהוד' אומר אם היה הכלי של מדה לא ימלאנו.

ופרכינן ממתני' [דף כח.], ששם רבי יהוד' הוא זה שמתיר לשקול בשר כנגד הכלי, ורבנן הם אלו שאסרו להשתמש בכף מאזניים כל עיקר.

ולישוב הסתירה נחלקו אמוראים במאי פליגי רבי יהוד' ורבנן.

(1) **לפי ר"י אמר שמואל:** בסוגי' מדובר בכלי שלא יחדו למדה, והנידון הוא, האם מותר להשתמש בו בלי שינוי, ושם מדובר בכלי שמיוחד למדה, והנידון הוא האם מותר להשתמש בו על ידי שינוי.

ובהכי פליגי

לפי רבי יהוד': ע"י שינוי מותר להשתמש אפילו בכלי המיוחד למדה, ובלי שינוי, אסור אפילו בכלי שאינו מיוחד למדה.

ולא מכשירין, מכיון שאוכל נפש הוא דבר כללי, א"כ כל עוד שמתעסק באוכל עצמו, כגון להביא את הבהמה הרי זה נחשב אוכל נפש, אפילו לפי ב"ש [על אף שלא סוברים דהואיל והותרה הותרה].

ולגבי הא דשאלנו למה אילולי הלימוד ד"הוא - ולא מכשיריו" היינו מתירין גם מכשירין, שהרי לפי ר"ע מכשירי מילה, אינן נחשבים כחלק מעשיית המילה, [וכן מכשירי קרבן פסח אינם חלק מהקרבן הפסח], ולכן אין זה נכלל בהיתר למול בשבת, וכך גם גבי יו"ט, שמכשירין אינן חלק מעשיית האוכל נפש, ומהיכי תיתי להתיר.

ולפי הנ"ל יש לתרץ: שאילולי הלימוד דהוא ולא מכשירין, לא היה דבר שנחשב מכשירין כלפי האוכל נפש, כי אפילו לתקן שפוד היה זה נחשב אוכל נפש עצמו, והפסוק בא לחדש שיש דברים המוגדרים כמכשירין, ולא כאוכל נפש עצמו, אבל לגבי אוכל נפש עצמו, עדיין יש להתיר אפילו אם אפשר לעשותו מערב יו"ט, כמו שכתב הרמב"ן [ודלא כרש"י].

ויש להוסיף: שהאיסור לדון מלח ביו"ט [דף יד], לפי מ"ד משום שיכל לדון אותו מערב יו"ט, אינו אלא איסור דרבנן, גם לפי רש"י, כי רש"י דיבר על סוגי מלאכות השייכות לערב יו"ט, אבל לדון, אין זה מלאכה דוקא של ערב יו"ט, דא"כ היה אסור לדון תבלינין ביו"ט.

להלכה: פסק שמואל שמותר למדוד לה, נחתום משום שיש, הכריח לזה ואין מורים, כן, [ועיין בתוס' שדן אם שמואל חולק על רב או לא].

שינון [ניפוי בפעם שניה] קמוח ביו"ט

נחלקו בברייתא, ורש"י כתב שטעם האוסר הוא משום שאפשר מערב יום טוב.

אבל לרקוד: [ניפוי בפעם הראשונה] לכתחילה, לכולי עלמא אסור.

נפל צרור או קיסם: לפי שיטת האוסר שינון, יש מתירים להוציא צרור ביד, ויש אוסרים כי זה נראה כבורר.

להלכה: בהרבה מקומות נהגו לרקוד בלי שינוי, מיהו ברתייה דרמי בר חמא, אשתו דרב אשי היתה נוהגת לעשות בר שינוים, לכאו' משום שכך למדה מבית אבא.

ורבנן אוסרים: כלי המיוחד למדה אפילו ע"י שינוי, ומתירין כלי שאיננו מיוחד למדה, גם בלי שינוי.

(2) **לפי רבא**: מתני' אפילו בכלי שייחדו למדה ולעיל מדובר דוקא בכלי שאיננו עשוי למדה.

ובהכי פליגי

לפי רבי יהוד': כלי המיוחד למדה אסור אפילו אם לא הזכיר שם מדה, אבל כלי שאיננו מיוחד למדה מותר, ולפי רבנן אפילו בכלי העשוי למדה זה תלוי איך משתמשו בו, אם שם חפץ על המאזניים כגון קופיץ, הרי הוא מראה בזה שמתכוון למדוד איתו והוי עובדין דחול, אבל אם ממלא כוס של מדה אינו בהכרח בא למדוד, כי לפעמים שותים בכוס כזה.

פרק רביעי

המביא

קיים רק ביו"ט שמותר לו לטלטל בחוץ, אבל בשבת שטלטול אסור ואינו יוצא לחוץ, אין מקום לחשש זה.

(2) טירחא יתירה: על זה הגמרא דנה בשבת ובביצה מה יש להעדיף, האם להרבות בהילוך או להרבות במשוי.

והקשה תוס': דבביצה כתוב שמביאן בכתפו אלמא מרבה בהילוכה עדיף, ובשבת קאמר דיותר טוב להביאן בסל או בקופה בפעם אחת, משמע דלמעוטי בהילוכה עדיף.

ותירץ: דכלפי טרחא יתירה עדיף למעט בהילוכה, לכן העדיפו בשבת להרבות במשאו כשבא לטלטל מזוית לזוית באותו בית. אבל כלפי עובדין דחול עדיף להרבות בהילוכה דאם לוקח משאוי כבד בפעם אחת זה נראה כהולך למכור בשוק, לכן בסוגי' העוסקת באדם ההולך בחוץ דנראה כעובדין דחול, העידפו שירבה בהילוכו משום עובדא דחול.

היוצא מזה: שכשיש לנו לברור בין טרחא יתירה בזה שמרבה בהילוך, לבין עובדא דחול בזה שמרבה במשוי, עדיף לעבור על טרחא יתירה ולא לעבור על עובדא דחול.

דף כ"ט: 5.

עובדא דחול על ידי שינוי

א. המביא כדי יין

להלן עובדא דחול באופן המותר והיינו ע"י שינוי:

- א. מתני': המביא כדי יין, לא יביאם בסל ובקופה, אבל מביא הוא על כתפו או בידו.
- ב. גמ': דברים שרגילים לשאת בדוחק בשני בני אדם, לדרו ברגלא פירוש עתר.
- ג. דדרו באגרא, לדרו באגרא, פירוש שני בני אדם.
- ד. דדרו באגרא נפרוס סודרה עלויה
- ה. היכא דא"א לשנות מותר.

ב. מפנין ד' וה' קופות

הקשה תוס', למה בעינן שינוי הרי במתני' דשבת - מפנין אפילו ד' וה' קופות, התיירו גם בלי שינוי.

ותירץ: שיש שתי נושאים לגבי סל וקופה.

(1) עובדא דחול: כי הא דאסרו לו לצאת עם סל או קופה, מפני שנראה כהולך בשוק, וזה

מכיון שלא נודע להם אם יקבלו תוכחתם או לא, ולכן היה להם חיוב להוכיחם שמא יחזרו.

ועוד כתב הרא"ש בשם הבעל העיטור: דדוקא במידי דאתי מדרשא, כגון תוספת עינאי דיום הכיפורים, אבל במידי דכתיב באורייתא בהדיא, מחינן בהן וענשינן לנו עד דפרשי.

וכך פסק הרמ"א בסימן תר"ח סעיף ב', וכתב המשנה ברורה שם - שבדבר שאינו מפורש בתורה, יש לתלות שהן שוגגין, אבל בדבר המפורש בתורה ועוברים על זה בודאי שאינם שוגגין, ולא שייך בזה, מוטב שיהיו שוגגין.

מוקצה

א. ומתחילין בערמת התבן

מתני' לעיל [דף כט] ומתחילין בערמת התבן, אבל לא בעצים שבה מוקצה.

לפי רש"י: מתניתין כר"ש דמתחילים בערמת התבן משום דלית ליה מוקצה, אבל לא בעצים שבמוקצה, בארזי ואשוחי, דמודה ר"ש במוקצה מחמת חסרון כיס.

[וכן לקמן לגבי סואר של קורות, וקורה שנשברה ביו"ט].

לפי תוס': מתניתין כרבי יהודה דמתחילים בערמת התבן, ומדובר בתבן שלא ראוי לאכילה, וממילא הוי מוכן לעסק, אבל לא בעצים שמוקצה ואע"פ שהם ראויים לעסק, אסורים משום מוקצה.

[הוסיף תוס' שלפעמים אסור להרבות בהילוך אע"ג דממעט במשוי, כגון באופן שאין בזה שינוי מדרך חול].

ועל אף שלכאור' נראה שתוס' נתן תירוץ אחר בסוגי' דשבת, [דף קכז:], דפריך כנ"ל ממתני' דביצה [דף כה], שחטה בשדה לא יביאנה במוט ובמוטה, אבל מביאו בידו איברים איברים, דמשמע שלמעוטי בהילוכה עדיף, דלא כסוגיא דשבת. ותירץ, ששם מדובר באברים גדולים משום דמחזי כמוליכה בשוק.

מ"מ י"ל שתוס' התכוון למה שתירץ בסוגי', דכיון שהנושא שעליו מודבר לגבי יו"ט הוא עובדין דחול, יש לדאוג לזה שלא יהא נראה כמוליכה בשוק, גם אם זה יגרום לכך שירבה בהילוך.

דף 5.

מוטב שיהיו שוגגין

נשים דקא מליא חצביא מיא ויתבה אפומא דמבואה שזה איסור דרבנן, וכן מטפחין כף אל כף שזה איסור דרבנן אין להוכיח אותם על כך, ואפילו על תוספת יום כיפור דאורייתא אין להוכיחן דמוטב שיהיו שוגגין.

וכתב הרא"ש, והני מילי במידי דידעינן דודאי לא מקבלי מינן, אבל במידי דלא ידעינן, חייבין למחות בידם וכך כתב תוס' בשבת ד"ה ואע"ג דלא מקבלי לוכחינהו: היינו היכא דספק אי מקבלי כדאיתא שם, דנענשו הצדיקים בגלל שלא הוכיחו אותם,

ב. סוכה שנפלה

מתני': [א] אין נוטלין עצים מן הסוכה, אלא מן הסמוך לה ור"ש מתיר, [ב] ושווין בסוכת החג בחג, שהיא אסורה, [ג] ואם התנה עליה, הכל לפי תנאו.

ולביאור הענין, יש להקדים שמלבד החילוקים המפורשים במשנה דאם התנה עליה וכו', ושל סוכת החג, יש עוד לחלק בין סוכה שהיתה רעוע בין השמשות, לבין סוכה שלא היתה רעוע, וכן יש לחלק בין עצי סוכה לנווי סוכה, וכן בעצי סוכה עצמם, בין אותם שהם כדי הכשר סוכה, לבין אותם שיותר מכדי סוכה כדלהלן:

(1) סוכה שאינה רעוע שנפלה ביו"ט, הויה מוקצה גמור, גם לפי שיטת ר"ש.

(2) סוכה שהיא רעועה: הויה כמותר השמן שבנר ושבקערה, שרבי שמעון מתיר. וכמו ששם יש סברה, שיושב ומצפה אמתי תכבה נרו, כך גם בסוכה רעוע, יש סברה, שיושב ומצפה אמתי תיפול סוכתו.

(3) סוכה שאינה רעוע והתנה עליה, שאם היא תיפול יוכל להשתמש בעצים, הויה הכנה טובה, ומותר גם לפי רבי יהודה.

(4) סוכה החג בחג: אסור לכו"ע, דלומדים מהפסוק "חג הסוכות לה" מה חג לה' אף סוכה לה'.

(5) עטרה בסדינים וכרמים וכו': יש להן דין קדושת סוכה ואסורין כל שבעה. ואם התנה בבין השמשות ואמר, איני בודל מהן, לא חל קדושה עליהם, ואינם מוקצה.

ג. עצי ונווי סוכה - כדי הכשר ויותר

אבל לגבי עצי סוכה: מבואר בגמרא שלא מועיל להתנות עליהן בין השמשות, וצ"ב, מה ההבדל בין עצי סוכה, לנווי סוכה,

ועוד יש להבין הא דמחלק ר"ת: במוקצה דעצי סוכה עצמם, דכדי הכשר סוכה, [דהיינו שתי דפנות ושלישי אפילו טפת] שחל עליהם קדושה מדאורייתא, ובמה שיותר מכדי הכשר סוכה, הרי זה סתם מוקצה.

והיות ועל כדי הכשר סוכה לא מועיל תנאי, לכן לא מועיל תנאו גם על יותר מכדי הכשר סוכה, מכיון שכל העצים מחוברים ביחד, וא"א להפריד אותם.

דצ"ב: שהרי גם נויי סוכה אסורין מאותה סיבה שעצי סוכה אסורין, שזה משום דחל קדושה עליהם, בגלל שהם מחוברים לסוכה, ואעפ"כ מועיל לעשות תנאי עליהם.

ונראה בפשטות: שיש לחלק בין המחובר דנווי סוכה, לבין המחובר דעצי סוכה. שהסיבה שחל קדושה על הסדינים וכרמים, היא משום שהחליט לבטל אותם לסוכה, ולכן אם אמר איני בודל מהם, שוב אינם בטלין כלפי הסוכה, ולא יחול עליהם קדושת סוכה. אבל המחובר של הדפנות, הוא לא משום שביטל אותם, אלא מכיון שהן ממש חלק מהסוכה, ולא שייך להפריד אותם מהסוכה, א"כ מה מועיל לומר איני בודל מהם.

ור"י חולק על ר"ת וסובר: שאין הקדושה חלה על הסוכה, אלא בהיותה עומדת, אבל

על המפוזרין שבקרפף, ועל המכונסין שבשדות שב"ש אומרים לא יביא וב"ה אומרים יביא.

ועוד תניא: אין מביאין עצים אלא מן המכונסין שבקרפף

מבואר בכרייתא שיש להבחין בין מפוזר למכונס, וכן בין קרפף לשדה, ובמתני' ישנה הבחנה בין סמוך לעיר לבין רחוק מהעיר, וכן בין אית ליה פותחת לבין לית ליה פותחת, ויתבאר.

בהקדם יש להעמיד את האופנים שדינם ברור לכו"ע והם:

(1) מכונסים שבקרפף: שהם מוכנים גם בלי הזמנה לכו"ע, משום שיש בהם תרתי לטיבותא, גם שזה שמור וזה סיבה שלא יקצה מדעתו, וכן דאית ביה הכנה דמכונס.

(2) מפוזרים שבשדה: הם מוקצה לכולי עלמא כי יש בהן תרתי לרעותא, גם שאין זה מקום שמור, וגם שחסר ההכנה דלהכניס.

המקרים שעליהם נחלקו בכרייתות ושעליהם תנא דמתני' התיר הינם:

(1) מפוזרים שבקרפף, דמצד שזה מקום שמור יש סיבה לא להקצות מדעתו, אבל מצד הפיזור אין כאן הכנה.

(2) מכונסים שבשדה, דמצד הכינוס יש הכנה לכו"ע, אבל מצד המקום שלא שמור הוא צד להקצות מדעתו.

לפי רשב"א: באותם מקרים נחלקו ב"ש וב"ה, ב"ש אוסר, וסתמא דמתני' מותר כב"ה.

אם נפלה, בטלה קדושה מעליה, ואין הבדל בין כדי הכשר ליותר מכדי הכשר.

ד. שבעה אתרוגים

ומקשינן: מה ההבדל בין עצי סוכה לבין הפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים, שמותר לאכול כל אחד לאלתר, ולא אומרים שאתקצה לכולי יו"ט.

ותרצינן: דכלפי מצות אתרוג כיון שנוהג רק ביום, לכן הלילה נחשבת כהפסק, ולמחרת היא מצוה חדשה, וכשהתקצה בין השמשות לא הוקצה אלא בגלל מצוותו, והיות וכבר נגמר מצותו, לכן הותר, אבל סוכה שלא נחלק ימים ולילות הוי קדושה אחת לשבעה ימים, וכשהוקצה למצוותו, הוקצה עד סוף החג לשבעת הימים. [ועי' רשב"א שמאריך בזה].

דף לא.

מוקצה בעצים שבקרפף ושבשדה

א. מפוזר שבקרפף ומכונס שבשדה

מתני': מביאין עצים מן השדה מן המכונס, ומן הקרפף אפילו מן המפוזר, איזהו קרפף כל שסמוך לעיר דברי רבי יהוד', רבי יוסי אומר כל שנכנסין לו בפותחת ואפילו בתוך תחום שבת.

ותניא: אמר רשב"א לא נחלקו ב"ש וב"ה על המפוזרין שבשדות שאין מביאין ועל המכונסין שבקרפף שמביאין, על מה נחלקו

ותו לא, אלא ע"כ שכוונתו, דאם יש לו פותחת יש להתיר ברחוק, אבל אם זה קרוב לעיר בענין פותחת.

דף ל"א. ל"א:

להשתמש בקורה שנשברה

א. אין מבקעין עצים מן הסוואר של קורות, ולא מן הקורה שנשברה ביו"ט, משום שהם עומדים לבניין ולא לעסקה, ואין מבקעים מן הקורה שנפלה מהבניין ביו"ט.

ב. אבל מבקעין מן הקורה שנשארה מערב יו"ט.

ג. כשמבקעים, אין מבקעים בקרדום משום שהוא נקבות ודומה למלאכת אומן, אבל מותר בקופיץ שהוא זכרות.

ד. אך לא כתוב מה לגבי זכרות של קרדום ונקבות של קופיץ, ומבואר בגמרא: שבזכרות מותר, ובנקבות אסור.

דף ל"א: ל"ב

מוקצה דבית שנפחת

מתני': בית שנפחת, באופן שלא היו הלבנים מחוברות, כגון אורה דלבני, נוטל ממקום הפחת. ר"מ אומר: אף פוחת לכתחילה ונוטל.

ויש לדעת האם מדובר אליבא דר"ש דלית ליה מוקצה או אליבא דרבי יהוד' דאית ליה מוקצה, ובזה נחלקו רש"י ותוס'.

לפי רבנן דאידיך ברייתא, כדי להתיר בעינן שני תנאים, גם קרפף וגם מכונס.

ב. איזהו קרפף?

לפי ר' יהודה, כל שסמוך לעיר, רבי יוסי אומר, כל שנכנסים לו בפותחת ואפילו בתוך תחום שבת, דהיינו רחוק הרבה.

וכנ"ל ישנה הבחנה בין סמוך לרחוק, ובין אית ליה פותחת ללית ליה פותחת, אך היות ורבי יהוד' לא הזכיר רק את החילוק שבין סמוך ללא סמוך, יש לדעת מה דעתו כלפי החילוק השני דאית ליה או דלית ליה פותחת, וכן היות ורבי יוסי לא חילק בין רחוק לקרוב מהעיר אלא במקרה דאית ליה פותחת, יש לדעת מה דעתו בקרוב היכא דלית ליה פותחת.

וכך ביאור הענין לפי המסקנא: שרבי יהודה דיבר על סתם קרפף, שאין לו מפתח, ועליו אמר שיש צורך שיהיה סמוך לעיר, ומכאן אתה למד, דסתם קרפף אפילו שאין לו מפתח אם הוא סמוך לעיר הוא מן המוכן.

ורבי יוסי בא לחדש, שיש להתיר היכא דאית ליה מפתח אפילו רחוק מהעיר בתחום שבת, ומכאן אתה למד, שאם זה קרוב לעיר לא בעינן פותחת, דאי כוונתו שבכל גווני בעינן פותחת אפילו בסמוך, לא היה לו לסיים דבריו ולומר - אפילו בתוך תחום שבת - מכיון שלא הריחוק גורם אלא החיסרון מפתח, והיה די לומר כל דאית ליה פותחת

ותניא: חותמות שבקרקע, מפקיע וחותר ביו"ט.

ותניא אידך: מודים חכמים לר"מ שביו"ט מפקיע וחותר [בחותמות שבקרקע].

ועוד תניא: חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותר, אחד שבת יום טוב, כדשמואל.

ופרכינן לשמואל מסיפא דאותה ברייתא: דחותמות שבכלי, אסור לחתוך בשבת ומותר ביום טוב.

ותרצינן: סיפא אסור משום מוקצה, וכשיטת רבי נחמיה, שאסור לטלטל סכין כדי לחתוך חבל, משום שהוא מיוחד לאוכלים, ואפילו שלכאו' ביו"ט התיר רבי נחמיה, יש מ"ד דאסר רבי נחמיה אפילו ביו"ט.

ג' שיטות במוקצה

- (1) תניא: מסיקין בין בכלים בין בשברי כלים, וזו שיטת ר"ש דלית ליה למוקצה.
- (2) ותניא אידך: מסיקין בכלים ואין מסיקין בשברי כלים, כשיטת ר"י דאית ליה מוקצה.
- (3) ועוד תניא: אין מסיקין לא בכלים ולא בשברי כלים, וכשיטת רבי נחמיה, שאין כלים נטלים, אלא לצורך תשמיש.

[ובסוף במה מדליקין לגבי שופר וחצוצרות, מצאנו את אותם ג' שיטות, ועי' במבוא תחילת המסכת].

לפי רש"י: מתני' אליבא דרבי יהודה ומודה ר"י דמותר, דלית ליה לר"י הואיל ואתקצאי בין השמשות וכו' כשמדובר במוקצה מחמת איסור דרבנן.

והקשה עליו תוס': דבגמרא שבת [דף מג.]. מבואר דסל של אפרוחים, וכך מעות שעל הכר, אסורין להשתמש בהן בשבת, הואיל והתקצה בין השמשות, על אף שהמוקצה אינו נובע מאיסור דאורייתא.

ותוס' הביא את פירוש הרב משה: שהסיבה שמותר היא, משום דלא אמרינן הואיל ואתקצה, אלא כשהמוקצה אינו יכול להסתלק מאליו, אבל בטבל, שאחרי שנהיה מתוקן אין מקום למוקצה להמשיך לחול, על אף שהתקצה בבין השמשות, וכך גם לגבי בית שנפחת, דאחרי שסילק את האבנים, אין סיבה למוקצה.

והקשה עליו תוס': שיש לחלק בין אבנים דמוקצה מחמת גופו גם לאחר סילוקן, לבין טבל דלאחר תיקונו, בטל השם טבל מעליו, והמוקצה שבו נעלם לגמרי.

לפי תוס': תנא דמתני' סבר ליה כר"ש בחדא, בזה דלית ליה מוקצה, ופליג עליה בחדא, דאילו ר"ש התיר אפילו לכתחילה ותנא דמתני' לא התיר אלא דייעבד.

חותמות שבקרקע

אמר שמואל: חותמות שבקרקע מתיר, אבל לא מפקיע ולא חותר, ושבכלים, מתיר ומפקיע וחותר אחד שבת ואחד יו"ט.

דף 5ב. 5ב:

(2) דברים האסורין והמותרים משום אוהל:

- להקיף את החביות כדי לשפוט עליהן את הקדירה.
- מותר להניח אבנים של בית הכסא, משום שאין להם גג.
- מדורה מלמעלה למטה שרי. מלמטה למעלה אסורי, דהוי דרך בניין, וכן ביעתה, וכן קדרה, וכן פוריא.
- ביעתה: לפי רש"י: ששם אותו על האסכלה.

ותוס' חולק עליו: דמאחר דלית ליה מחיצה פשיטא שמותר, אלא ע"כ מדובר ששם ביצים למטה, וביצה אחת על גביהן.

הוסיף תוס': שזאת הסיבה, ששולחן שעושים על גבי ספסל מותר, היות שאין לו מחיצה, ולכן מותר להחזיר קדירה על הכירה, משום דכבר היו לו מחיצות מקודם, ואינו מייצר אותן עכשיו.

(3) אסורים משום מוקצה:

- אין סומכין את הקדרה בבקעת, וכן בדלת, משום שלא ניתנו עצים אלא להסקה.
- חיזרא [קוץ לח בשביל לצלות]: רב נחמן ור"ש שרי, ולהלכה יבשה שרי, רטיבא אסור משום שאין זה ראוי להסקה.

וסובר רש"י: שרטיבא אסורה כשיטת רבי יהודה, דלא ניתנו עצים אלא להסקה, אבל

דברים האסורים משום מתקן

(1) אין פוחתין את הנר.

לפי הל"ק: זוהי שיטת ר"מ דקסבר פחיתת נר מנא הוא.

לפי הל"ב: זוהי שיטת ר"א בר צדוק דקסבר שהסיבה שאלפסין חרניות טהורות, היא משום שלא נגמרה חקיקתן, דאם נגמרה חקיקתן הם מקבלין טומאה, דקסבר ר"א בר צדוק שפחיתת הכלי ע"י החקיקה, משויא ליה מנא, ומאחר דמשויא ליה מנא, אסור לחקוק או להפחית נר ביו"ט.

(2) אין עושיין פחמין, משום דמהוי כלי לאוליידין.

(3) אין חותכים את הפתילה עם סכין, משום דהוי מתקן מנא, אבל חותכה באור, כפי שתי נרות.

דף 5ב. 5ב:

**מתקן מנא – אוהל – מוקצה –
עובדין דחול**

תנא דמתני' חיבר ביחד כמה סוגי איסורי דרבנן ביו"ט, ומתחלקין לד' סוגים כדלהלן

(1) דברים האסורים משום מתקן מנא:

- אין שוברים את החרס.
- אין חותכין את הנר לצלות בו מליח.
- אין גורפין תנור וכיריים, ואם אי אפשר לאפות אלא אם כן גרפו, מותר.

דר"א דקסבר דבקשים חייב חטאת וקאמר
דברכין אין שום איסור.

עתה נבא לבאר את הסוגיא.

א. שיטת רב יהוד'

א"ר יהוד' אוכלי בהמה אין בהן משום כלי,
איתיביה רב כהנא לרבי יהוד', דתניא, עצי
בשמים לא יקטמנו ואם קטמו פטור אבל
אסור, לחצוץ בו שיניו חייב חטאת, והגם
שיש עצי בשמים שהן אוכלי בהמה, אפ"ה
חייב.

א"ל רב יהוד', השתא פטור אבל אסור קא
קשיא לי חייב חטאת מבעיא, אלא כי תניא
ההיא בקשין, כך היא גירסת רש"י, וכל זה
רבי יהוד' אמרה,

ביאור לפי רש"י: שמקודם בא רב יהוד'
להדגיש שיש כאן שאלה גדולה, כי אפילו
אילו היה רק כתוב "פטור אבל אסור" כבר
היה קשה לי, השתא דכתיב "חייב חטאת"
ק"ו דקשה לי, אבל האמת הוא דלא קשיא
כלל דהתם מיירי בקשין,

והקשה עליו תוס': מה הצורך באריכות זו,
היה לו לענות מיד - "התם איירי בקשין".

עוד תמה תוס' - דלפי תירוץ זה, מבואר
דמודה רבי יהוד' דבקשין אסור להריח, והרי
בהמשך מביאה הגמ' עובדא, שרב יהוד' היה
קוטם ענפים מעץ גדול כדי להריח, אלמא
קסבר דלהריח מותר לכתחילה אפילו בקשין.

אנן קיימא לן כרבי שמעון, וממילא גם
רטיבא שרי.

ותולק עליו תוס': שלא יתכן לומר דר"ש הוי
דלא כסתמא דהש"ס, לכן צריך לומר שגם
רבי שמעון מודה בזה, דעל אף שניתנו עצים
שלא להסקה, מכל מקום צריך שיהיה לפחות
ראוי להסקה.

4) משום עובדין דחול:

- אין מנהיגים את הבהמה במקל, וראב"ש
מתיר, ויש צד בגמרא שגם רבי שמעון
אוסר, משום דמחזי כמאן דאזיל לחינגא.

דף ק"ג. א"ג.

קוּטֵם

הקדמה: אמר רב יהוד', אוכלי בהמה אין
בהן משום תקון כלי, והיינו דאפילו אם עשה
בו כלי ממש כמו קיסם לחצוץ בו שיניו, אינו
עובר עליו מדאורייתא ומותר לכתחילה,
משום שאינו מוגדר ככלי אלא כמאכל
בהמה,

והיינו דוקא אוכלי בהמה כגון קש ועצים
רכין, אבל עצים קשים שאינם מאכל בהמה,
יש בהם משום תיקון כלי, ויש לחייב עליהם
חטאת.

ולקמן פליגי בזה תנאים, וסוברים רבנן דהוי
תיקון כלאחר יד ואינו אסור מדאורייתא,
וא"כ לא בעינן טעמא דמאכל בהמה, ועי'
רשב"א דרב יהוד' לא דיבר אלא אליבא

כלי, וא"כ בלא מתכון כי האי דלהריח בה יש להתיר לכתחילה.

ותרצינן: שעל איסור דכלי לחצוץ בו שיניו נחלקו תנאים אי הויא אסור דאורייתא, והאיסור מעשה דלקטום כדי להריח בו, תלוי באותה מחלוקת, ואליבא דמ"ד לחצוץ בו שיניו אסור מדאורייתא, יש לאסור מדרבנן גם בלא מתכון לעשות כלי, כי האי דלהריח בה או לשבור חבית כדי לאכול ממנה גרוגרות מדרבנן, גזירה שמא יעשה כלי, ויתבאר.

מיהו לפי המסקנא, מוקי לה מתני' דחבית אליבא דכו"ע, ולפי ר"א דאוסר מוקי לה במוסתקי, שהיא חבית שבורה שמדביקין את שבריה בשרף עץ, וכיון דרעועה היא ליכא למגזר עליה.

ג. מחלוקת רבנן ור"א

דתניא: ושויין שלא יקטמנו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו בשוגג בשבת חייב חטאת וכו' דברי ר"א, וחכ"א אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות, וביאר רש"י - דסברי רבנן דקטימה תקון כלאחר יד הוא ולא תקון מעליא הוא, אלא א"כ מחתכו וממחקו בסכין.

ותרצינן: דלפי חכמים היות ואפילו לעשות כלי אינו אסור אלא מדרבנן, לכן כשקטמו להריח לא גזרו ומותר לכתחילה, אבל לר"א דאית ליה לחצוץ בו שיניו חייב חטאת, יש לאסור אפילו להריח גזירה שמא יעשה כלי.

לפי תוס': לא רב יהוד' הוא זה שחילק בין רכין לקשין, ותירוצו דרב יהוד' מונח במילים אלו: "השתא פטור אבל אסור קא קשיא לי, חייב חטאת מבעיא"

פירוש: שאם היתה מוצא ברייתא שכתוב בה פטור אבל אסור, היתה זו ברייתא משובשת, השתא דכתוב דחייב חטאת כ"ש דברייתא זו משובשת היא,

ואת החילוק בין רכין לקשין רב כהנא הוא דאמרה, ואין זה תירוץ אלא פירכא על רבי יהוד' והכי קאמר, בשלמא לדידי דבקשין אפילו להריח בו פטור אבל אסור, מצינא לתרץ דברייתא בקשין, אלא לדידך דקא מתיר לכתחילה להריח בו אפילו בקשין, איך שייך לתרץ את הברייתא.

והרשב"א חולק עליו, וסובר כרש"י: שלא בא ר"י למחוק את הברייתא, אלא הוא זה שחילק בין קשין לרכין, ועל מה שהקשה תוס' דרבי יהוד' התיר להריח בה אפילו בקשין ודלא כהברייתא, מתרץ הרשב"א: דקסבר רב יהוד' כרבנן דר"א, ויתבאר.

ב. בלא מתכון

ופרכינן:

א. דמצאנו שרבי יהוד' התיר לקטום להריח אפילו מעצים קשים כנ"ל, דלא כהברייתא.

ב. ועוד, דתנן שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרת ובלבד שלא יתכון לעשות

דף ל"ג.

נוטל אדם קיסם

מתני': ר"א אומר נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו ומגבב מן החצר ומדליק שכל מה שבחצר מוכן הוא, וחכ"א מגבב מן החצר ומדליק.

ונחלקו אם ניתן להשתמש בעצים שלא לצורך הסקה, דקסברי רבנן: שלא נתנו עצים אלא להסקה ולכן מוקצים הם לחצוץ בו שיניו, ולפי ר"א: מותר להשתמש בעצים, אפילו שלא לצורך הסקה.

ועוד נחלקו לגבי העצים הקטנים שבחצר אי מוקצין נינהו או לא, דקסבר ר"א כל מה שבחצר מוכן הוא.

מוליד

אין מוציאים את האור, לא מן העצים, ולא מן האבנים, ולא מן העפר, ולא מן הרעפים, ולא מן המים, משום דקא מוליד ריחא.

דף ל"ד.

ליבון רעפים

א. לבדקן - לחסמן

אין מלבנין את הרעפים [מתני' דף ל"ג], ועל טעם האיסור נחלקו אליבא דרבי יוחנן:

- לפי רבה בר בר חנה: מפני שצריך לבדקן, אולי יתפוצצו ע"י החום ונמצא דליבן אותם שלא לצור

ועי' תוס': שרב יהוד' דמתיר לקטום להריח סובר כרבנן, דאפילו לחצוץ בו שיניו אינו הוא תקון כלאחר יד ואינו אסור אלא משום שבות.

והשתא דאתית להכי, יש לדעת למה ליה לרב יהוד' טעמא דאוכלי בהמה, הרי בלאו הכי אין איסור מדאורייתא, כלפי הענין דלהריח.

וביאר הרשב"א: דרב יהוד' אליבא דאמת קאמר, ונפק"מ לפי שיטת ר"א דבעצים דקים אין שום איסור אפילו לחצוץ בו שיניו, ואפילו לכתחילה.

להריח בשמים במוצאי יו"ט

הקשה תוס': מה הסיבה שלא מריחים בשמים, כשחל יום טוב במוצ"ש, שהרי הלכה כרבנן שמותר לקטום כדי להריח בו.

ואין לומר: משום שהסיבה שמריחים בשמים במוצ"ש היא, משום שהלכה נשמה יתרה, וכשחל יום טוב במוצ"ש, הנשמה יתרה עדיין לא הולכת דא"כ מדוע לא מברכין על בשמים במוצאי יו"ט.

אלא צ"ל: דלעולם ביו"ט אין נשמה יתירה מיהו אין סיבה לברך על בשמים ביו"ט, כיון שיש לו מאכלים חשובים וטובים שמיישבים דעתו בלא ריח בשמים.

ורשב"ם כתב: [בפסחים דף קב: ד"ה ושמאל אמר] "שאין מברכין על הבשמים ביו"ט, שהרי גם ביו"ט יש לנו נשמה יתירה כשבת".

- (1) שבת: נחלקו רב נחמן ורבין אם היא קובעת למעשר
לפי רב נחמן - שבת קובע בדבר שלא נגמרה מלאכתו.
ורבין אמר רבי יוחנן: חולק עליו, וסובר דאחד שבת ואחד תרומה ואחד חצר ואחד מקח, כולם אין קובעים אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.
- (2) אכילת עראי, פטור ממעשר, בלי ראיית פני הבית או החצר.
- (3) אכילת שבת, חשובה וקובעת לחייב במעשר, בדבר שנגמרה מלאכתו.

- לפי רב זירא: מפני שצריך לחוסמן, פירוש להקשות, כי בהסק ראשון הם מתחזקין ומתקשים, ואסור משום דבהסק זה נעשה כלי [רש"י].
לפי רבב"ח דחוששין שמא ישברו, יש ללמוד מכאן דמתחזקים רעותא ביום טוב, ולפי זה בהמה דרוסה ששהתה מעת לעת, כיון שצריכה עדיין בדיקה אחרי שחיטה [שמא נשברו רוב צלעותיה או שנשבר השדרה ונפסק חוט שלה], ואולי יתברר שהיתה טריפה, אסור לשחטה דמתחזקין רעותא ביו"ט, אבל אם הסיבה היא משום דצריך לחסמן אין משם ראייה.

ב. ראייה

- א. מדתניא: אין אופין בפורני חדשה שמא תיפחת, כמ"ד מפני שצריך לבדוקן.
ב. מדתניא: אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדירה, כולן חייבים. ואמר רבי שמעון בן לקיש, שופת את הקדירה, חייב משום ליבון רעפים נגעו בה. כמ"ד שצריך לחסמן, כי על החשש לבדוקן לא חייבים עליו חטאת.
ג. ותניא: תנור וכיריים חדשים וכו' ואין מפיגין אותן בצונן, כדי לחוסמן.

ב. ראייה מרישא דמתני'

ועוד אמר רבי אליעזר - [א] עומד אדם על המוקצה שזה דבר שלא נגמרה מלאכתו, [ב] ערב שבת בשביעית, והיינו בזמן שאין מעשר נוהג. ומשמע דבשאר שני שבוע, אין זה נקבע למעשר, ומכן ראייה דשבת קובע למעשר.
ודחינן: שאני התם, כיון דאמר מכאן אני אוכל, קבע ליה עלויה.

[דף ל"ה].

ומקשינן: איך שייך שהדיבור שאמר מכאן אני אוכל קובע למעשר, והלא מותרו חוזר, והרי הדיבור אינו מחייב לאכול אותו, ואיך יכול לקבוע.

דף ל"ד:

קובע למעשר

להלן דברים הקובעים למעשר:

אבל בשאר שני שבוע, שהחייב מעשר חל, שבת קובע.

ודחינן : כדלעיל, כיון דאמר מכאן ועד כאן קבע ליה עלויה.

ופרש"י: דהכא לא מצי למפרך, והרי מותרו חוזר כדפריך לעיל אליבא דר"א, משום דרבנן שמעינן להו דאפילו מותרו חוזר, חיילא עליהו קביעותא, וא"כ אפשר לתלות טעמי דמתני' אליבא דרבנן משום דקבעה ליה ע"י דיבורו, ולא משום ששבת קובעת.

ותרצינן: אלא אמר רב אשי רבי אליעזר לטעמיה, דאמר תרומה קבעה, וכ"ש שבת.

ג. ראייה מסיפא דמתני'

[ג] וחכמים אומרים עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן, ונחלקו על רבי אליעזר דאית ליה ברירה, וסגי לומר מכאן אני נוטל, דרבנן לית להו דין ברירה ולא נחשב הכנה עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן.

ויש לדייק כנ"ל, טעמא דערב שבת בשביעית שאין זה זמן שנוהג בו מעשר,

פרק חמישי

משילין

אומר [שהוא] מגזרת משה ולשון הוצאה הוא, וכן וימשני ממים רבים וכו', עכ"ל.

(3) **מנשירין**: לשון משנה מי שנשרו כליו במים ופירש"י - נפלו, וכן איזהו לקט הנושר בשעת קצירה.

(4) **משירין**: לשון משנה בנזיר [דף מב] לא יחוף את ראשו באדמה מפני שמשיר את השער, ושם כתוב גילח אחת ונשרה אחת מהו.

ונראה ששניהם באים מיסוד אחד, ו"משיר" הוא הפועל של אותו יסוד, שפירושו - מפיל, ו"מנשיר", זה המפעיל ופירושו - שגורם לזה להיות [נושר] נופל.

(5) **משחירין**: משנה בכלים [פרק ג משנה א] השחור והזוג של ספרים ופירש רע"ב: ונקראין שחור, על שם שמשירין את השער, דמשירין ומשחירין חד הוא, ורש"י כאן כתב על שם שמשחיר את השער אלמא לשון השפלה הוא.

התירו לטרוח מפני ההפסד

מתני' עוסקת בהיתר טירחה היכא דאיכא הפסד:

מתני': משילין פירות דרך ארובה ביו"ט, ובגמ' מאן דתני משילין לא משתבש, וכן מאן דתני משחילין, משחירין, משחירגין. מנשירגין.

והגם שאין להם את אותה משמעות, משום דמשילין פירושו: דבר המוטל מלמעלה למטה, ומנשירין וכן משירין, וכן משחירין - לשון נפילה, ומשחילין - לשון הוצאה, אפ"ה לא משתבש, כדפרש"י: מכיון דכולהו לשון השפלה נינהו.

(1) **משילין**: הוא לשון תורה, כדכתיב "כי ישל זיתך" [דברים כח], וכן "ונשל הברזל" [דברים יח], ובסוטה [דף לה] הובא פסוק דכתיב: "ויחר אף ה' בעוזא ויכהו על השל". ושם רי"ו ור"א וכו' חד אמר שעשה צרכיו בפניו. וכתב רש"י ו"של" לשון "כי ישל זיתך". "ובשלייתה" [דברים יז] דבר המוטל מלמעלה למטה, עכ"ל.

(2) **השחול**: לשון ארמית בבכורות [פרק ו משנה ז] איזהו שחול שנשמטה ירכו, ועי רע"ם ד"ה שחול: תרגום "משיתיהו" שחלתיה, וכתב רש"י עה"ת משיתיהו כתרגומו שחלתיה הוא לשון הוצאה בארמית, כמשחל בניתא מחלבא וכו', ואני

2

ומכסין את הפירות

לפי רב יצחק: דוקא פירות, ולפי עולא: אפילו אוירא דלבני, ופליגי באם כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל.

ראיות:

(1) ממתני' - ומכסין את הפירות, משמע דוקא פירות.

ודחינן: אידי דתנא רישא משילין את הפירות, תניא נמי סיפא מכסין את הפירות.

(2) ממתני' - וכן כדי יין ושמן.

ודחינן: בדטבלא, ואין לומר שדוקא טבלא, דא"כ היינו רישא פירות, אלא יש כאן חידוש, דאפילו שיש הפסד מועט, התירו לכסות.

(3) ממתני' ונותנין כלי תחת הדלף.

ודחינן: בדלף הראוי.

(4) פורסין מחצלת על גבי לבנים.

ודחינן: דאייתור מבנינא דחזי למזגא.

(5) פורסין מחצלת על גבי אבנים בשבת.

ודחינן: באבנים מקורזלות דחזיין לבה"כ.

(6) פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכון לצוד.

ודחינן: בדאיכא דבש, ומקשינן: הא תינח בימות החמה, בימות הגשמים מאי.

(1) משילין פירות דרך ארובה ביו"ט, ומדובר שראה גשמים שממשמשין ובאין, ומשום התירו לו לטרוח ביו"ט.

(2) ומכסין פירות בכלים מפני הדלף, וכן כדי יין וכדי שמן, ולא אמרינן טרחא דלא לצורך יו"ט הוא, דשרו ליה רבנן משום הפסד ממון.

(3) ונותנין כלי תחת הדלף בשבת, לקבל בתוכו מפני טינוף הבית.

1

משילין פירות דרך ארובה

אמר רב נחמן: לא שנו אלא מאותו גג, אבל מגג לגג לא, ותניא לא ישלשלם בחבל בחלונות, ולא יורידם דרך סולמות.

ודנה הגמ', איזה כמות התירו לו להוריד דרך ארובה, האם נלמד משבת [דף קכו] דמפנין אפילו ד' וה' קופות, או שרק שם התירו לו לפנות כמות גדולה, בשביל הכנסת אורחים או מפני ביטול בית המדרש, ועוד דלגבי שבת יש להקל משום דחמירא בעיני האנשים, ולא אתי לזלזולי ביה, משא"כ ביו"ט.

א"נ להיפך: דדוקא כאן, יש היתר מיוחד משום שיש הפסד [ואפילו שזה יו"ט ואין כאן מצוה], וא"כ מותר לו אפילו יותר ממה שהתירו לו בשבת.

וכן שואלת הגמ': כלפי שאר הלכות שאסרו ביו"ט, כגון דאסור לשלשל מגג לגג, וכן לא ישלשל דרך חלונות, האם זה נוהג גם בשבת או לא.

- ותרצינן: - לא רוכבין על גבי בהמה, שמא יחתוך זמורה.
- לא מטפחין - מספקין - מרקדין, שמא יתקל כלי שיר.
- [דף לז].
- (2) משום רשות - ויש בהן קצת מצוה

- לא דנין, כגון דאיכא דיין דעדיפא מיניה, ונחלקו רש"י ותוס' היכא דליכא דיין דעדיף מיניה, אם מותר ביו"ט, לפי רש"י אסור, ולפי תוס' מותר.
- לא מקדשין, בדאית ליה אשה ובנים, וכן בזה נחלקו רש"י ור"ת.
- לא חולצין ולא מיבמין, בדאיכא גדול, וכל אלו נאסרו מחשש שמא יבא לכתוב.

(3) משום מצוה:

- לא מקדישין, לא מעריכין, לא מחרימין, גזירה אטו מקח וממכר.
- לא מגביהין תרומות ומעשרו, אפילו לתת לכהן בו ביום.

שבת ויו"ט

- מתני': אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד, אבל לגבי איסורי שבות, מה שנאסר ביו"ט, ה"ה בשבת, ומה שנאסר בשבת, ה"ה ביו"ט.
- והקשו ממתני' דלעיל לעיל [דף לה]: משילין פירות דרך ארוכה, אבל לא בשבת.

- א. באותן שתי חלות דבש, ומדובר שחשב עליהן מערב שבת.
- ב. ותירץ רב אשי - שמדובר בתקופה בשנה דאיכא דבש אף שיש גשמים, כגון ביומי ניסן ותשרי.

3

ונותנין כלי תחת הדלף

- א. אם נתמלא שופך ושונה, ואינו נמנע.
- ב. מותר אפילו לכתחילה לעשות גרף של רעי במקום פסידא, ולכן מותר להביא מטתו במקום שיש רחיים ויש דלף שעלול לקלקל אותם.
- ג. מותר להוציא את הרעי ביד, כגון להוציא עכבר בצוציתא.

דף לו:

שבות

- ישנם ג' דרגות באיסורי שבות דחכמים, ומסודרים כמתני' בסדר לא זו אף זו,
- (1) דבר שאין ע"ז שום מצוה, ואסרו חכמים משום חשש דמלאכה, כגון:

- לא עולין באילן שמא יתלוש, ועי' בסוגי' בשבת [דף קנד: קנה]. שצדדין אסור, אבל צידי צדדין מותרין, ולכן מותר לסמוך סולם על היתד שקבעו על העץ.

אלפיים אמה לכל רוח דברי רבי יוחנן בן נורי, וחכמים אומרים, אין לו אלא ד' אמות.

בעי רבא - מאי קסבר רב יוחנן בן נורי, האם קסבר חפצי הפקר קונין שביתה, פירוש: חפצי הפקר שנמצאים במקום מסויים כשחשכה, קונין שביתה במקום ההוא, ואין אדם יכל לטלטלן משם יותר מאלפיים אמה.

או שסובר: שחפצי הפקר לא קונין שביתה ונחלקו על אדם שישן, דלפי ריוב"נ היות וניעור קנה שביתה ישן נמי קונה שביתה, אבל חפצי הפקר שאינם בר קנין, לא קונין שביתה.

ומסקינן, דקסבר ריוב"נ חפצי הפקר קונין שביתה, ולפי רבנן אפילו אדם אינו קונה שביתה כשיושן.

ושם [דף מז:]: א"ר יהודא חפצי נכרי אין קונין שביתה, למאי, אילימא דרבנן, השתא חפצי הפקר דלית להו בעלים, אין קונין שביתה, חפצי הנכרי דאית להו בעלים מבעיא, אלא אליבא דריוב"נ וכו'.

היוצא מזה - די ש כמה סברות לגבי קניית שביתה:

א' שהיות ואדם ניעור קונה שביתה, לכן גם ישן יקנה שביתה.

ב' חפצי הפקר לא קונין שביתה, משום שאין להן בעלים שיקנו בשבילם.

ג' נכרי שיש להם בעלים אבל אינם בני שביתה, גרוע מחפצי הפקר, משום שהבעלים מונעים מהחפץ לקנות שביתה.

ותירצו: הא ב"ש הא ב"ה שנחלקו במתני' דלעיל [דף יב.] של הוצאת קטן ולולב וספר תורה.

דלפי ב"ה: כיון שהותרה הוצאה שלא לצורך, הותרה נמי טלטול וגם הפסד ממון, [מיהו לא הותר לגמרי איסור טלטול, מדלא אפלוג באבנים כמבואר שם, ובכלל כל איסור מוקצה הוא לצורך טלטול לפי רש"י והרי לא הותר מוקצה ביו"ט].

ולפי ב"ש: שלא הותרה הוצאה שלא לצורך, אסור בזה.

דף ל"ז דף ל"ח

איסור תחומין

מקור הדין תחומין הוא כדאיתא בערובין [דף נא.] הני אלפיים אמה היכן כתיבן, דתניא שבו איש תחתיו - אלו ד' אמות, אל יצא איש ממקומו - אלו אלפיים אמה.

ושם [דף מו.] אמר ליה רבא לאביי, מכדי ערובין דרבנן וכו', ותוס' [דף יז] מדייק מזה, שלפי סתמא דגמ' תחומין הוי דרבנן.

דין תחומין [בין למ"ד דאורייתא בין מ"ד דרבנן] הוא שבמקומו מותר לו ללכת אלפיים אמה, [ועי' משנה ברורה סימן שצ"ז דמדאורייתא יש חיוב מיל כמחנה ישראל], וחוזן למקומו דהיינו תחתיו, אין לו אלא ד' אמות.

ונחלקו מה נקרא מקומו: דתנן [ערובין דף מה] מי שישן בדרך ולא ידע שחשיכה, יש לו

לרה"ר, מ"מ יש קשר ביניהם, שגם אדם אסור לו לצאת ממקומו, אך מה שמוגדר מקומו זה לא הרה"י ביחס לרה"ר, אלא המקום שדעתו היה לשבות משחשיכה, ובמקום שלא היה דעתו לשבות בו, הרי זה נכנס בהגדרה של "שבו איש תחתיו", ואין לו אלא ד' אמות בלבד.

א"כ בתחומין, האדם הוא זה שמייצר את המקום שממנו לא יצא, ואי אפשר להפריד את האדם מחפציו שהרי הוא צריך להם, דאפילו בשבת אם לא שהיה איסור הוצאה, היה מטלטל את חפציו.

[ועי' במשנה ברורה סימן שצ"ז ס"ק ז' שגם בשבת יש נפק"מ גם לגבי כליו כגון במלבוש, שלובש האדם עליו שאין בו איסור הוצאה, אבל יש בו איסור תחומין].

וממילא הדין ד"מקומו" שממנו לומדים שביתה לאדם, כולל גם את כליו.

דף ל"ה. מ.

קניית שביתה

א. שותפין

- (1) הבהמה והכלים כרגלי המהלך.
- (2) מסר בהמתו לרועה או לבנו, במקום שיש רק רועה אחד בעיר, כרגלי הבעלים.
- (3) מסר לרועה במקום שיש ב' רועים, אפילו מסרו ביו"ט כרגלי הרועה.
- (4) כלים המיוחדים לאחד מן האחין, הרי הן כרגליו.

ויש לדעת: מנין לנו דשייך קניית שביתה בכלים, הרי לא מוזכר בפסוק כלים אלא אדם, דכתיב אל יצא איש ממקומו, ולא כתיב אל יצא כליו ממקומו.

והנה דנחלקו בגמ' שם [דף יז:]: האם לוקין על הלאו דאל יצאו.

לפי רבי חייא: לוקין על עירובי תחומין דבר תורה, מתקיף ליה רבי יונתן וכו' [הרי זה] לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד ואין לוקין עליו, א"ר אשי מי כתיב אל יוציא אל יצא כתיב.

ופליגי רש"י ותוס' בפירוש הגמ':

רש"י למד: דלפי רב יונתן מלאכת הוצאה [שניתנה לאזהרת מיתת ב"ד] נלמדת מ"אל יצא", דקרי ביה אל יוציא, ולפי המסקנא רב אשי דוחה שלא לומדים מלאכת הוצאה משם.

ותוס' למד: שגם בהו"מ, מלאכת הוצאה לא נלמדת מהא דקרי ביה - "אל יוציא", אלא מעצם המשמעות של הפסוק אל יצא איש ממקומו, דפירושו אל יצא בשבת עם כליו, ללקוט את המן כדרך שעושין בחול. ודחיית רב אשי דלא כתיב אל יוציא, באה להדגיש שעיקר קרא לא בא על הוצאה, דא"כ הוי ליה למכתב אל יוציא.

נמצא שלפי תוס' אל יצא איש ממקומו, בא לאסור הוצאת חפץ ממקומו, וגם בא כדי לאסור אדם לצאת ממקומו.

והגם שאיסור הוצאה הינו רק להוציא חפצים מרשות לרשות, ואילו אדם עצמו יכול לצאת

לכן סובר רב אושעיא: שהבהמה מותרת דיש ע"ז דין ברירה, מאחר שתחומין דרבנן.

אבל בדיני דאורייתא: כגון בדין של המת בבית ולא פתחים הרבה, חשב להוציאו באחת מהו מצלת על כל הפתחים אינו מטהר אלא מכאן ולהבא, שאין דין ברירה בדאורייתא, דרש מר זוטרא הלכה כרב אושעיא.

ג. תערובת

מה הדין: קמח דחד ומים דחד האם יש דין ביטול בתחומין כבשאר איסור, או דלמא היות ושם בעליו על המים, הרי זה כדיני ממונות שלא שייך בהן דין ביטול?¹

לפי רבי אבא: אין על זה ביטול, והרי כאילו עירב קב חיטין שלו בעשרה קבין של חבירו.

וכך סובר ג"כ רב ספרא: דאפילו בדבר שלא שוה, ולא החסיר כלום, כגון בורר צרורות מגרנו של חבירו חייב לשלם, וכ"ש שלמים שיש בהן שווי.

אביי סובר: דאפילו אם נאמר שלערוב תחומין יש לו דין ממון, הוי מ"מ ממון שאין לו תובעין, מכיון שזה מושאל לשני עד לאחר יו"ט.

¹ שם הובא מעשה:

דכי סליק רבי אבא, אמר יהא רעוא דאימא מילתא דתתקבל ומצא אותם דנין באותה שאלה דמים דלבטל בעיסה, וענה להם שיש לדמות דין זה לאחד שנתערב לו קב חיטין בערה קבין של חברו, ואחיו עליה, והסביר החתי"ס מדוע עלתה לו כך, והוא משום דלאו אורח ארעא לבקש הכי, אלא עשה דברים לשם פעלו, ואין זה כתפילת רבי נחוניא בן הקנה שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, דשם זה לשם שמים.

(5) שאין מיוחדין, הרי אלו כמקום שיכולים ללכת.

(6) השואל כלי מחבירו מערב יו"ט אפילו מסרו ביו"ט הרי אלו כרגלי המשאיל.

[דף ע"ח. ע"ח:]

ב. שותפין

יש לדעת, מה הדין בבגד של שותפין, כשכל אחד ערב במקום אחר, האם שייך ברירה בדיני דרבנן כמו תחומין, לומר שאם האחד ילבש את הבגד הוא יוכל ללכת אתו לאן שקבע שביתה, דהתברר שהיה זה בגדו וקנה לו שביתה, או שהוא מוגבל כפי השביתה של השותף השני.

(1) ת"ר - שנים ששאלו חלוק אחד בשותפות, זה ערב עליו לצפון וזה ערב עליו לדרום, כל אחד תלוי בערוב של השני ואינו יכול ללכת, אלא כפי מה שהשני ערב בקצה השני, אם לצפון אם לדרום ולא שייך בזה דין ברירה כיון דאינם מתכוונין לחלוק.

(2) שנים שלקחו חבית או בהמה בשביל לחלק נחלקו אמוראים מה דינה

לפי שמואל: כל אחד מוגבל בעירוב של השני, ואין ברירה.

לפי רב: על אף דאית ליה דין ברירה, אפ"ה יש לאסור את הבהמה, משום דהאברים ינקי מהדדי ערב יו"ט בין השמשות.

והקשה עליו רב אושעיא: אם נאמר דהיכא דינקי אהדדי, לא שייך דין ברירה, א"כ גם כלפי איסור מוקצה, י"ל דינקי מהדדי ואסור,

ו. דבר שאין בו ממש כגון שלהבת

תירוץ: שלהבת אין בו ממש ולא קונה שביתה, אבל גחלת יש בו ממש וקונה שביתה [מתני'].

תניא: בה' הלכות חלוקה שלהבת מגחלת:

- א. לגבי קניית שביתה.
- ב. לגבי מעילה.
- ג. איסור הנאה בע"ז.
- ד. הוצאה בשבת.
- ה. לגבי מודר הנאה.

אבל לגבי הקדש גם שלהבת אסורה מדרבנן, וכן הא דשלהבת שפטור לגבי הוצאה, היינו דוקא באדייה אדויי, אבל אם השלהבת נתפסה על דבר, אפילו אם בשמן או קינסא פחות מכשיעור, חייב.

[דף ל"א. ל"ב:]

ז. קנין שביתה דבור

מתני':

- (1) בור של יחיד, כרגלי היחיד.
- (2) בור של אנשי העיר, כרגלי אנשי אותה העיר.
- (3) בור של עולה בבל: כרגלי הממלא, מפני שהוא הפקר, והפקר נקנה בהגבה, ודלא כרבי יוחנן בן נורי, שסובר שחפצי הפקר קונין שביתה לעצמן.

וחולק עליו רב ספרא, וסובר: שאין כזה דין שאין לו תובעין לגבי ביטול, שהרי נבילה שבטלה בשחוטה, אפילו כשיש לה תובעין היא ממשיכה להיות בטל.

לפי המסקנא: תערוכת עיסה לגבי תחומין היא אסור, ובטל ברוב, ועל הקושיא ממתני' שכתוב שמים לא בטל לגבי עיסה, יש ע"ז כמה תירוצים.

[דף ל"ח: ל"ט.]

ד. למה אין המים בטלין לגבי עיסה?

יש ע"ז ג' תירוצים בגמ':

- א. לפי אביי: גזירה שמא תעשה עיסה בשותפות.
- ב. לפי רבה: תבלין לטעמיה עביד, וטעמיה לא בטיל.
- ג. לפי רב אשי: משום דהוי דבר שיש לו מתירין ולא בטל.

[דף ל"ט.]

ה. אין המים קונין שביתה

תני: רב יהוד' פוטר במים, מפני שאין בהן ממש, וכן הוא פוטר במים בתבשיל עבה, אבל לא ברוך שיש בו רוטב, אבל אינו פוטר במלח אסטרוקנית, כיון שהוא עבה ואינו מתנמס ואינו בטל, אבל מלח סדומית שהוא דק בטל ופטור.

- ונחלקו במקרה שחלקו גדיים כנגד תיישים, דלפי רב ענן: היות והיתה שום בכסף, יש לזה דין חלוקה והתברר לכל אחד את חלקו, ולפי רב נחמן אין ברירה ולכן כשנשתתפו, חזרה תפיסת הבית למקומה.

לפי המסקנא

סובר רש"י: דלכו"ע המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, דכך סתמא דהש"ס, ונחלקו על האם מגביה לחבירו, קנה לעצמו וכרגלי הממלא, או שלא קנה בכלל וכרגלי מי שנתמלאו לו.

לפי תוס': נחלקו בהאם מגביה מציאה לחבירו כהאי גוונא שלא חב לאחריני, [כיון שנשאר מים לכולם], קנה או לא קנה.

ח. פירות

מתני' מי שהיו לו פירות:

- (1) מי שהיו לו פירות בעיר אחרת, ועירבו בני אותה העיר, לא יביאו לו.
- (2) מי שזימן אורחים, לא יוליכם בידם מעות.
- (3) אלא א"כ זכה להם מנותיהם בערב יו"ט.

[דף ל"ט: מ.]

המפקיד פירות

- המפקיד פירות אצל חבירו מי קנה שביתה?
- רב סובר: שהנפקד מקנה שביתה.
 - ושמואל סובר: שהמפקיד מקנה שביתה.

(4) מילא מים ונתן לחבירו, רב נחמן אמר - כרגלי מי שנתמלאו לו, רב ששת אמר - כרגלי הממלא.

במאי פליגי?

לפי ההו"א: לכו"ע מגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו [כפו סתמא דהש"ס], רב ששת סבר בירא דהפקירא הוא, והמגביה קנה, ממילא הוי כרגלי הממלא, ור"נ סבר בירא דשותפי נינהו, והרי הוא שותפו של מי שנמלאו, וכרגלי מי שנתמלאו.

[דף ל"ט:]

ופרכינן ממדיר ומודר שמותרין בבור של עולה בבל, ואי ס"ד שותפין נינהו, הרי תנן דשותפין אסורין.

ודחינן: אסורין לרחוק, אבל לשתות מותר, דיש ברירה.

ופרכינן: הרי לית ליה לר"נ דין ברירה.

מדתנן האחין השותפין כשחייבין בקלבון פטורין ממעשר בהמה, וכשחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקלבון, והיינו היכא דחלקו את הירושה, ואח"כ נשתתפו חייבין במעשר, ופליגי רב ענן ורב נחמן באיזה אופן חלקו:

- ולכו"ע אם חלקו גדיים כנגד גדיים, ותיישים כנגד תיישים, אין זה נחשב חלוקה, אלא החלק הטבעי המגיע לכל אחד. ולכן כששוב נשתתפו, חזרה תפיסת הבית למקומה.

ומודה רב:

ודחתה: שיש לחלק, דאולי רבי בדין תחומין משום שקיבלל במפורש אחריות, וכן אולי יודו רבנן בתחומין, משום דלא ניחא ליה דליקום מרשותיה דנפקד.

- 1) ביחד לו קרן זוית, שזה כרגלי המפקיד.
- 2) וכן מודה רב: בשור של פטם שהוא כרגלי כל אדם, שהתכוון שזה יהיה ברשות כל מי שירצה להקנות.
- 3) וכן אם ביקש מאנשים לתלות לו בשר, דהוי כרגלי המפקיד, כיון שעשו את זה לצרכו, והוי א"כ כדין דמתני' הבהמה והכלים כרגלי הממלא.

דף מ. מ:

מדבריות

מתני': מותר לשחוט בייתות אבל לא מדבריות, ונחלקו רבנן ורבי, מה נקרא מדבריות ומה נקרא ביתות

ראיות ממתני'

לפי רבנן: בייתות, הן אלו שלנות בתוך התחום, ומדבריות, הן אלו שלא נכנסים אלא ברביעה ראשונה.

- 1) דין א': מי שהיו לו פירותיו בעיר אחרת, וערכו בני אותה העיר לא יביאו לו.
- 2) דין ב': ואם עירב, פירותיו כמוהו, וקשה לרב שסובר דכרגלי הנפקד. ותרצינן: ביחד לו קרן זוית
- 3) דין ג': מי שזימן אורחים, לא יוליכם אצלו מנות, אלא א"כ זכה להם מנות מערב יו"ט. ולפי רב מה מועיל שזיכה להם, הרי מ"מ כרגלי מי שהפקידו אצלו. ותרצינן: שזה נחשב כיחד לו קרן זוית.

ולפי רבי: מדבריות, הן אלו שלא חוזרות אף פעם לישוב.

ופרכינן: ומי אית ליה לרבי מוקצה, הרי רבי התיר לטלטל פצעילי תמרים אליבא דר"ש, משמע דסבירא ליה כוותיה. ותרצינן:

א. מדבריות נחשבות כמוקצה דגרוגרות וצימוקין, שמודה בה ר"ש.

ב. שרבי הביא את דברי ר"ש, וליה לא סבירא ליה.

ג. לעולם רבי מתיר אפילו מדבריות. ולית ליה מוקצה, ולדבריהם דרבנן קאמר שיש להם מוקצה, שעכ"פ תודו לי שחוזרת ברביעה ראשונה שהן נחשבות בייתות.

תחומין ונזיקין

רצה הגמ' להשוות בין פלוגתייהו דרב ושמואל לגבי תחומין, להא דנחלקו תנאים גבי נזיקין, כדין דהכניס שורו בחצר בעה"ב ברשות, והוזק דקסברי רבנן דבעל החצר חייב, ולפי רבי פטור כל עוד שלא קבל בעל הבית לשמור, ופסק רב כרבנן, ושמואל פסק כרבי.

